

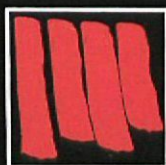
MUSEU DE LA VIDA RURAL

L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Nadala de la

Any XXIII - 1989

FUNDACIÓ
JAUME I

**MUSEU
DE LA
VIDA RURAL**

L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

**FUNDACIÓ
JAUME I**

Nadal del 1989

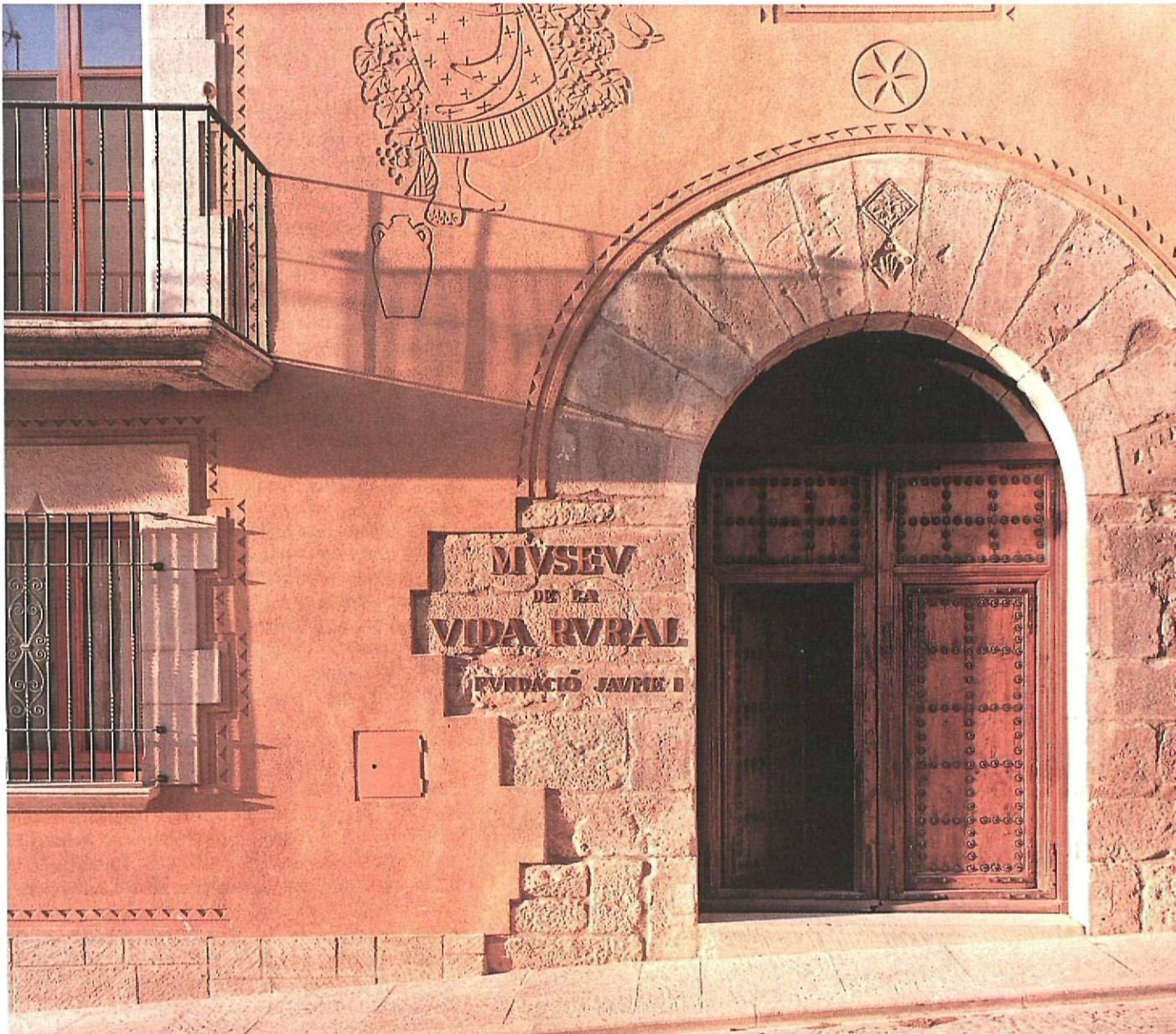
A MB aquesta NADALA, la **FUNDACIÓ JAUME I** correspon a la gentil aportació de milers de persones d'arreu dels Països Catalans que, com vós mateix, fan possible la dotació dels **PREMIS BALDIRI REIXAC**, destinats a estimular l'escola catalana, i que, en certa manera, s'inspiren i donen continuïtat a la tasca de la benemèrita **ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA**.

Gràcies a la vostra generositat, els PREMIS BALDIRI REIXAC han anat creixent cada any, fins a convertir-se en els guardons escolars més importants i els més ben dotats, no solament dels Països Catalans, sinó de tot l'Estat, de tal manera que han evolucionat així:

Pel curs	1978-79	2.480.000	ptes.
» »	1979-80	2.750.000	»
» »	1980-81	4.050.000	»
» »	1981-82	4.100.000	»
» »	1982-83	5.250.000	»
» »	1983-84	6.040.000	»
» »	1984-85	6.560.000	»
» »	1985-86	7.000.000	»
» »	1986-87	9.300.000	»
» »	1987-88	9.500.000	»
» »	1988-89	10.000.000	»
» »	1989-90	10.000.000	»

"Als Països Catalans, l'escola serà catalana, o no serà".

EL MUSEU DE LA VIDA RURAL DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ QUÈ ÉS I COM ÉS

Porta principal del MUSEU DE LA VIDA RURAL a l'Espluga de Francolí. Per ella s'accedia a la farmàcia on la família Carulla exercí l'apotecaria al llarg de tres segles. (Foto Joan Cuitó.)

MUSEU DE LA VIDA RURAL

LA SAVIESA POPULAR CATALANA

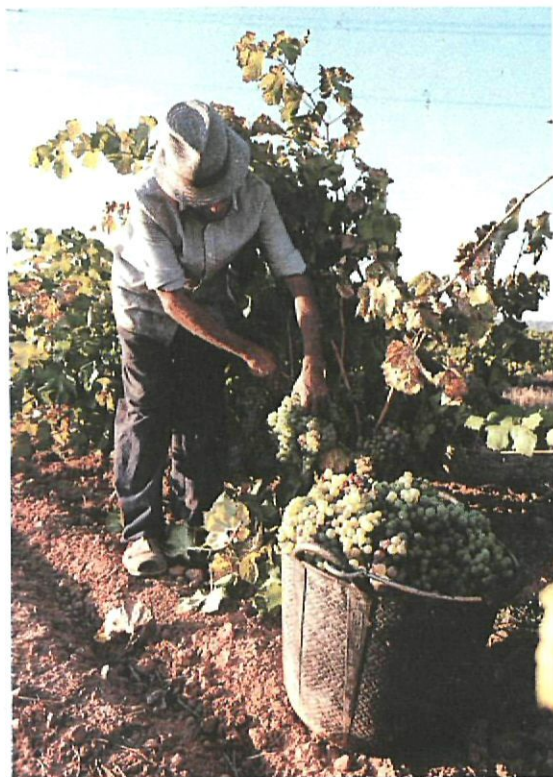
A I MUSEU DE LA VIDA RURAL, les coses esdevenen sovint, autèntiques lliçons d'història i de saviesa popular perquè són testimonis d'un passat al qual devem gran part del nostre present.

Una sàvia premsa d'oliva del segle XVI

Fixeu-vos sinó en la premsa d'oli del segle XVI que apareix en aquestes mateixes pàgines. És un exemple de l'astúcia i l'enginy amb què els nostres avantpassats varen anar bastint lentament aquelles formes de vida consuetudinàries que avui en diem cultura popular. Varen caldre molts segles fins que l'home mediterrani, que tot just s'encetava com a agricultor, aprengué a cultivar l'olivera; després, idear els sistemes d'obtenció de l'oli, i, finalment, millorar els mètodes de treball al trull, fins a l'extrem que, encara que avui

La difusió del patrimoni cultural és una tasca fonamental del museu i una de les seves raons d'existir, perquè en bona part és gràcies a ell que la nostra història pot ser explicada.

La Natura i la llarga història de la cultura catalana ha quedat plasmada en una gran quantitat de materials, construccions, documents i objectes que cal conservar i fer conèixer. De tots aquests testimonis de la nostra existència com a poble, cal destacar-ne els objectes creats per a una utilitat determinada i que ara han esdevingut documents històrics.

l'oli s'obtingui mitjançant processos mecanitzats, el sistema bàsic és el mateix dels temps primers.

L'enginy dels trulls mil·lenaris

¿Quants milers d'hores d'observació i de meditació varen caldre fins a arribar a la conclusió que calia obrir els dos canalons llavorats a la pedra que serveix de base a la premsa? L'un tira més cap a la dreta i l'altre queda recte al mig de la pedra. Cada un té una fondària diferent. Això tenia el seu sentit, perquè el primer rec de la pedra, el més profund, menava l'oli que rajava dels cofins amb la primera espresmuda cap a una pica especial. A mitja premsada, hom tapava la primera canal i el raig era conduït pel segon canaló a una altra pica del molí.

En aquest minúscul detall d'aturar la premsada de l'oliva xafada i emmagatzemada dins els cofins s'aprecia la mà dreta de l'home i una tradició transmesa oralment de generació a generació.

Avui no té cap gràcia que premses hidràuliques, poderoses i modernes, aixafin l'oliva i n'extreguin la flor del primer oli, que té un sabor molt més agradable que el de la resta de la premsada. Perquè en aquesta tasca mecànica industrialitzada hi manca el sentiment que el geni personal aportava al treball artesanal. L'oli raja igual, però hi manca poesia, enginy i traça.

Amb l'oliva passa igual que amb la verema: que les seves primeres premsades donen un vi de qualitat superior, el qual és destinat a obtenir major *bouquet* i, per tant, millor preu.

El savi "pagès" creador del Codorniu

Per això don Manuel Raventós, creador de les caves del xampany Codorniu, en els seus intents d'obtenir un bon vi de l'Esplugu, havia tingut més de quatre enrabiades –i finalment hagué de deixar-ho córrer–, perquè no aconseguia que premsaires poc destres separessin bé el vi de la primera premsada i que reservessin la resta de la segona, per tal que, un cop ben espresmuda la verema, només restés la brisa i la barrusca que

tenia com a darrera finalitat ser venuda a les fassines d'alcohol on, per destil·lació, s'obté aquest.

Un èxit ràpid i gratificant

Entre la pacient recollida d'objectes i la remodelació de la nostra casa pairal, documentada ja al segle XVII, per a ordenar-los, han calgut vint-i-cinc anys certament gratificants. La FUNDACIÓ JAUME I s'ha plantejat constantment quina havia de ser la millor manera de difondre aquella saviesa ancestral de la nostra ruralia.

Avui ja podem dir que el nostre esforç ha reeixit. Ho demostra el nombre creixent de visitants que, per simple referència oral, hi fan cap, no solament els dies de festa sinó també els feiners. En un any han superat els vint-i-cinc mil. Molts d'aquests visitants han estat estrangers, però el nombre d'aquests –uns quatre mil– és molt inferior al de persones procedents de les nostres terres. Això vol dir que a casa nostra existeix un interès creixent per les coses del passat i per les lliçons que se n'extreuen.

Un altre motiu de satisfacció és que el museu rep, en nombre també creixent, la visita de moltes escoles d'arreu de Catalunya. És un bon símptoma de la millora dels plantejaments pedagògics de l'escola actual, de la professionalitat dels mestres i també perquè es demostra que el Museu de l'Espluga té un interès didàctic evident. Veure tants nois i noies estudiant aspectes concrets o fent visites generals, sempre amb cara d'interès, és estimulant. I molt més quan podem constatar que aquestes visites, si bandegem raríssimes excepcions, les fan aquests joves amb molt d'ordre i sentit de la responsabilitat.

El nostre ésser nacional català rural

El MUSEU DE LA VIDA RURAL de l'Espluga de Francolí ha estat creat per la FUNDACIÓ JAUME I com un servei al poble de Catalunya. Com a tal és ofert i els seus visitants. Aquestes breus ratlles de salutació i tota la NADALA serviran per interessar encara més tots aquells qui sentin idèntica admiració i respecte per allò que forma l'estrat més pregon del nostre ésser nacional.

Lluís Carulla i Canals
President de la
Fundació Jaume I

Premsa d'oli. A la pedra de la base s'hi poden apreciar les dues canals, a diferent nivell, per on s'escolen, respectivament, la primera i la segona espresmuda. (Foto Joan Cuitó.)

ELS OBJECTIUS

August Panyella

Antropòleg i antic Director
del Museu Etnològic de Barcelona

Actes solemnes de lliurament d'una nova peça al museu, la senyera de la Germandat de la Santíssima Trinitat, entitat local de previsió que ha complert més de cent anys. (Fotos Andreu Morta.)

La paraula museu és polivalent, i s'utilitza bé quan s'aplica als grans museus del món, sobretot als museus humanístics, bé siguin dedicats a les arts o a les cultures, i també els consagrats a les ciències. Els museus de ciències poden ésser històrics*, de les ciències naturals, psicoquímiques i altres o dedicats bàsicament a la natura, o als múltiples aspectes d'elles, inclòs l'home, per exemple, la biologia humana.

Al món hi ha molts museus menors, que obeeixen a criteris ètnics o territorials, a aspectes locals, com per exemple els centenars de museus d'història de les ciutats, i a temes concrets, com són els museus monogràfics. Moltes ciutats, grans o petites, tenen també museus procedents de llegats, de col·leccions particulars. També tenen llegats els grans museus, començant per les col·leccions reials o nacionals.

Per entendre els museus va molt bé conèixer-ne la petita història, la seva gènesi, moltes vegades lligada a la del palau o edifici que l'allotja. La història de la gestació d'un museu constitueix el primer capítol de la seva finalitat, dels seus objectius.

Hi ha museus, com és el cas del de la Vida Rural de l'Espuga de Francolí, que pertanyen, pel seu volum, als museus de mitjanes dimensions, però no encaixa, per la temàtica amb la classificació genèsica indicada. Participa de museu temàtic amb dedicació a la vida rural, però abarca també més temes concrets; els oficis tradicionals, activitats com la cacera amb armes i trampes, les feines de la casa, les tradicions religioses o culturals, entre les quals sobresurt la del pessebre, i encara una professió concreta: la d'apotecari, lligada a la família Carulla i a la seva casa pairal, seu del museu.

La temàtica no acaba aquí, puix que també el museu disposa de sales dedicades a la natura, des de la geologia, petrografia i mineralogia a la zoologia comarcal. Remarcaré que des de les finestres del museu, tant les de migjorn com les que miren al Nord, es poden fer explicacions de la geologia de la serra de Prades i de les falles

L'Espluga medieval. Fragment de la Creu gòtica de l'Horta i maqueta del castell de la vila. (Foto Joan Cuitó.)

tectòniques del terme municipal de l'Espluga, de gran interès.

El darrer tema és el de la història i l'urbanisme de l'Espluga, que té un contingut notori. La reconstrucció dels tres recintes del poble, del seu gran castell dels templers-hospitalers, i d'algunes de les particularitats locals com són el balneari o els gorra musques –els espluguins que encara llüen la barretina a principis del segle actual– són exemples de la complexa temàtica del museu, que acaba amb una sala dedicada al gran monestir de Poblet i una altra a l'Espluga contemporània.

Cal remarcar, a més, la col·lecció arqueològica, representada per una sèrie de jaciments prehistòrics i ibero-romans.

La sala Traité

La riquesa del museu queda evident en una de les sales temàtiques no citades, la dedicada a les terracotes polícromes d'en Josep Traité, l'escultor olotí. Aquest escultor, que ens recorda en molts aspectes una mica el Ramon Amadeu, que, per cert, visqué uns quants anys a Olot, ha creat per al Museu de la Vida Rural, una magnífica col·lecció de figures que representen fets, costums o activitats tradicionals molt documentals i realitzades amb una gran vivor. El museu li ha dedicat una sala, construïda i preparada a posta per al tema i l'autor, que li donen un gran relleu.

En certa manera complementen les magnífiques pintures murals i els esgrafiats de Lucià Navarro, també documentals.

Més de trenta anys de col·leccionisme

La petita història d'aquest museu té dos fils conductors, un, les col·leccions particulars de Lluís Carulla i de la seva família, més la casa familiar, que té elements gòticorenaixentistes i l'altre, l'obra cultural de la Fundació Jaume I, també creada per Lluís Carulla i els seus fills i familiars.

Les col·leccions particulars acostumen a ésser temàtiques, com ja hem vist, però no és freqüent que siguin tan àmplies, però això és un factor molt personal. Més de trenta anys de col·leccionisme, units a la disponibilitat d'una casa prou àmplia, car actualment té quatre plantes, dos annexos i un jardí amb peces a l'aire lliure i un costat cobert, amb carros, una tartana i màquines agrícoles, que la conformen com una gran col·lecció.

La imprescindible sala de Reserva

A partir de la decisió de fer-hi instal·lar a la casa un museu, la recerca d'exemplars i el pla d'instal·lació es van anar concretant. Per arrodonir la necessitat d'espais del museu, la Fundació Jaume I va comprar una casa molt interessant, al

mateix carrer on dona la façana posterior del museu, la carretera de Montblanc, molt ben conservada i que ja de si és un edifici-museu que conserva, d'una utilització anterior, uns grans cups. Respectant tota la seva estructura, s'ha convertit en una sala de reserva amb milers de peces del fons del propi Museu de la Vida Rural. També es disposa de taller de restauració i servei fotogràfic i de retolació.

Inventari general

Actualment, s'està fent una plena realització de l'inventari general valorat als preus actualitzats, i també l'inventari de sales d'exposició i, molt avançat, el fitxer de peces de museu, seguint el model de la Generalitat, amb fotografies en color dels exemplars.

Igualment s'ha iniciat la confecció dels fulletons explicatius generals i els de les exposicions monogràfiques.

Pertany a la Fundació Jaume I

Comprendrem millor les finalitats del Museu de la Vida Rural, en recordar que ha deixat d'ésser una col·lecció particular; per tant, ja no és propietat del patrici Lluís Carulla, sinó que, per donació, ha passat a la Fundació Jaume I. És, doncs, un bé públic, no governamental, de Fundació privada reconeguda per decret i registrada per la Generalitat de Catalunya.

La conservació del patrimoni com a finalitat

Una de les finalitats és la de la conservació del patrimoni cultural, històric i natural. Aquesta finalitat havia estat menystinguda per algunes escoles de museògrafs un punt polititzats. En realitat, però, això només és acceptable per a museus sense patrimoni a conservar. Ara aquestes escoles han passat de moda, però han fet mal als museus amb patrimoni a conservar. Penseu que en el Museu de la Vida Rural hi ha moltes "peces úniques", o sigui, exemplars que no tenen parí en altres museus o col·leccions. Per això, la conservació del patrimoni cultural i històric obliga a molt.

Aportació a la història espluguina

La història local és una de les finalitats del museu, que ha estat enfocada, a pesar dels múltiples problemes, amb la col·laboració del Centre d'Estudis Locals de l'Espluga de Francolí. La petita història no havia estat prou conreuada a Catalunya, com tampoc era suficient la història comarcal. Per a cultivar-les va molt bé que se'n preocupin els historiadors, els museògrafs i els erudits. L'esforç de tots donarà fruits, i el museu és la institució idònia per a conservar-los.

L'Espluga, Poblet, Prades i la Conca de Barberà són marcs ideals per a aquesta labor que no s'ha d'interrompre. Només pensant en el Castell dels templers-hospitalers, tan destruït, del qual se n'ha pogut fer una extraordinària maqueta, gràcies a l'esforç de molts, sobretot de l'Andreu Morta, un dels grans factors del museu, de l'historiador Manuel Bonet i del maquetista Lluís Aguilar, de Roda de Ter, ja n'hi hauria prou. Cal dir que en el camp de la cultura la màxima labor i obra correspon des de sempre a Montblanc, la insuperable capital de la comarca, però que l'Espluga, amb el seu dinamisme també hi té un paper important. Recordem només per a la història contemporània, l'obra socio-econòmica i tècnica de Rendé –patrici espluguí anomenat "apòstol de la pagesia", el monument del qual obre el museu–, el gran celler cooperatiu modernista de l'arquitecte Domènech, o mossèn Muntanyola –el gran historiador del Cardenal Vidal i Barraquer, poeta i mestre en Gai Saber– i l'obra d'en Lluís Carulla, que culmina en el Casal, la Residència i el Museu, i comprendrem l'interès de la part històrica que li toca treballar en aquest últim.

Exhibició pràctica d'un dels darrers esclopeters de Catalunya amb motiu de la fira de gener del 1989. (Foto Ramon Rosich.)

Obra pedagògica i de divulgació

Les dues funcions, la conservadora del patrimoni i la històrica, es complementen amb la cultural, divulgadora i pedagògica. La meua opinió és que institucions com el Museu de la Vida Rural, tenen el deure d'intentar d'eleva el nivell cultural del nostre país, tot prenent per base la recerca i la conservació del patrimoni, presentant els resultats al públic en general, però elaborats, fent-ho de manera científica i atractiva, i, sobretot, documentada, amb rètols, fotografies, gravacions, explicacions, conferències, exposicions, fulletons, publicacions, divulgació a través dels mitjans de comunicació, etc. Tot això, de cara als ciutadans joves, adults, jubilats, individuals o per grups.

Necessitat de materials didàctics

No és exactament el mateix la tasca pròpiament pedagògica, encarrilada als nois i noies de les escoles amb la col·laboració dels mestres i pedagogs. Per a aquesta tasca és molt convenient de tenir materials pedagògics preparats, uns dirigits als mestres i altres directament als escolars. Hi ha moltes coses a fer, des de jocs didàctics dins el museu fins a concursos temàtics sobre la Conca de Barberà, Montblanc, l'Espluga, etc. Aquesta labor no és fàcil, però un museu no acaba de tenir sentit si no la fa.

Sentit ètnic i nacional

He deixat expressament per al final un objectiu del Museu de la Vida Rural, que l'impregna, tot i que en això es pot comparar amb els museus de Flandes, de Dinamarca, Noruega, Suècia, etc., i és el sentit ètnic i nacional. És un museu dedicat a l'ètnia catalana, a la cultura nacional catalana. Tant en la cultura popular com en la històrica, el que s'exposa i estudia és la cultura catalana i els

seus precedents prehistòrics i iberoromans. Posaré un exemple: des de la fi de l'Edat del Bronze, però sobretot a l'Edat del Ferro, Catalunya rep una sèrie de petits grups de famílies d'origen europeu, producte del creixement de la població del centre d'Europa i, entre altres, de la gran expansió dels pobles de llengües celtes, per tant pertanyents a la gran família indoeuropea, a la qual pertanyen també les llengües grega i llatina i les seves successores: català, gallec i castellà.

Primera mostra d'arqueologia espluguina, exposició temporal sobre els antecedents remots de la vila. A més de l'exposició permanent, el museu acull manifestacions temporals. (Foto Ramon Rosich.)

Exposició temporal "En temps de guerra", organitzada en col·laboració amb el Centre d'estudis Locals, amb motiu del cinquantenari de l'acabament de la guerra civil del 1936-39. (Foto Ernest Esteve.)

A primera vista, aquests immigrants europeus no són catalans ni són antecessors immediats, però resulta que el poble català actual, predominantment mediterrani, es forjà de la hibridació amb aquells europeus prehistòrics, que encara avui formen part del mosaic ètnic híbrid del poble català. El seu estudi és, doncs, imprescindible, com es pot comprovar si consultem el volum de la Història de Catalunya de les Edicions 62, dedicat a la Prehistòria i a l'Edat Antiga, escrit per Joan Maluquer de Motes.

La Conca, una situació excepcional

Quant al procés històric i antropològic, voldria fer una remarcada en relació a la comarca de la Conca de Barberà. Si mireu amb atenció el mapa comarcal de la Generalitat de l'any 1937, notareu tot seguit que la Conca té una situació excepcional en la Catalunya Nova. És un autèntic apèndix de la 4a. regió (Reus), com si fos creada per separar la regió 3a. (Tarragona) de la 8a. (Lleida). A més, com que limita amb l'Anoia, que pertanyia a la regió 7a., la de Manresa, esdevé clau entre les quatre regions citades.

Eleva el nivell cultural del país

En resum, la finalitat bàsica del Museu de la Vida Rural de l'Espuga de Francolí és cultural. Difondre diversos aspectes de la cultura catalana, contribuir a eleva el nivell cultural del país i de tots els qui el visitin, mostrar com es conserva el patrimoni cultural col·lectiu i fer-lo conèixer, explicar la natura i la història de la localitat i la comarca, i també les tradicions i els costums, sobretot a la joventut, que en gran part no els ha viscut. Els mitjans, la casa pairal, les col·leccions i les instal·lacions, que s'han realitzat amb esforç i entusiasme, resten, doncs, al servei de la cultura. Desitgem que donin fruits que complementin totes les altres activitats culturals de Catalunya.

ANTECEDENTS

E I MUSEU DE LA VIDA RURAL de l'Espuga de Francolí ocupa l'antiga casa pairal de la família Carulla en aquesta vila de la Conca de Barberà (Tarragona), molt a prop de l'imposant conjunt emmurallat de Montblanc, Vila Ducal, i a tocar del Monestir de Poblet, l'abadia cistercenca més important del món, on reposen els sobirans de la Corona d'Aragó des de Jaume I el Conqueridor.

Vint-i-nou generacions

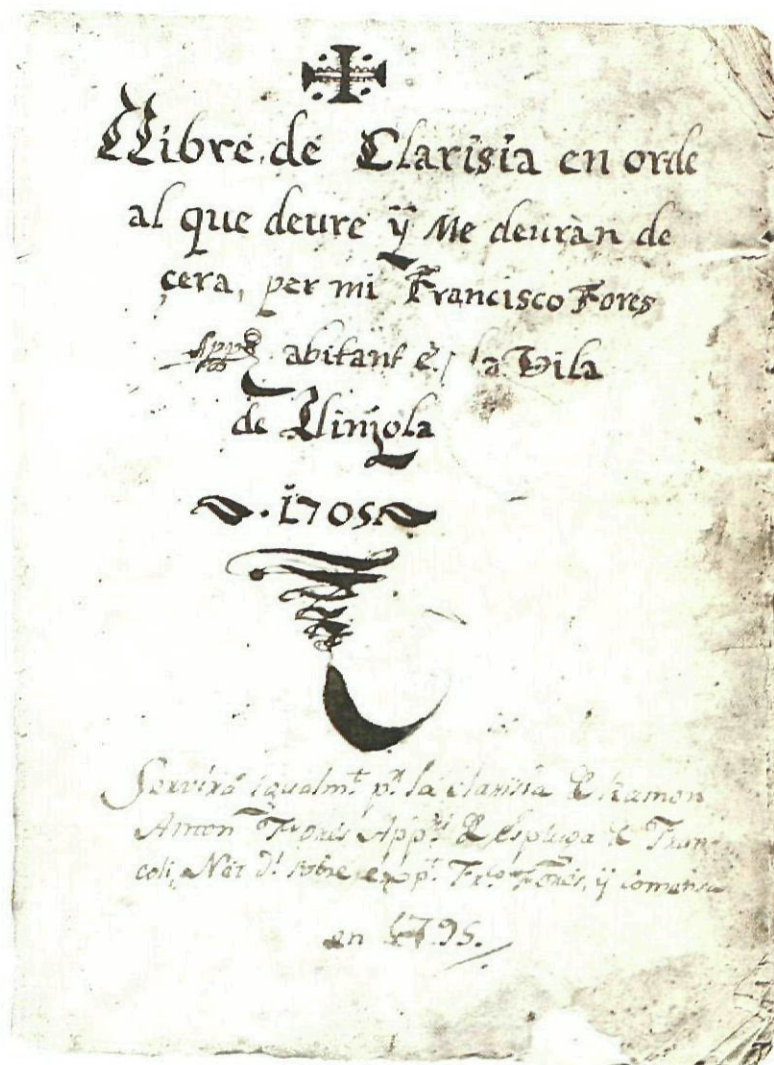
La generació actual de la família Carulla té, col·lateralment, una ascendència materna coneguda al detall que arrenca del segle XII, concretament de l'any 1172, en què Alfons I el Cast, primer comte-rei de Barcelona, dona terres de conquesta a Guillem de Xercavins, de Rubí. En aquesta Masia Xercavins s'hi conserva com un tresor tota la documentació que ha permès de reconstruir íntegrament l'arbre genealògic, sense faltar-hi ni una sola generació, de les vint-i-nou que s'hi han succeït des que el primer hereu s'establí sobre terra alodial.

L'any 1936, en esclatar la guerra i revolució, l'hereu Xercavins aconseguí de salvar aquesta tan preuada col·lecció de documents gràcies a tancar-la en una caixa de plom hermètica i que la soterrà en un pou sec, abans de refugiar-se en el "cafarnaüm" de Barcelona.

El primer apotecari espluguí

Els antecedents immediats de la família, per la branca paterna, els trobem a Linyola, a la fi del segle XVII.

L'any 1725, Francesc Forès, jove apotecari procedent d'aquella vila urgellenca, s'estableix a l'Espuga. Encara que avui ens pugui semblar impossible, donada l'actual riquesa agrícola del Pla d'Urgell, el nostre personatge s'havia vist forçat

Portada d'un dels manuscrits de la farmàcia Carulla. S'hi contenen informacions professionals i familiars de gran interès històric i documental.

a cercar nous horitzons en terra de vinya, per tal de fugir de la fam crònica que hi havia caigut com una plaga bíblica a causa d'una sequera aguda i pertinaç, d'una plaga de llagosta que inclús assolà el nucli urbà, de la guerra que envaií l'Urgell i les comarques veïnes, o qui sap si com a fugitiu de la repressió que va seguir a la implantació del funest Decret de Nova Planta de l'any 1716.

Ramon Carulla i Forès,
el primer d'aquest
cognom que va néixer
en aquesta casa, avui
museu.

Catalans de soca-rel

Aquest supòsit no és arbitrari, si tenim en compte que tots els manuscrits familiars –se'n conserven que es remunten al 1690– foren escrits sempre en català, la qual cosa demostra una actitud de fidelitat al país que no devia ser gens ben vista pels partidaris de Felip V. Per aquells documents sabem que els antecessors del jove apotecari que deixava Linyola per establir-se a l'Espluga de Francolí, també havien exercit llur ofici al Vilosell i Cervià de les Garrigues.

A l'ombra del castell

Francesc Forès trobà casa al carrer d'en Canós –nom que, segons que sembla, prové d'un antic hostal, ben justificat en aquell indret–, a tocar de la plaça on tenia lloc el mercat setmanal, molt a prop del portal d'en Salvat que tancava el minso recinte emmurallat de la vila i a l'ombra del castell que en aquella època encara aixecava la seva mola imponent i protectora damunt les cases arrecerades a la seva falda.

La família Carulla visqué en aquesta casa del carrer d'en Canós fins que, l'any 1923, Artur Carulla i Ambrós i la seva esposa Montserrat Canals i Nubiola deixaren l'Espluga de Francolí i feren cap a Barcelona per tal de, tot continuant la carrera d'apotecaris, poder vetllar de prop els estudis dels seus fills, a tots els quals donaren, amb gran sacrificis, carrera universitària.

Els manuscrits de la farmàcia, testimonis preciosos de tota una època

Dos dels manuscrits citats (el **Llibre d'Aconductats** i el **Llibre de Claríssia** on l'apotecari passava notes de l'apotecaria, de les finques familiars i comptes detallats "de lo que deuré i me deuran de cera") són, a més d'un registre professional fidel, testimonis preciosos d'aquella època. Hi trobem els noms de gairebé totes les persones i tots els carrers de l'Espluga, l'estudi dels quals ens forneix una informació toponímica i onomàstica àmplia i rigorosa, imprescindible en l'estudi de l'Espluga d'aquell temps. A més, aquests llibres contenen el registre de totes les novetats familiars.

Els descendents de Francesc Forès –que canviaren el cognom pel Carulla actual, per raó del matrimoni de Raimunda Forès amb Josep Carulla, procedent de Vilamajor– continuaren els llibres familiars i els comptes de la farmàcia amb fidelitat exemplar. I sempre en català. Hi trobem anotacions realment colpidores, com ara una referència, absolutament contemporània, a la guerra del francès i les seves causes.*

Aquesta documentació tan viva demostra la continuïtat de sis generacions davant l'apotecaria que, ja en el segle actual, s'instal·là als baixos de cal Cabeça a la plaça de la Vila.

*. "Seria cosa digna de la major reprensió lo deixar en silenci en aquest llibre de notes los estralls que en eixos desgraciats dies ha patit l'Espanya entera per la més injusta guerra que han vist ni oït los nostres passats ni esperen veure los que vindran. Si Espanya fou atormentada en los segles passats per bastardes nacions que han volgut dominar-la, no havia patit lo que sofreix per los mateixos nacionals i per un Regne veí aliat i guiat per un Monstruo d'ambició com és Napoleon Bonaparte, bastardo fill de Maria Letícia de l'isla de Còrsega..."

Pots de farmàcia trobats als carcanyols de la teulada. S'usaven per a conservar-hi productes de la farmacopea tradicional que l'apotecari manipulava sàviament. (Foto Ernest Esteve.)

Apotecaris i pagesos

Segons les èpoques, els Forès-Carulla simultanejaven la farmàcia amb la cirurgia menor, la manufactura de cera, l'explotació de la mel, la destil·lació de plantes i flors, el repartiment de correspondència, carteria, la producció de begudes carbòniques –gasoses i sifons– i el conreu de diverses finques de vinya, oliverar i avellaners i de l'hort familiar.* Tot plegat proporcionava als nostres apotecaris un gran coneixement de la vida rural col·lectiva, de la qual recullen innumbrables informacions que abasten un període capital en la vida del poble.

*. En una vila petita, l'apotecari no és un professional liberal com ha esdevingut més tard. Per a sobreviure, la família també havia de conrear la terra en diversos indrets: "Els Argelics" (oliverar); la "Vinya Aprop" en el camí de l'Ermita (vinya i ametllers); "el Campaner", també en el camí de l'Ermita (vinya i avellaners); el "pla de Cervera" camí del Mas de Móra (vinya); "la Sort" al camí de Senan (vinya i cereals) i la vinya del "Peu del Bosc", prop de la Masia del Menatxo.

La collita de raïm era "piada", o sigui, trepitjada, a la mateixa farmàcia i el most i verema resultant feia cap als cups de sota, a fermentar. Aquests cups, amb els seus cairons vidriats, quatre vegades centenaris, són avui dependències privilegiades i peces notables del museu. El segon cup estava i s'utilitzava al costat i fora de la farmàcia.

Petit alambí de destil·lació d'essències. (Foto Ernest Esteve.)

La comercialització de la Vigorina Carulla ofereix ja alguns dels trets de la publicitat moderna. Entre d'altres, aquest estand de promoció de realització artesanal. (Foto Lluís Carulla.)

La Vigorina Carulla

Finalment, l'any 1913, creen, encara a l'Espluga, un laboratori d'especialitats farmacèutiques, on produeixen un reconstituent, la **Vigorina Carulla**, la fórmula del qual la creà el famós doctor Valentí Carulla, marquès de Carulla –catedràtic de Terapèutica de la Facultat de Medicina de Barcelona i rector de la Universitat–, cosí del penúltim apotecari Artur Carulla i Ambrós.

Relació amb el Monestir de Poblet

Ubicada la farmàcia i la casa pairal tan a prop del Monestir de Poblet, en els llibres figuren anotacions força interessants d'intercanvis freqüents amb la farmàcia del cenobi, que degué ser important. No té res d'estrany, doncs, que quan, el 1835, fou saquejat el Monestir de Poblet i la comunitat hagué d'abandonar-lo, cerquessin i trobessin refugi en aquesta mateixa casa pairal l'abat Gatell, l'organista Joan Daroca i el bosser pare Valls. En ser descoberts pels "miquelets" de Valls, calgué negociar i posar preu a llurs vides. A mitjanit, mentre això es discutia, els tres monjos pogueren fugir cap a la Pena i, pel camí del Mas de la Fam, arribar a la Selva del Camp, on és datada la carta on s'explica l'acolliment i aixopluc i la protecció que els tres monjos havien trobat a cal Carulla.*

*. És significatiu o almenys remarcable que aquest fet, recollit per Dom Agustí Altisent en la seva Història de Poblet, fos silenciada en el llibre de la família d'aquell any. Ben probablement pogué més la por i la prudència que l'afany literari del cap de casa.

La rebotiga, fogar de cultura

La rebotiga de la farmàcia Carulla fou un fogar de cultura al principi del segle actual*, per obra i gràcia de la mestressa, la senyora Montserrat Canals i Nubiola, filla de Sant Esteve Sesrovires, persona il·lustrada i de grans qualitats intel·lectuals i humanes, seguidora fervent del pensament de Torres i Bages.

Dona enèrgica i molt culta, mare i mestressa exemplar, administrà sàviament un patrimoni arruïnat per la fill-loxera, fins a aconseguir "aixecar la casa" i donar estudis als seus cinc fills, els quals educà en una fe cristiana ferma i operativa, tot infonent-los alhora una profunda consciència cívica i nacional catalana.

Transformació de l'edifici en museu

Per tal de trobar nous horitzons i de fer costat als fills estudiants, el 1923 la família Carulla deixà l'Espluga i es traslladà –persones i negoci– a la capital, Barcelona.

Vengueren la farmàcia de l'Espluga per dotze mil pessetes i en compraren una de gran, situada al carrer de les Corts Catalanes, per la qual en pagaren vint-i-cinc mil.

Cal Carulla restà com a aixopluc estiuenç fins que, dispersats els fills i amb noves perspectives cada un d'ells, s'anà decandint en desús total.

El darrer propietari de l'edifici ha remodelat de soca-rel la casa pairal i l'ha convertida en aquest museu, obra d'amor a la vila i de respecte a la tradició, per tal de donar-lo al poble i a tot el país a través de la FUNDACIÓ JAUME I.

*. Allà comentaven plans per a una elemental renaixença pobletana i catalana homes tan significatius com Eduard Toda (restaurador de Poblet); Lluís Domènech i Montaner (arquitecte, amb el seu fill, del Celler Cooperatiu de la vila); Pau Font de Rubinat (que hi comparegué alguna vegada amb el seu cunyat Francesc Macià); Joan Poblet i Teixidó, Josep Maria Rendé (apòstol de la pagesia catalana), l'espluguí Josep Cabeça, apotecari sense exercici i home d'extraordinària cultura, cunyat de Pau Font de Rubinat, i qui havia de ser gran arquebisbe de Tarragona, doctor Vidal i Barraquer, el "Cardenal de la Pau".

PLANIFICACIÓ I ORIENTACIÓ DIDÀCTICA

La cultura material dels pobles es coneix i transmet a través dels objectes d'ús corrent. Cada un d'aquests objectes conté el missatge o informació de l'activitat humana que el féu néixer per cobrir una necessitat. Recinte de la llar de foc i la cuina. (Foto Ernest Esteve.)

CINC GRANS APARTATS

Per tal de fer més entenedor el seu missatge, el MUSEU DE LA VIDA RURAL es divideix en cinc grans apartats:

La PAGESIA. Ocupa la primera de les quatre plantes de l'edifici. S'hi presenten els treballs de preparar la terra i els conreus tradicionals a la comarca: el blat, el vi i l'oli.

La LLAR I ELS COSTUMS FAMILIARS. Ocupa la segona planta. Hi ha dos apartats o sales que es troben situades en altres punts de l'edifici i que ja indicarem en citar-les. Els temes en què es divideix aquest capítol són:

La **farmàcia** de la família Carulla.

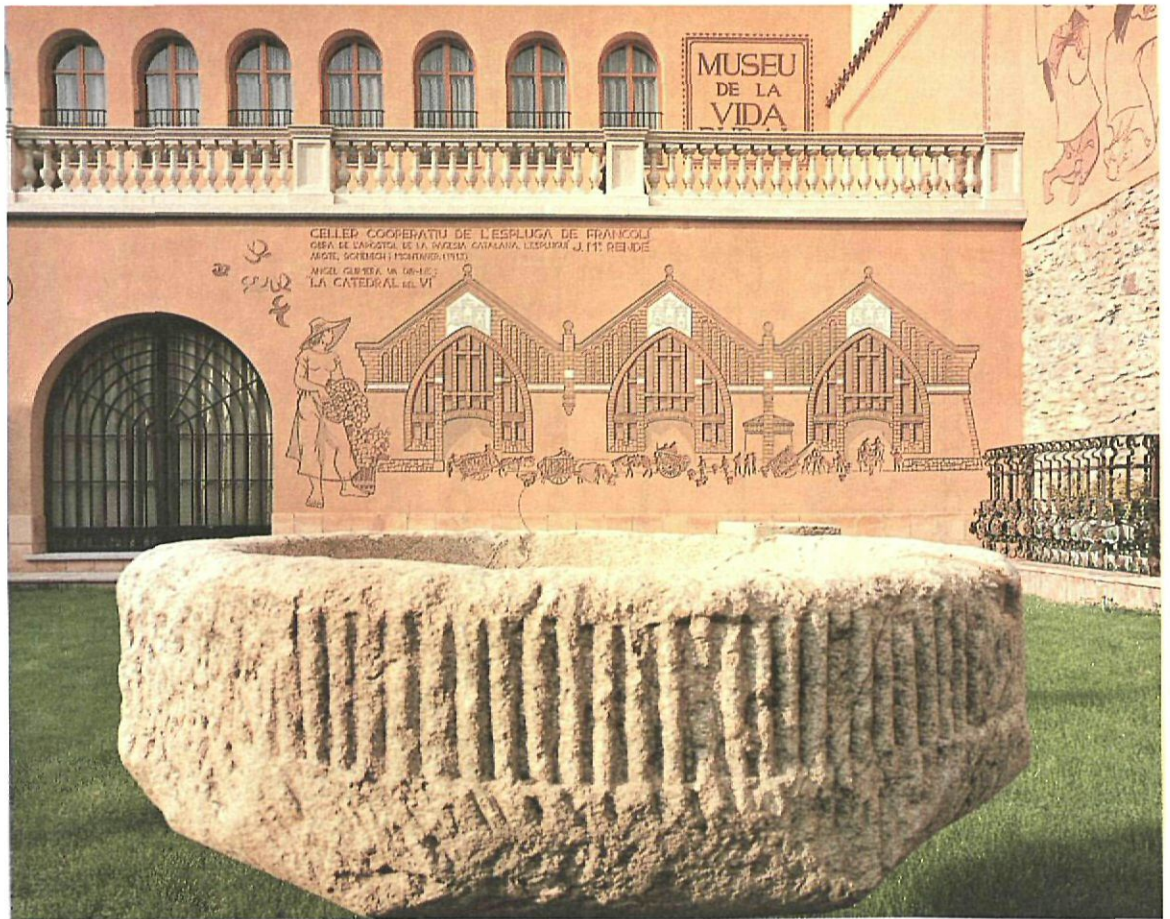
La **casa pairal** i el mobiliari.

La **llar de foc**, la cuina i els seus estris, i atuells.

L'esgrafiats és una tècnica d'ornamentació arquitectònica resistent a la intempèrie, molt tradicional i arrelada a Catalunya, on s'hi troben exemples notables.

Del segle XVIII ençà, particularment, el nostre país ha donat bon nombre d'artesans, destres en aquest art gairebé extingit.

JOAN SOLÉ, de Barcelona, un dels darrers estucadors artístics catalans, és l'autor dels esgrafiats que guarneixen aquest MUSEU DE LA VIDA RURAL.

El Celler Cooperatiu de l'Espluga de Francolí en el notable esgrafiats a sis colors, obra de Joan Solé, que enriqueix la façana posterior del museu. (Foto Joan Cuitó.)

Els **treballs domèstics**: la bugada, l'aigua a casa (tema al qual és dedicat el cancell amb el pou), etc.

Els **costums** familiars, festius i religiosos. S'hi comprèn un **HOMENATGE AL PESSEBRISME CATALÀ**, i també s'hi pot incloure la **SALA TRAITÉ** de la planta primera, dedicada a escenes etnogràfiques.

Els **OFICIS TRADICIONALS**. Ocupen la tercera planta: el baster, el ferrer, el sabater, l'espardenyner, el carreter, el fuster, el pastor, el llenyataire, el boter, el teixidor, el corder, el pastisser, etc.

L'ESPLUGA I LA CONCA. Sales monogràfiques de tema local que ocupen íntegrament la quarta planta.

MITJANS DIDÀCTICS

Esgrafiats

L'esgrafiats, sistema d'ornamentació arquitectònica que conegué un floreixement notable durant l'època del renaixement i del barroc, assolí gran predicament a tot Catalunya a partir del segle XVII. És molt més sòlid que la pintura, té més vistositat i és més resistent a la intempèrie.

Els que enriqueixen les façanes del MUSEU DE LA VIDA RURAL han estat realitzats per un dels darrers artesans esgrafiadors que queden al país, l'estucador JOAN SOLÉ I OLIVA.

*Pati posterior i jardí.
Visió nocturna, amb la
Creu de l'Horta que el
presideix i la volta
dels carros. (Foto
Joan Cuitó.)*

Exposició d'objectes

La reunió d'eines, estris o atuells propis de feines artesanals o domèstiques desaparegudes –o gairebé– dóna una visió pràctica sobre unes maneres de treballar i de viure que pertanyen i defineixen el nostre passat.

Sempre que el volum de les peces ho ha permès, o altres circumstàncies ho han aconsellat, la seva exhibició es fa dins de vitrines i agrupades per temes, la qual cosa facilita el seguiment de les diverses sales o dependències sense que calgui cap guia permanent. L'agrupació dels temes, la disposició senzilla i clara de les peces i una acurada retolació adient fa que la visita sigui amena i d'interpretació fàcil.

Les vitrines són àmplies, sovint en forma de recinte. I, al seu interior, hom aprofita tant la superfície com l'espai volumètric.

Murals

Són remarcables les pintures murals realitzades per l'artista barceloní LLUCIÀ NAVARRO I RODON, professor i antic director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de Barcelona* i el seu fill FRANCESC NAVARRO I PÉREZ-DOLZ.

Aquests murals no són un mer guarniment artístic, bé que sigui valuós. En tots els casos constitueixen una eficient il·lustració didàctica dels temes corresponents.

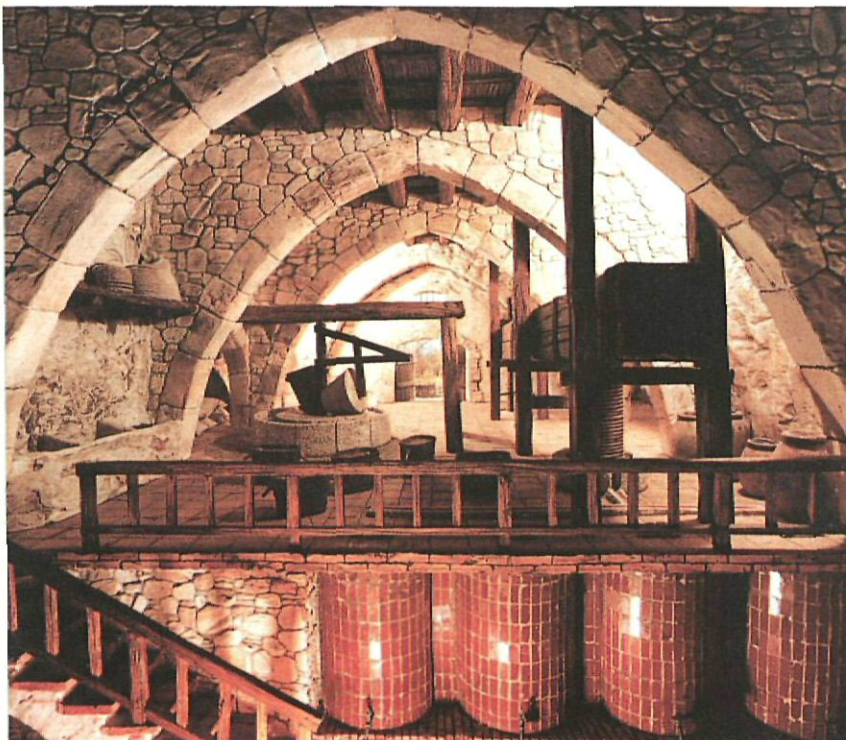
*. També és autor de les pintures del nou presbiteri del temple parroquial de l'Espluga, i també de diversos murals del Casal de la vila –entre els quals destaca el formós mosaic romà de la façana principal–, del Casalet Infantil d'aquella entitat i de la Residència Jaume I. Completa així un conjunt que acreix la riquesa artística de l'Espluga de Francolí.

El poeta Joan Oliver (Pere Quart), Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, enriqué, a sol·licitud del museu, la sala dedicada al blat, l'oli i el vi, amb el Cant Natural inspirat pel mural de "l'esmorzar del veremador" que, com tots els altres, és obra del mestre Lluçia Navarro i Rodon. Reproduïm el poema fragmentàriament en els peus de fotografia corresponents a cada escena que s'hi descriu.

En aquest mural de l'esmorzar del veremador s'ajunten els tres productes bàsics del camp català: el blat, el vi i l'oli, acompanyats de la saborosa arengada. (Foto Joan Cuitó.)

El gran mural esgrafiat projectat per Francesc Navarro recorda que l'any 1835, arran de la destrucció del Monestir de Poblet, l'abat, el bosser i l'organista varen trobar refugi en aquesta mateixa casa. (Foto Joan Cuitó.)

Diorames

Són d'una gran expressivitat i realisme, gràcies al qual és possible de donar a conèixer escenes, costums i formes de vida que d'altra manera resultarien difícils d'explicar.

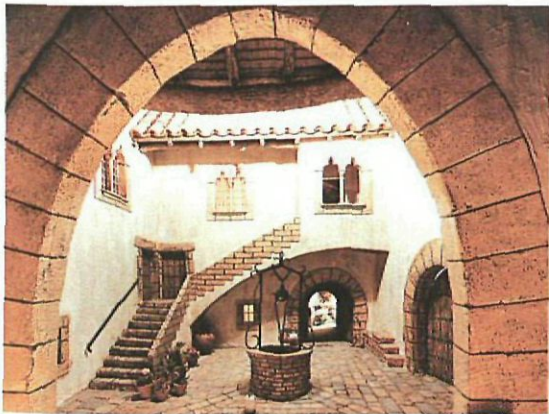
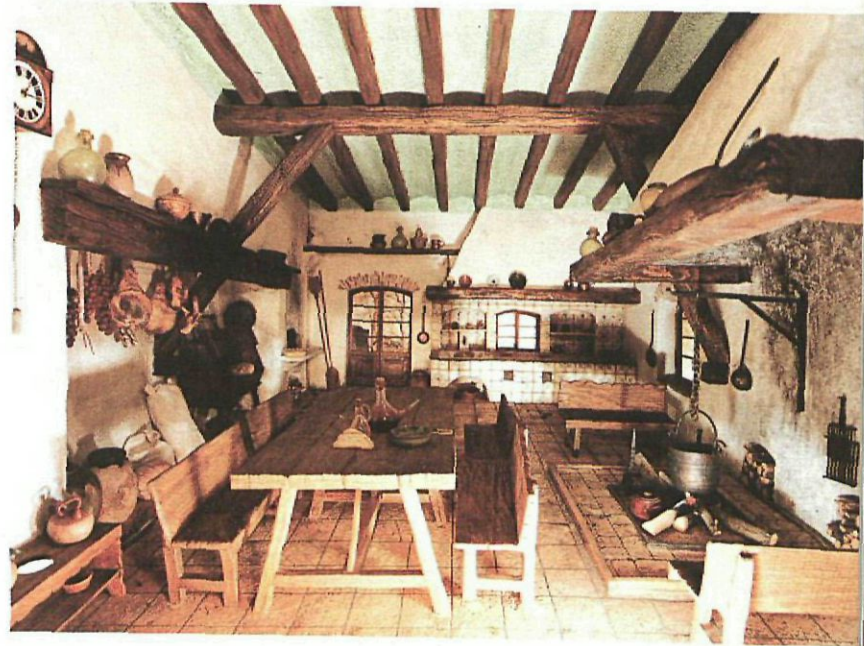
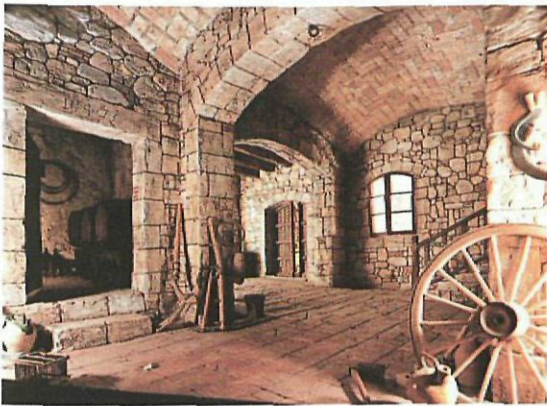
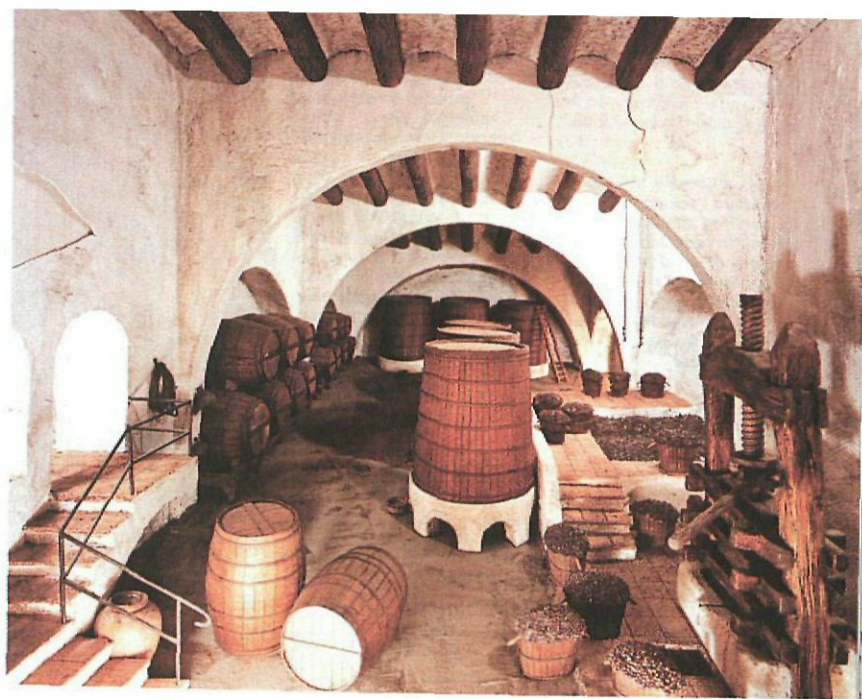
N'hi ha de diverses modalitats. La més significativa és l'exposició de pessebres procedents d'arreu de Catalunya que constitueixen l'**HOMENATGE AL PESSEBRISME CATALÀ**. Són en conjunt quaranta-vuit diorames d'estils diversos –però tots espectaculars i actuals– perquè han estat l'aportació de diferents agrupacions pessebristes –i, per tant, d'escoles o maneres de fer variades– d'arreu de Catalunya. Pertanyen al cicle nadalenc del costumari tradicional català.

També realitzats amb les tècniques del pessebrisme, hi ha tres grans diorames dedicats a costums religiosos i populars.

Un tercer grup de diorames el forma el dedicat a les dependències de la casa pairal, que han quedat repartides en diverses plantes segons el seu tema.

Cal mencionar-ne dos més, de grups, la voluntat pedagògica dels quals és evident i reeixida: el de la FARGA i el gran diorama de la COVA DE LA FONT MAJOR amb dues vistes, interior i exterior, d'aquesta notable formació geològica.

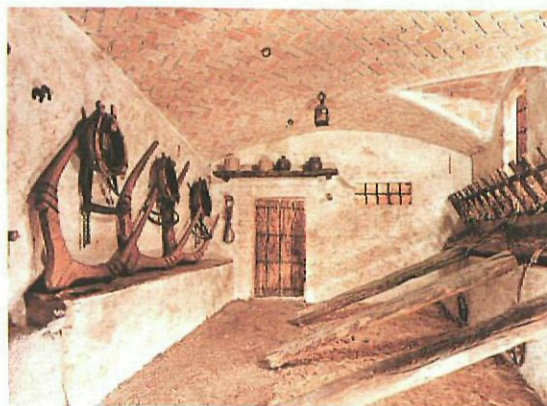
*La masia a pagès i el
casal a les viles, rics en
tradicció i noble
executòria, formen allò
que en diem llar pairal.
Són distints, si es vol, en
funció i origen, però
responen a un mateix
concepte de la vida
familiar i els uneix el
sentit idèntic de
permanència, confort i
distribució racional de
llurs compartiments,
adequats a cada ús.*

*Diversos diorames en
miniatura, situats
estratègicament,
mostren les principals
dependències de la
casa pairal catalana
tradicional. (Foto Joan
Cuitó.)*

La masia és la institució viva i orgànica de la pagesia catalana, fogar de treball i de convivència. L'anorreament del règim feudal i l'alliberament de la servitud de la gleba van elevar la condició humana i social de la ruralia i sorgí una mena d'aristocràcia camperola, sense títols ni escuts, creadora de les nostres masies, belles i folgades com palaus.

La masia té totes les gràcies de les coses reeixides: per les seves proporcions harmòniques i perquè entona amb el nostre paisatge, tant a muntanya com a la plana o a la costa. No desdiu de la casa senyorial tant per la vàlua i la ponderació dels elements arquitectònics, l'ornamentació externa i la decoració interior, com pel seu agençament i el mobiliari, que agermanen la utilitat amb el bon gust i el benestar.

A la pàgina següent: Una gran volta uneix l'edifici principal amb la sala destinada a homenatjar el pessebrisme català, on s'exhibeix una col·lecció de quaranta-cinc procedents diorames de les millors

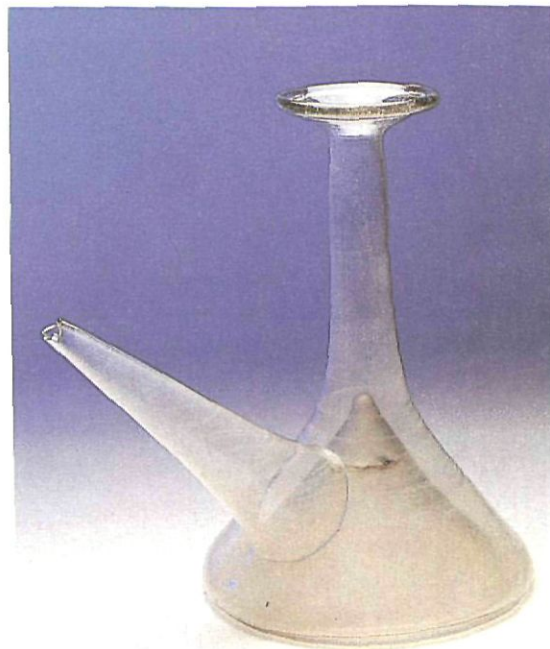
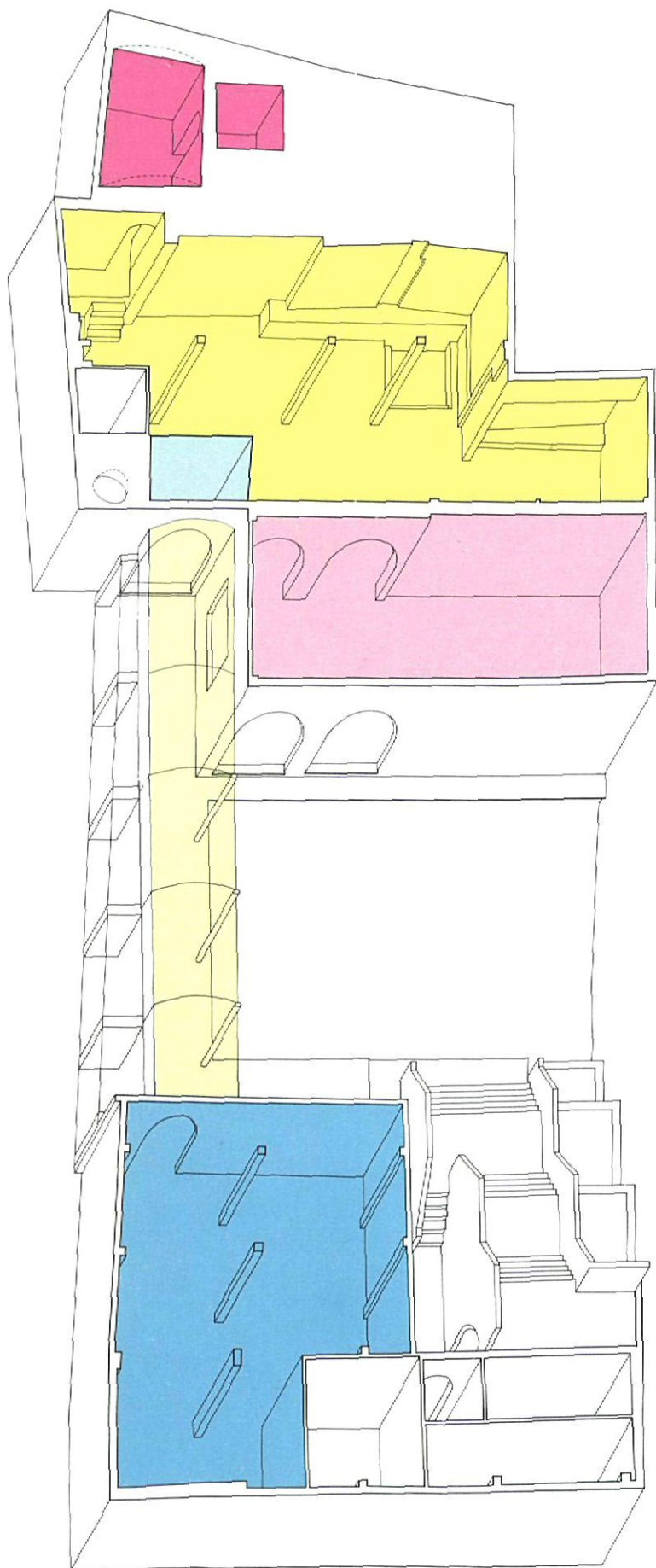
agrupacions pessebristes de Catalunya.

Aquí s'hi presenten diversos models de carros, una tartana, la primera segadora del terme i un remarcable fris d'oficis i treballs desapareguts. (Foto Joan Cuitó.)

VISITA AL MUSEU DE LA VIDA RURAL

Distribució de la primera planta: en color magenta, els cups; en groc, la sala de la pagesia; en blau tramat, el cancell del pou; en to rosat, la Sala Traité d'etnografia rural; en groc pàlid, la volta dels carros i, en blau, la Sala d'homenatge al pessebrisme català.

VISITA AL MUSEU

August Panyella
Andreu Morta

Reproducció del
monument aixecat
l'any 1957, en
homenatge a Josep
M. Rendé i Ventosa.
(Foto Joan Cuitó.)

Donem ara una visió de cada una de les diferents plantes, sales i apartats, tal com els pot anar trobant la persona que faci una visita normalitzada.

EL JARDÍ

El recorregut es pot iniciar pel jardí que dona a la carretera de Montblanc, encara que aquesta sigui una entrada secundària. La porta principal s'obre al carrer d'en Canós, a l'altra banda de l'edifici.

Homenatge a Josep M. Rendé

El patrici espluguí JOSEP M. RENDÉ I VENTOSA (1874-1925) fou un dels homes clau en la recuperació de l'agricultura catalana, després del desastre de la fil·loxera que anorrea les vinyes del país cap a la fi del segle passat, sembrant la misèria, la fam material i l'usura.

En aquest monument, reproducció de l'erigit l'any 1957 al passeig de l'Església, hi ha les aportacions de l'escultor Llimona; els poetes J.M. de Sagarra i Ignasi Iglésias, i l'estadista Francesc Cambó.

A causa de la dictadura imperant, no s'hi pogué incloure l'important elogi de Josep Puig i Cadafalch, successor d'Enric Prat de la Riba a la presidència de la Mancomunitat de Catalunya, que avui s'incorpora al conjunt reproduït com a reconeixença envers un dels homes més eficaços i transcendents de la història espluguina moderna. Retent homenatge al creador del Celler Cooperatiu de l'Espluga i impulsor del cooperativisme agrari arreu de Catalunya, hom honora també els homes que, mitjançant un esforç titànic, feren revivre la nostra terra i els erms que havia deixat arreu de Catalunya l'apocalíptica fil·loxera.

- Puig i Cadafalch creà, amb en Rendé, l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat de Catalunya, on aquest hi féu una obra gegantesca. L'any 1923, en exigir-li Primo de Rivera un acte d'acatament a la seva dictadura, Rendé s'hi negà, abandonà el càrrec i retornà a l'Espluga, als seus pagesos i a una obra esgotadora que li costà la mort als 48 anys.

Elements d'arquitectura pairal: esgrafiats de les cases noves de Poblet; llinda del Mas de Dalt i balcó de cal Fallo, obra del ferrer local Enric Martí "Biel". (Foto Joan Cuitó.)

La casa pairal

La façana acarada a l'anterior homenatja la llar rural catalana. S'hi reproduïxen diversos motius arquitectònics propis de les pairalies de la nostra terra:

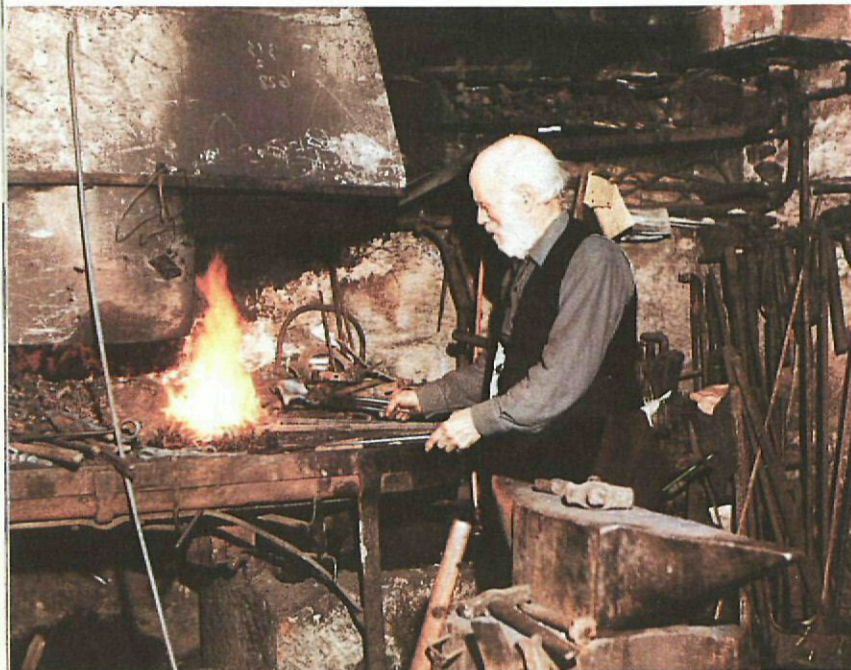
L'ESGRAFIAT de la façana reproduïx el de les Cases Noves del Monestir de Poblet.

La BARANA del balcó, de ferro forjat, és una rèplica de la de CAL FALLO de la plaça d'en Canós, a poques passes del museu, que fou forjada l'any 1958 per l'espluguí i mestre de forjadors ENRIC MARTÍ "Biel". Les RAJOLES, del segle XVIII, procedeixen de Santes Creus.

La LLINDA de la portalada és una rèplica exacta de la d'una masia del terme de l'Espluga i la PORTA, del segle XIX, procedeix de la Bisbal d'Empordà.

Mural de Festes Tradicionals

Tanca el jardí un gran mural esgrafiats on es representen diverses escenes festives. Perquè la tradició a les viles i pobles de Catalunya, també és feta de celebracions i festes populars, la majoria d'elles pervivències de mites agrícoles ancestrals però també expressió d'una religiositat profunda, la qual ha transcendit i marcat la cultura i la manera de ser del poble català*: la Festa Major a honor dels Sants Patrons (que a l'Espluga són Sant Abdon i Sant Senén); la Pasqua, amb les caramelles i la benedicció de les cases i els camps; el Corpus, amb la processó i els seus diversos aspectes: les enramades, els gegants i els nans, el ball de bastons, el tàlem, etc.; la Matança del porc, que antigament era festa grossa a totes les llars rurals, etc.

Enric Martí, de cal "Biel", artesà espluguí i cap d'una notable nissaga d'artistes del ferro forjat. (Foto Valentí Martí.)

*. Lligades al ritme de l'agricultura, les festes definien el calendari i servien de punt de referència per a qualsevol activitat. A còpia d'anys, la tradició afaïçona la manera de ser dels pobles, els modela i els dóna la personalitat peculiar que els defineix.

El gran mural esgrafiat amb diverses activitats festives, pròpies del camp català, tanca el jardí situat a l'accés per la banda del darrere del museu, junt a la carretera de Montblanc a Poblet. (Foto Joan Cuitó.)

Sota la balustrada de pedra que emmarca la façana del jardí un esgrafiat remarkable representa la frontal de les tres naus del Celler Cooperatiu de l'Espluga de Francolí, creat per Josep M. Rendé i planejat per Lluís Domènech i Montaner, l'eminent arquitecte modernista, autor, entre altres edificis, del Palau de la Música Catalana i l'Hospital de Sant Pau, de Barcelona. Tot contemplant la mola del Celler, el gran poeta i dramaturg Àngel Guimerà el qualificà com a "la catedral del vi".

Aquest esgrafiat, amb sis colors diferents, és

obra de gran dificultat tècnica. Val la pena d'entretenir-s'hi una estona.

A l'altra banda del jardí, davant per davant de l'anterior esgrafiat, se n'hi troba un altre molt interessant de la façana del Monestir de Poblet. S'hi recorda que el basament de la Creu de l'Orta, que presideix el jardí, el constitueixen els mateixos carreus que formaven l'escala per on, l'any 1835, arran de la destrucció del Monestir, accediren a refugiar-se en aquesta mateixa casa l'abat i els dos monjos de Poblet esmentats abans.

Carro de torn. No té solatge, sinó cadenes per a sostenir la càrrega, que solia ser de bocois –bòtes de fusta– de vi o també bidons d'oli.

LA VOLTA

Al porxo cobert, que uneix la sala dels pessebres al cos principal de l'edifici, s'hi exhibeixen diversos **vehicles**: el carro d'escales, el carro de trabuc, el carro de torn –freqüent en aquesta regió vitícola–, una tartana de línies estilitzades i una de les primeres màquines de segar que hi hagué en aquesta comarca.

Tot al llarg de la volta, un fris de vint-i-dos metres presenta, amb una interessant gradació cromàtica, diverses feines agrícoles, domèstiques o artesanals que la indústria i la mecanització han foragitat de la ruralia catalana.

Com una clara definició programàtica del contingut global del Museu hi apareixen: l'arrencaqueixals, el pregoner, el corder, l'esclopaire, l'espardenyer, el ramblar, el bufador de vidre, els músics, el ferrador, el cisteller, el boter, el baster, la marmanyera, la munyidora, el pastor, l'aiguader, la bugadera, el llaurador, el premsaire de verema, el fangador i el dallaire.

Tanquen l'exposició de sota la volta diverses **esteles funeràries*** i un **rellotge de sol** de peu.

La peça datada el 1789 procedeix del fossar de l'Església Vella, que el 1816 fou substituït pel "cementiri vell", situat entre el Celler Cooperatiu i el riu Francolí, a la partida del Camí Clos.

*. L'**estela discoidal** és un modest monument funerari que s'alça a la capçalera de la tomba, acarat a sol ixent. Feta en pedra d'una sola peça, consisteix en un disc, generalment decorat, perllongat per un apèndix o peduncle.

El seu origen es remunta a les primeres manifestacions del culte megalític, encara que la majoria de les esteles conegudes procedeixen de l'alta Edat Mitjana. Són, doncs, cristianes amb alguna influència originària d'arrel cèltica o indoària.

La decoració és simbòlica i geomètrica, pròpia d'un món rural que fou cristianitzat majorment amb l'ajut d'imatges: cercles, creus, flors sexifoliades i altres signes solars, arbres de la vida, l'anyell místic i, rarament, figures humanes.

Carro de trabuc. Variant del carro empostissat, destinat a tragar fems, pedres, boll, sorra, grava, etc., i també per a treure runa.

En primer terme, esteles funeràries discoidals dels primers temps del cristianisme, i altres elements de pedra. A continuació, carro d'escales. (Foto Joan Cuitó.)

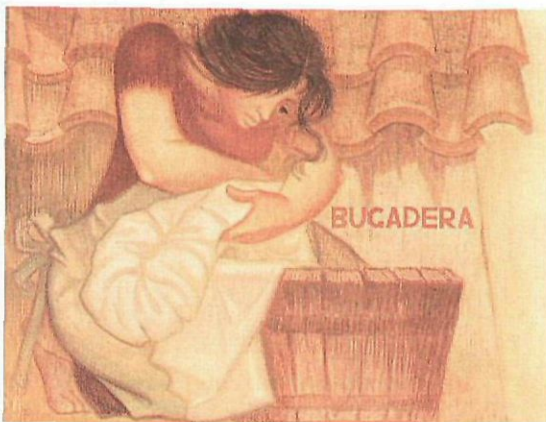
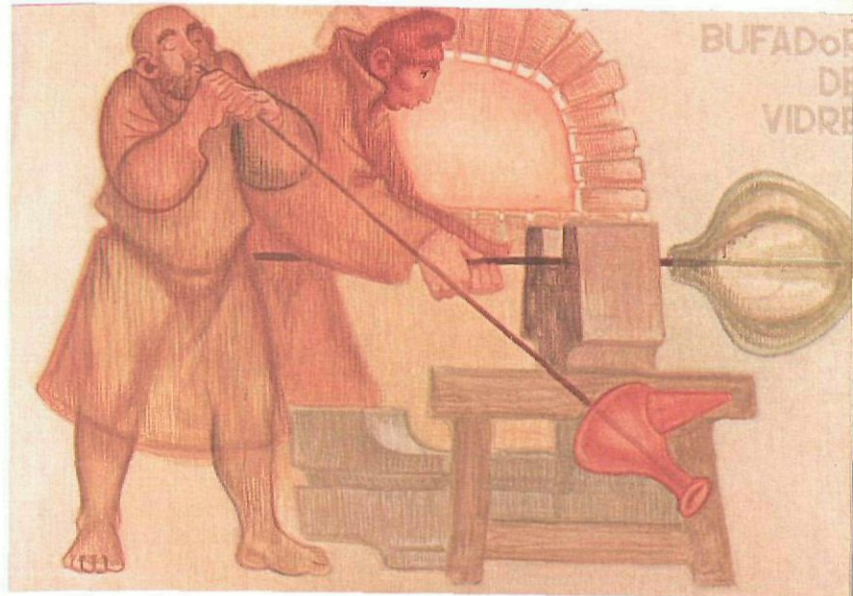

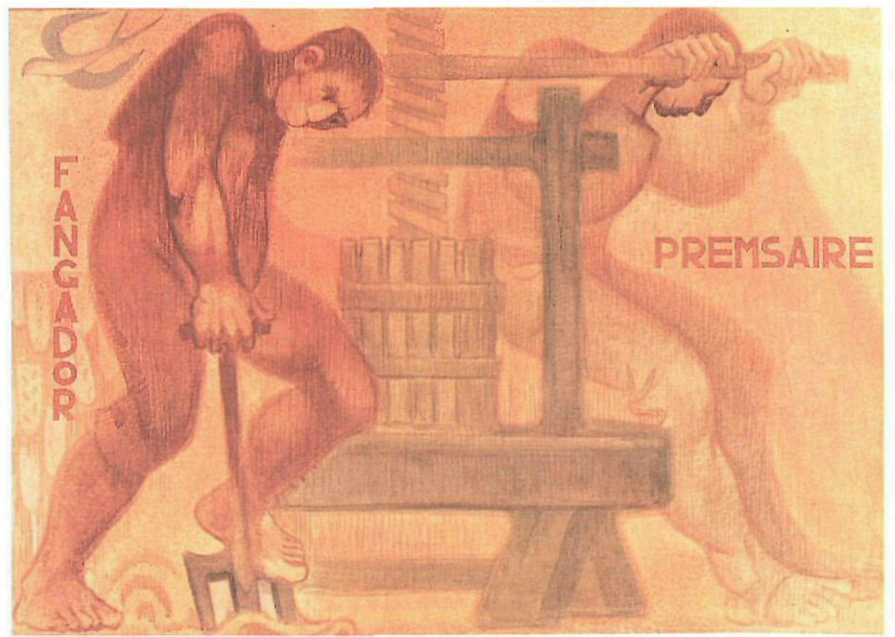
La **tartana** era el vehicle de transport personal i familiar, amb sis o vuit seients, emprat principalment per la gent benestant. Havia fet també serveis públics y portava passatgers entre dues o més poblacions. Habitualment anava enganxada a la llarga amb un o dos cavalls.

Entapissada sovint amb luxe, a l'hivern anava totalment tancada, amb vidres bisellats. El conductor treia les regnes per una obertura i menava el tir des de l'interior del vehicle.

Aquesta tartana havia estat propietat del metge titular de la vila. (Foto Joan Cuitó.)

Sota la volta es pot seguir el llarg mural de vint-i-dos metres, al lusuí a feines i oficis ja desapareguts o evolucionats. El progrés els ha foragitat dels nostres pobles, igual que ho féu amb els carros i els altres vehicles situats sota la mateixa volta. (Reportatge fotogràfic de Joan Cuitó.)

Fugida a Egipte. Diorama amb figures de talla de l'escultor olotí Modest Fluvà. (Foto Ernest Esteve.)

HOMENATGE AL PESSEBRISME CATALÀ

El pessebrisme, costum nadalenc iniciat per Sant Francesc d'Assís al segle XII, és un art efímer –cada any cal destruir el pessebre i refer-lo l'any següent–, bé que arrelat a les vivències religioses del poble català. El MUSEU DE LA VIDA RURAL ha salvat de la desfeta un conjunt, certament notable, de diorames realitzats per les agrupacions pessebristes més prestigioses de tot Catalunya i els exhibeix com a un homenatge als homes i les dones que cada Nadal aixequen aquests monuments a la fe cristiana.

SALA TRAITÉ

D'ETNOGRAFIA RURAL CATALANA

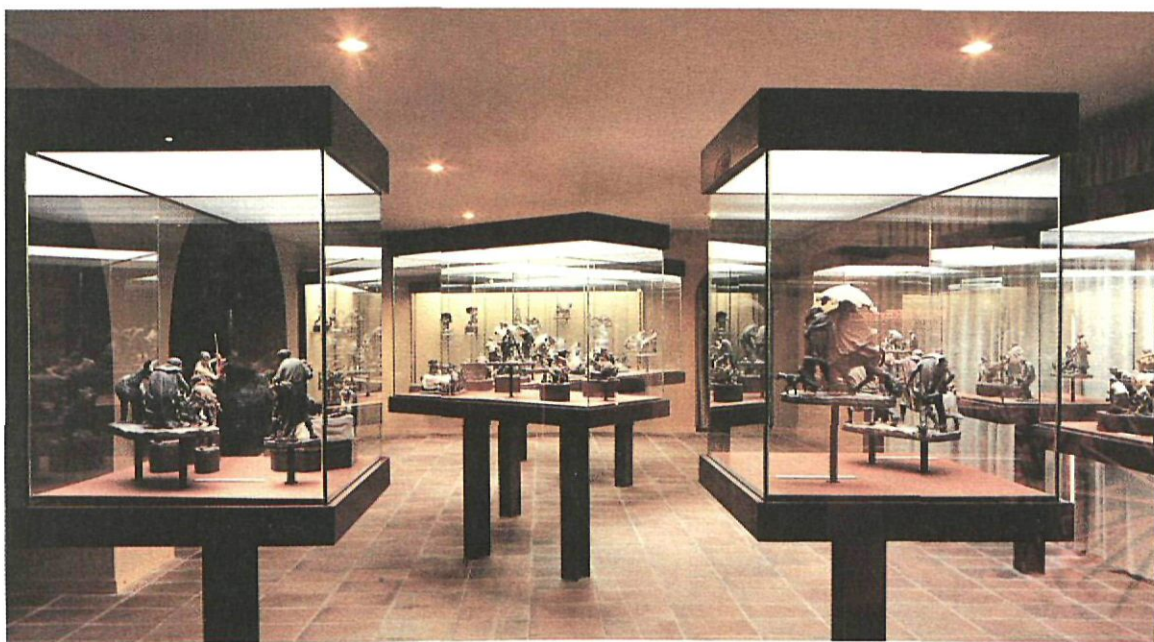

E I MUSEU DE LA VIDA RURAL conserva, amb respecte i amor, tota mena d'eines, estris, atuells i altres objectes propis d'una manera de treballar i de viure, d'uns costums, que les generacions actuals hem rebut en herència dels nostres avantpassats i que ens han fet com som.

Una sala sencera és destinada a exposar l'obra de **JOSEP TRAITÉ I COMPTE**, artista olotí de personalitat pronunciada. Són figures o conjunts realitzats en terra cuita, una forma d'art molt freqüent a Catalunya, on ha donat autors tan remarcables com el geni del barroc català Ramon Amadeu (1745-1821), barceloní de naixença i olotí d'adopció.

Són escenes i figures molt vives, en què "sempre hi fa vent", segons expressió de l'autor, i que formen part de la iconografia costumista de la nostra terra i constitueixen, si més no, una aportació valuosa al coneixement etnogràfic de les maneres de viure i de treballar, anteriors a la nostra època mecanitzada i industrialitzada.

*Sala Josep Traité.
Important col·lecció
de figures
etnogràfiques
d'aquest escultor olotí
contemporani
modelades en terra
cuita, són com un
resum i compendi de
tot el museu: oficis,
treballs domèstics,
costums i festes
tradicionals, la vida a
la llar, feines del
camp, etc.
(Reportatges
fotogràfics de Joan
Cuitó i Ernest Esteve.)*

Figures i escenes tradicionals

LES MANS ÚTILS (oficis i treballs populars)

- El cisteller
- El captaire
- Xollar els bens per a obtenir-ne la llana
- La castanyera, pregó de l'hivern
- La filadora amb el fus
- El llenyataire
- La venedora de llet
- El caçador
- El ferrador de cavalls
- El sabater ataconador
- L'adobador de paraigües
- L'esmolet, hereu del ferrer de tall
- El boter
- El nunci o pregoner del poble
- El xollador de rucs
- El sereno
- L'apotecari
- La portera

TREBALLS AGRÍCOLES I RAMADERS

- El llaurador que prepara la terra amb l'arreu
- El sembrador llançant la llavor
- "Pel juny, la falç al puny". Els segadors s'afanyen a aplegar les garbes
- La beguda a migdia, descans de la sega
- La batuda del blat a l'era
- Espellofar les panotxes de blat de moro
- El dallaire que esmola la dalla
- Portar el fenc a la pallissa
- La porquerola
- El bon pastor du l'anvell sota el braç
- Abeurar les vaques al riu
- El pagès que bat els fesols
- Els veremadors amb els semalers i la portadora
- Els piadors trepitjant la verema

EL PA DE CADA DIA

- Garbejar la farina, fer el rent i després coure el pa que alegrarà la taula familiar
- La truja amb els garrins, promesa de benestar
- La matança del porc era una festa gran a totes les cases de pagès
- Escorxar el xai
- L'aviram picoteja pel corral vora la casa
- Péixer l'aviram cada dia, un dels deures de la mestressa
- Aprofitant que el pare porta els ànecs amb el carretó...
- La mestressa ploma l'ànec
- La mare escorxa el conill pel dinar de Festa Major
- Munyir la cabra per tal que ens doni el bé de Déu de la seva llet blanca
- Quan no hi havia aigua a casa, calia cercar-la, cada dia, a la font

DEL BRESSOL A LA TOMBA (la vida a la llar)

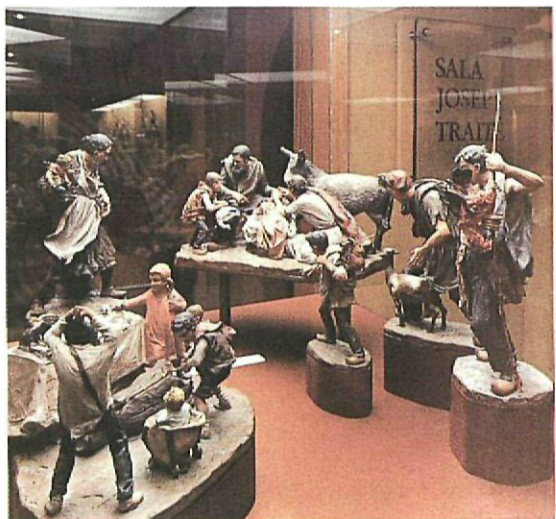
- El bateig de l'hereu
- Maternitat
- La mare que renta el seu infant
- L'àvia que s'afanya a matar els polls del menut
- "El pare ho sap tot", diu l'infant
- Torrar pa al caliu de la llar de foc, amb el tupí que s'hi escalfa arran
- L'avi admira la mainada amb les seves rondalles
- L'àvia fa mitja tot escalfant-se els peus al caliu del braser, amb dues pomes que aromen l'aire
- Tot fent petar la xerrada
- La bugada, tan necessària i tan pesada
- La petició de mà
- A l'empara parroquial
- La serenor del traspàs en pau
- L'enterrament del pare, un drama que el menut no comprèn
- El testament del pare sembla que no interessa a l'hereu
- "Beneïu, Senyor, la nostra taula", tot guardant una cadira per l'avi que ja no hi és
- La llar apagada

COSTUMS RELIGIOSOS I FESTIUS

- **Nadal:** el pessebre, art i tradició popular profundament arrelats a l'esperit del nostre poble
- **Nadal:** tot adorant l'Infant
- **Nadal:** la família fa tard a Missa del Gall
- **Nadal:** davant el pessebre canten els infants "Caga tió, ametlles i torró... si no cagues res et daré cop de bastó."
- **Pasqua:** el salpàs o benedicció de les llars
- **Pasqua:** les Caramelles
- **Rams:** palmons beneïts per a allunyar les bruixes i llorer per a enriquir els guisats
- **Divendres Sant:** el dolor del poble
- **Maig:** el mes de Maria
- **Corpus:** la processó
- El **rosari** aplega devotament la família, encara que l'avi hagi de fer callar amorosament la menuda
- La **Primera Comunió**, el dia gran dels infants
- El **viàtic** i l'oli dels moribunds, a muntanya, un camí sovint difícil

TOT FENT CAMÍ

- Cap a mercat, encara que el ruc no vulgui caminar
- El pagès du l'ànec i la fillada a mercat
- Camí de Betlem
- La marmanyera que ven l'aviram a la plaça
- L'oració davant la capelleta al peu del camí
- La tartana familiar

PLANTA 1

LA PAGESIA

Aiguadells per a transportar aigua a bast amb les grans cànteres, fetes segurament a Verdú, amb les quals es cobrien les necessitats de la llar rural. (Foto Lluís Carulla.)

Dues de les fonts més concorregudes de l'Espluga, la del Castell i la de la Tendera. Ambdues formen part de l'obra ingent de sor Mercè Farré, que, l'any 1886, portà l'aigua a les cases i les fonts de la vila. (Fotos Lluís Carulla.)

EL CANCEL·L DEL POU

La primera planta dedicada als treballs de la pagesia, s'obre, malgrat això, amb un tema casolà per tal d'aprofitar l'existència, en l'antiga construcció, del pou que durant segles abastí d'aigua la llar pairal.* S'hi exposen cercapous; elements de transport de l'aigua a bast (**anganells**) i informació sobre aquest tema tan vital a les llars rurals, càntrils en cantirers i altres atuells completen l'exposició, juntament amb fotografies de les antiquíssimes fonts del poble.

*. A la fi del segle passat, concretament a partir de l'any 1886, l'Espluga disposà d'aigua corrent a les cases gràcies a la captació dels rajolins i degotalls de les Cent Fonts, obra ingent de sor Mercè Farré, Filla de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. La distribució es féu a base de plomes d'aigua que cada família espluguina adquiria en propietat. La ploma és una unitat equivalent a mig metre cúbic diari, mesurada mitjançant el canó d'una ploma d'ànec.

LA PAGESIA

Espais dedicats al treball de la terra i el conreu del blat. El mural de Llucià Navarro reflecteix la sembra, la sega i la batuda d'aquest aliment bàsic de la nostra dieta. Les arades i les tragelles han estat substituïdes per moderníssimes i potents instal·lacions de raigs làser, les quals deixen plans com la mà els trossos de terra i finques senceres de conreu. (Foto Joan Cuitó.)

TREBALLS DE LA PAGESIA

L'Espluga de Francolí pertany a una comarca eminentment agrícola, la Conca de Barberà. La vinya, els cereals i l'olivera hi són els cultius bàsics, els més estesos.

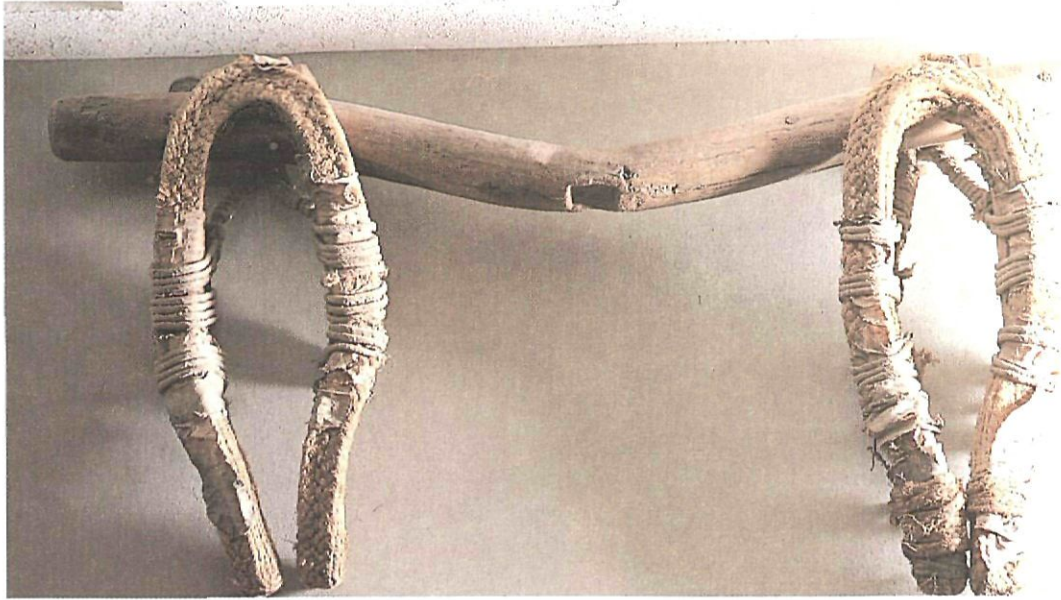
La preparació de la terra

Roturar, llaurar, esterrossar, aplanar, fer marges, etc., són les tasques elementals i primàries amb què l'home del camp prepara el "tros" per a rebre el cultiu adient.

L'**arada**, que és un dels atifells primordials d'aquesta tasca, és representada per una bona col·lecció, a més d'altres eines de treballar la terra com són les **tragelles** d'aplanar. De tots els estris arrossegats per animals, el més típic és, doncs, la **reu** o **arreu** en les seves diferents modalitats: de "forçat" i de "parell", de "punxó" i de "pala", més antigament de fusta, i metàl·liques darrerament.

Altres estris arrossegats eren la **curra**, els **rascles**, el **postejador**, l'**estarrossador**, el **diable**, la **dolça**, la **reu de cinc relles**, el **cultivador**, i, per batre a l'era, el **trill**, el **rodet** i la **curra**.

Jou de junyir mules, un dels més emprats a Catalunya i que en general servia per arrossegar l'arreu i d'altres estris per a llaurar, birbar, esterrossar, aplanar o adobar la terra. (Foto Ernest Esteve.)

Els **jous**, que tot junyint els animals als arreus, facilitaven la feina del pagès, també són presents a l'exposició.

El **jou** és l'instrument de fusta o ferro, més o menys corbat, amb el qual dos animals –bous o mules– són junyits pel cap o pel coll a l'arada o el carro.

El **jou** és antiquíssim i el seu ús es remunta al moment que els animals de tir varen ser usats per arrossegar arades, vehicles, tirasses de transportar llenya, etc.

De les múltiples formes de **jou** se'n dedueixen tres tipus principals:

Jou de tòc o de cap

Barra recta en el centre i corbada en els extrems dits colleres o clatelleres, els quals es lliguen a les banyes i al front dels bous.

Jou de collars

Aplicable a bous o mules, porta unes fustes corbades en forma d'U, els collars, encins o canaules que subjecten el jou al coll dels animals.

Jou de camelles

Porta un parell de bastons de fusta o ferro que estrenyen de cada costat el coixí que protegeix el coll de la bèstia i que es mantenen units per una corda.

Les eres eren unes superfícies planes i endurides, de dimensions variables, però suficients perquè hi poguessin donar tombs els animals.

EL BLAT

Les diverses operacions d'aquest cultiu, des de la sembra a la sega, són il·lustrades amb eines i documentació gràfica i escrita. Com és natural, el museu dóna preeminència a aquelles formes de treball que avui han quedat totalment obsoletes i superades per les màquines. No obstant això, també s'hi pot veure un **motocultor** de primeria de segle, "petener" testimoni d'una mecanització incipient que a poc a poc hauria de desterrar dels nostres camps el treball manual o animal fet de sol a sol, i accelerar l'emigració cap a ciutat, amb la consegüent repercussió a les zones agrícoles.

D'uns cinc-cents mules o matxos que es fèrraven a l'Espluga al primer quart del segle XX, no en queda ja cap. Tractors, i no pas "peteners" fan la feina.

Pel juny arriba la feina més esperada pel pagès i, a la vegada, la que cal realitzar amb més urgència, perquè un cap de broma inoportú pot tirar per terra, juntament amb les espigues, les il·lusions i les esperances acumulades al llarg de l'any.

Antigament, hi havia colles de segadors que es llogaven d'un poble a l'altre, començant pels més primerencs.

Les eines més antigues i típiques del segar són la **falç**, el **volant** i la **dalla**.

La **falç** i el **volant** es manejaven amb la mà dreta i per protegir la mà esquerra, s'utilitzava una mena de guant de fusta anomenat **esclopet**.

La **dalla** s'usava fent servir totes dues mans; el seu maneig era pesat i s'agafava a l'esquena, inconvenient que se solventava anant ben faixats i mantenint l'eina tallant i afilada com una navalla, la qual cosa aconseguien picant-la sovint i completaven l'operació passant-hi la pedra d'esmolar de tant en tant. Picar la dalla era una feina delicada i calia actuar amb molta precisió; es feia amb un **martell** especial damunt una **encluseteta** de

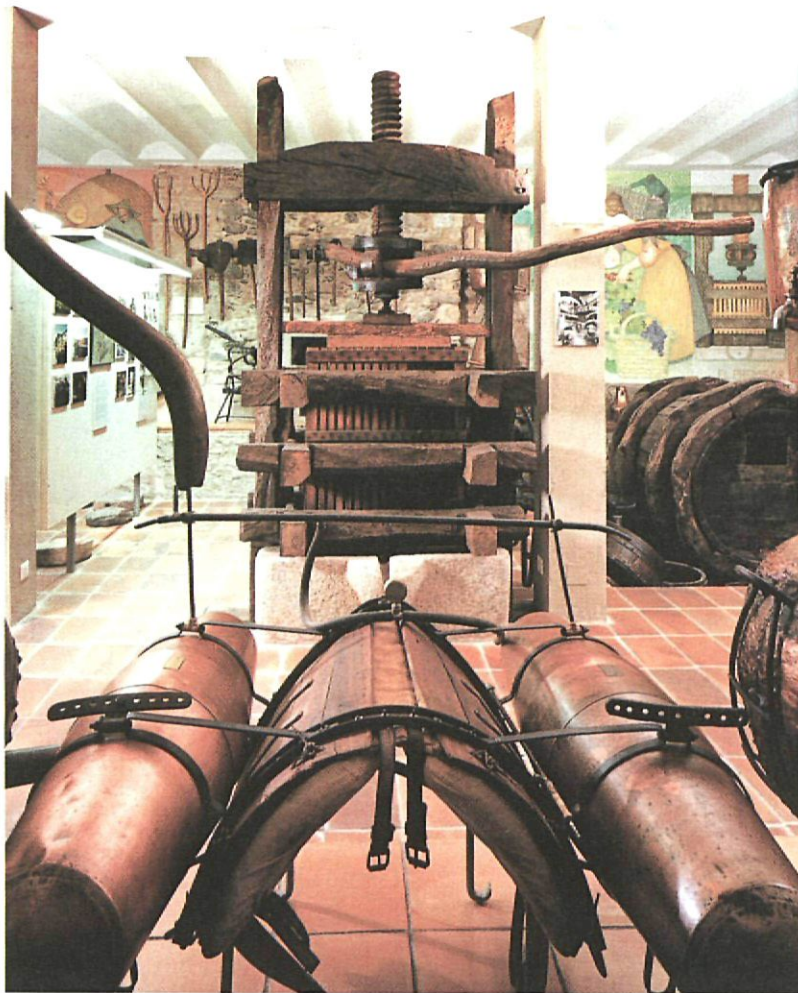
ferro clavada a terra. El conjunt de martell i enclusa rebia el nom de **pics de la dalla**. La **pedra d'esmolar** es duia en un pot amb aigua penjat a la cintura.

La dalla deixava el sembrat tallat en una llarguera anomenada "rem", que després calia agavellar amb el **rampill** o bé arreplegar directament amb el **garrot** o **fus**.

De cada dos o tres gavells se'n feia una garba, la qual es lligava amb venciells. Més endavant, les garbes es duïen a batre.

Aquesta feina tradicional s'anomenava "batre a potes" perquè s'utilitzaven els animals de treball que cada casa de pagès posseïa. El batre consistia a xafar les garbes per tal de separar el gra de la palla. Per la multitud i diversitat de factors i elements que hi intervenien, la feina del batre era la més complexa de totes les que realitzava antigament la pagesia.

Diversos elements del treball agrícola, entre els quals destaca un motocultor del 1909, primera mostra de la mecanització del treball del camp que capgiraria totes les feines agrícoles. A mà esquerra, les tasques de fer el rent a la pastera i enfornar el pa. (Foto Joan Cuitó.)

Diversos estris i elements del conreu de la vinya i l'obtenció del vi. En primer terme, una sulfatadora de bast. (Foto Joan Cuitó.)

El batre tenia lloc a les eres i era un procés que començava a primera hora del matí i que, per anar bé, calia enllestir el mateix dia. Sol i vent eren els factors meteorològics imprescindibles perquè es pogués dur a terme la labor amb normalitat; per això, l'època més adequada per batre era el mes de juliol, quan el dia encara és llarg, el sol crema de valent i són rars els dies que a la tarda no fa unes hores de vent.

En aquest apartat s'hi exposen **trills, diables, una ventadora manual, erers, pales i forques, la batolla, la falç i el volant, la dalla** i els estris d'esmolar-la, l'**esclopet**, etc.

Mural del blat

S'hi veuen els moments cabdals del cultiu d'aquest cereal bàsic: la sembra, la sega i la batuda. Un sol radiant i estiuec dóna l'ambient apropiat a les escenes de tasca dura entre les messes i a l'era.

Mural del pa de cada dia

Amb la sega (que ja no es fa amb la falç i l'esclopet sinó amb grandioses màquines segadores) i la posterior mòlta de blat, hom obté la farina que, un cop pastada i cuita, donarà el pa, component primordial de la dieta pròpia de la civilització mediterrània.

El mural, situat al peu de l'escala, mostra la mestressa de la casa tot treballant la massa a la pastera: d'aquesta operació els nostres avis en deien "fer el rent". Un xic més ençà, l'home enforna els pans acabats de pastar. Durant molts segles, la farina obtinguda en els molins comuns era cuita a casa o en el forn del comú, instal·lació que sovinteja en els documents medievals* dels nostres arxius.

Pagesos espluguins de la família Bonet trepitgen el raïm al piador casolà. (Foto Lluís Carulla.)

*. Era freqüent que tot just sortint del forn el pa recuit, olorós i apetitós, es deixés endurir a l'intempèrie, a la finestra o el balcó, per tal de contenir la temptació d'atipar-se'n.

Alambins i altres elements del conreu de la vinya i de l'obtenció del vi, la destil·lació de l'alcohol, etc. En primer terme, premsa de braç procedent de Capellades. (Foto Joan Cuitó.)

EL VI

Des del cep a la bóta (sovint de "congreny"* que és el gran bocoi de fusta també dit "vaixell") o els cups revestits de grans cairons envernissats, que servien per emmagatzemar i manipular la verema o el vi en els cellers familiars,* totes les operacions del cultiu de la vinya hi són presentades: l'ensulfatat, l'ús del podall, la collita del raïm (verema), el premsat, i el piat o obtenció del most, la cuita o fermentació fins a obtenir-ne el vi i la seva posterior manipulació i conservació.

*. Per la documentació consultada sabem que a la fi del segle XVIII, concretament l'any 1777, al celler del Castell de l'Espluga hi havia sis bótes grosses o "de congreny", també conegudes amb el nom de "vaixells". Dues bótes eren de trenta càrregues cadascuna, una de vint, i dues de divuit. A més, també s'hi citen dotze bótes de vint càrregues "molt usades" i cinc pots per al "brescat" dels cups.

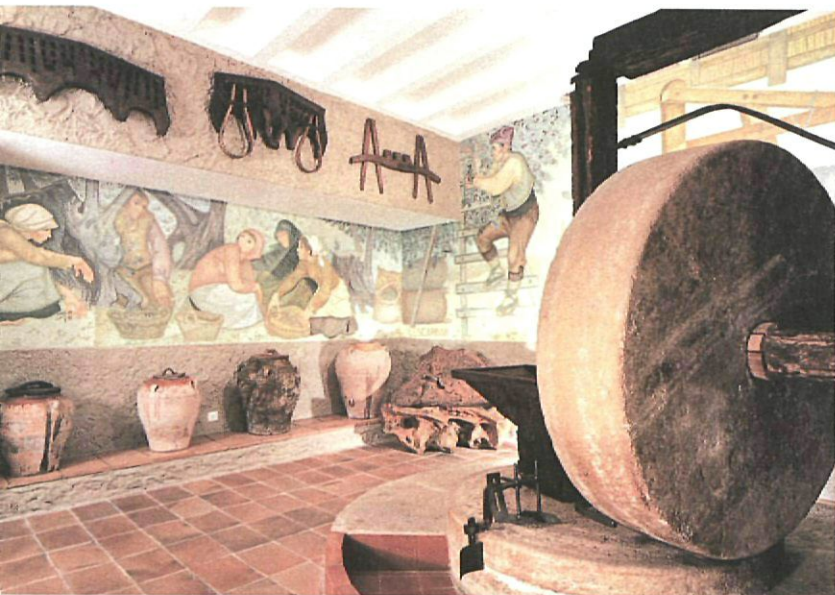
Només cent anys abans, el contingut d'aquest celler era de set "vaixells grans": un de divuit càrregues, un de vint-i-sis, un de vint i quatre de sis o set. A més, hi havia dos cups de pedra bons.

*. Antigament cada pagès elaborava pel seu compte el vi procedent dels raïms de les seves vinyes i veremar era només la primera etapa del procés que se seguia en aquesta elaboració; a continuació, els raïms s'havien de "piar" i a cop de pala feien cap al cup, on fermentava la verema que en darrera operació passava del cup a la gàbia de la premsa per a espremer el vi de la brisa. Aquesta la compraven les fassines d'alcohol. Premsar la verema era la darrera manipulació per tal d'aprofitar fins l'última gota de vi, tant si el vi era verge com brisat. La verema, collita dels raïms, mobilitzava molta gent i durant unes setmanes de setembre canviava la fesomia de les poblacions. El transport dels raïms amb les portadores, el piar que d'ordinari es feia a l'entrada de la casa, la flaire del most que impregnava l'ambient, contribuïen a donar als pobles un aire peculiar, simpàtic i pintoresc.

A setembre i octubre és el temps propi de la verema. La jornada del veremador començava a trenc d'alba i continuava fins al vespre amb les interrupcions justes per a "anar a la roba": esmorzar i dinar a la mateixa vinya; la vianda frugal era acompanyada amb el moscatell o els raïms més selectes i sovint també amb les típiques arengades a la brasa i les llesques ben torrades, amanides amb tomaca i fregades amb mig gra d'all i regades pel setrill d'oli de l'any.

Durant la verema, l'hora alegre de recollir el preciós fruit del cep que té lloc al setembre, veiem també dos veremadors, disposats a carregar el carro, que transporten el raïm amb els samals i la portadora. (Fotos Lluís Carulla.)

El mural de Lluçà Navarro ens mostra la recollida a mà, de les olives i el pagès que les "escarra" amb el rampill. (Foto Joan Cuitó.)

L'explicació es fa mitjançant fotografies i gràfics i amb l'exposició de les eines i els atuells emprats tradicionalment per la nostra pagesia. Un diorama, fidel i detallista, evoca el celler i el seu univers.

Els principals estris emprats a la verema eren el **falçó** per a collir raïms, els **coves** o **llaunes** per aplegar-los al peu del cep, les **portadores**, amb els seus **cofins**, que eren per a transportar els raïms fins al "piador" i la **premsa, de lliura** –també dita **llarga** o de **biga**– o de **cargol**.

Per tal de fer-n'hi cabre més, els raïms es pitjaven i es premien a les portadores amb un **maçó** o un altre objecte equivalent.

Grans **alambins** d'aram i les **alquitarres**, més primitives, recorden l'obtenció dels aiguardents, principalment en comarques tarragonines i al cap d'elles el Baix Camp.

En aquest apartat cal remarcar les grans **premses** de fusta i la relíquia testimonial d'un **cep** centenari, únic supervivent de la fil·loxera que a la fi del segle passat anorrea el tresor vinícola de Catalunya, deixant-hi la misèria com a mortalla.*

Ampolla caçamosques que es penja de les branques de l'olivera. La seva forma enginyosa facilita la captura dels insectes que podrien malmetre les olives. (Foto Ernest Esteve.)

Mural del vi

Aquest producte, que caracteritza com cap altre la producció agrícola de la Conca de Barberà, exigeix l'esforç acurat dels pagesos per mantenir

les vinyes ufanes fins al moment joïós de la collita. En dos panys de paret s'hi poden veure escenes de les tasques que retribueixen el treball, la despesa i la preocupació de tot un any de l'home del camp: la verema i les portadores camí del celler, on serà obtingut el most gràcies al trepig de la verema o peus nus ("piar" en diuen a la Conca); una tasca ancestral.

*. L'any 1863, a Bordeus, s'iniciava la més terrible plaga que mai no havien patit les vinyes d'Europa. Tot destruint vuitanta-cinc mil hectàrees anuals, avançà implacablement: va travessar el Roine, envaí el departament de Gard, es llançà damunt les planures de Narbona i la vinya de l'Aude. Això s'esdevenia l'any 1871. Fins al 1879 no arribava a les vinyes del Vallespir, a la Catalunya de sobirania francesa, després d'haver-se manifestat el 1868 a Portugal, malgrat que aquest fet no fos oficialment reconegut fins al 1872. En aquesta darrera data també apareixia a Àustria, el 1874 a Suïssa i Prússia, el 1875 a Hongria, el 1876 a Württemberg i el 1878 apareix sorprenentment a Màlaga. L'any 1879 n'assenyala l'entrada a la part nostra de Catalunya i a Itàlia.

A la darrera de setembre de 1879, es descobrí l'existència de ceps fil·loxerats a Rabós, a l'Alt Empordà. A la fi del 1880 travessava el Fluvià i el Ter. L'octubre de 1882 hom descobria l'insecte a Tordera. El 1887 havien quedat totalment devastades les riques vinyes del Vallès i el Penedès. Al Camp de Tarragona hi arribà el 1891. El mateix any a la Conca de Barberà, si bé els ceps apareixen "sanitosos i amb una hermosa ufana", els raïms s'hi assequen i cauen.

El 1893 infectava ja el Priorat i continuava el seu avenç destructor. Tota la vinya catalana havia quedat arrasada.

Vista general de la sala dedicada al tema de l'oli. (Foto Joan Cuitó.)

L'OLI

Una gran **mola** giratòria (que mai no parava de rodar en el **trull**, gràcies a la mula pacient, cansina i forçada, tapada d'ulls amb **capçanes**) il·lustra el procés d'obtenció d'aquest aliment bàsic de la cuina mediterrània.* També s'hi veuen les grans **piques** on es recollia l'oli, les gerres per tal d'emmagatzemar-lo al rebost, els **esportins** per posar a la premsa les morques de les olives xafades en el trull, **trascolladors** i les eines emprades en el treball i el tractament dels oliverars. A remarcar el **dolium** o **gerra de terrissa**, d'origen romà, trobat en el propi terme de l'Esplugu.

Aquest apartat inclou un gran **banc** de fusta d'olivera mil·lenària mallorquina, treballada a mà amb l'aixa i un bonic **diorama** d'un trull, amb la premsa de lliura i els grans dipòsits de ceràmica vidrada on es conservava l'oli.

Mural de l'oli

També és un mural doble. D'una banda, les dones que recullen les olives i se les posen al davantal. A l'altra paret, el pagès que, enfilat a l'**escaleta**, rampilla les branques fins a fer saltar el fruit precià de l'arbre centenari. És l'operació

coneguda amb el nom d'**escarrar**. Al costat, el **trull**, amb la **mola** que accionada per un matxo i els rodons **esportins**, estores d'espart que el moliner omple amb les "morques" per espremer-les sota l'acció de la premsa. La porositat d'aquests esportins permet que el líquid daurat regalimi fins a la pica.

*. L'operació de moldre les olives al trull i extreure'n l'oli rebia el nom de "desfer" i també de "xafar".

Perquè l'oli sortís bo i sense regustos calia moldre les olives aviat, un cop collides, perquè si es trigava massa i estaven amuntegades i havia el perill que "s'escalfessin", o sigui, que fermentessin.

Antigament les **rodes** del molí que xafaven les olives fins a convertir-les en pasta, eren mogudes per animals. I la premsa per tal d'extreure l'oli era de maneig manual. La pasta que cabia en una premsada rebia el nom de "peu" i era la que proporcionava unes quatre quarteres d'olives. Per a facilitar l'extracció de l'oli, la pasta es dipositava en **esportins** que es posaven un damunt l'altre, fins a omplir la **premsa**.

L'oli que sortia de la premsa s'encabia en **piques** i es clarificava per decantació. El solatge que quedava a les piques, una vegada arreplegat l'oli clar, rebia el nom de "morca".

Els "rullols" o "pinyola" era la pasta de les olives que sortia de la premsa una vegada extret l'oli i s'aplicava a diferents usos: aliment per a les bèsties, per a fer cosa una vegada ben seca, aplicacions industrials, etc.

El transport de l'oli es feia amb **bots** de pell.

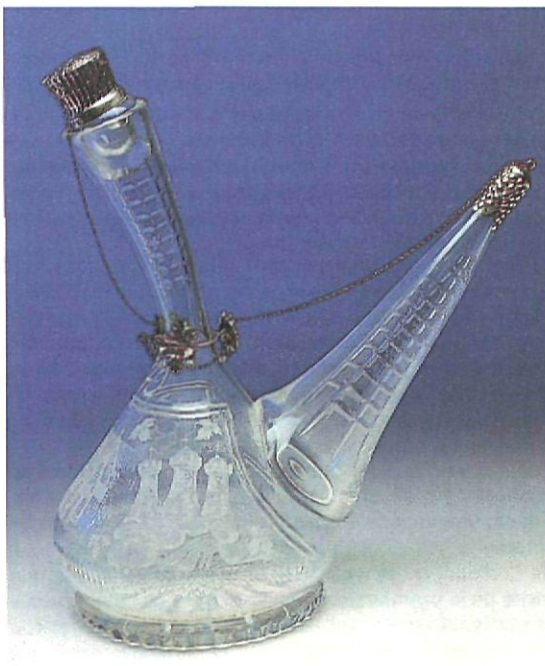
El piador era el recipient o indret on els raïms eren piats o xafats.

Els raïms transportats amb les portadores s'abocaven al piador i els homes, descalços, els trepitjaven fins a deixar-los ben xafats. El most s'escorria vers el cup situat sota el piador.

Els cups eren construccions subterrànies que confrontaven amb el celler per una de les seves parets laterals, la qual cosa facilitava el "trascolar".

En aquests mateixos cups, on antigament s'emmagatzemava el most de l'anyada, s'hi exhibeix un model, en ferro forjat, d'un majestuós carro de quatre bocois construït a Sarral a principis de segle. (Foto Joan Cuitó.)

Porró de vidre tallat, primer premi que fou lliurat als guanyadors del concurs del raïm dins la Festa de la Verema de la Conca de Barberà, d'àmbit comarcal, que cada any organitza el Casal de l'Espluga de Francolí. (Foto Ernest Esteve.)

Mural de l'esmorzar del veremador

Ja tenim el pa, l'oli i el vi. En època de verema, a l'hora d'anar "a la roba", estona de repòs i pausa, s'ajunten en una harmonia saborosa per tal de donar refrigeri al veremador i la seva família. La llesca, ben torrada, fregada per mitja tomaca i mig all, ben sucada amb oli, és acompanyada per l'arengada cuita a la brasa, i els sucosos grans de moscatell. Una menja digna de les millors taules, malgrat el seu elementalisme.

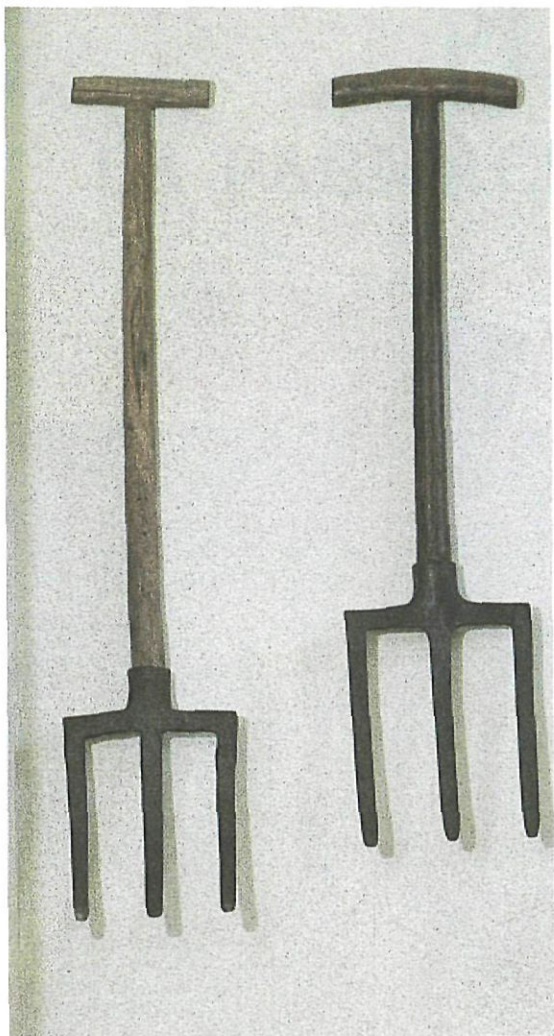
Inspirant-se en aquesta escena, l'eximi poeta Joan Oliver (Pere Quart) li dedicà el poema titulat CANT NATURAL que fou, probablement, la seva darrera creació literària.

ELS CUPS

Aquesta dependència, on tradicionalment s'emmagatzemava el most, o la verema entera per a fermentar un cop trepitjat o premsat el raïm, és tot un símbol d'una viticultura que Noè ja coneixia. Els dos cups de la casa pairal han estat conservats amb els grans **caïrons vidrats** de les parets per tal que serveixin d'espais d'exposició d'aspectes relacionats amb la viticultura.

Cal remarcar-hi la notable col·lecció d'**aixetes i canelles** de bronze i de fusta. Una altra peça interessant és la reproducció, en petita escala i ferro forjat, d'un gran **carro de quatre bocois** construït a Sarral, obra singular de l'artesanía d'aquesta vila de la Conca.

El cup més petit és dedicat a les **Festes de la Verema de la Conca de Barberà**, iniciativa del Casal de l'Espluga que ha assolit una àmplia ressonància intercomarcal en els vint anys que se celebra, amb un èxit sempre creixent.

Diverses fangues, eines destinades a remoure la terra, especialment als horts. (Foto Ernest Esteve.)

LES EINES MANUALS

L'aixada o càvec és l'eina manual més típica del pagès. Tots els altres estris tenen una utilitat determinada, però l'aixada té aplicacions múltiples i universals.

A més de l'aixada, i segons els diferents conreus, cultius o mala herba a extirpar, s'utilitzen la fanga, els arpiots, els eixartells, la forca de ferro, la falç, el volant, la dalla, el rampill, el podall, el falçó, l'aixadeta, la vuitena, etc.

Per arrencar mates i asclar llenya es feien servir el magall, la destral grossa, la maça i els tascons.

La fanga serveix per a treballar l'hort, principalment, i s'usa per a girar la terra i esponjar-la.

El mantí o creuera del cap del màneç serveix perquè s'hi pugui repenjar l'home que maneja la fanga i poder fer força un cop el ferro és clavat dins la terra.

El podall és una eina manual molt usada pel pagès. Amb ell talla les canyes, les bardisses i les branques de tota mena. (Foto Ernest Esteve.)

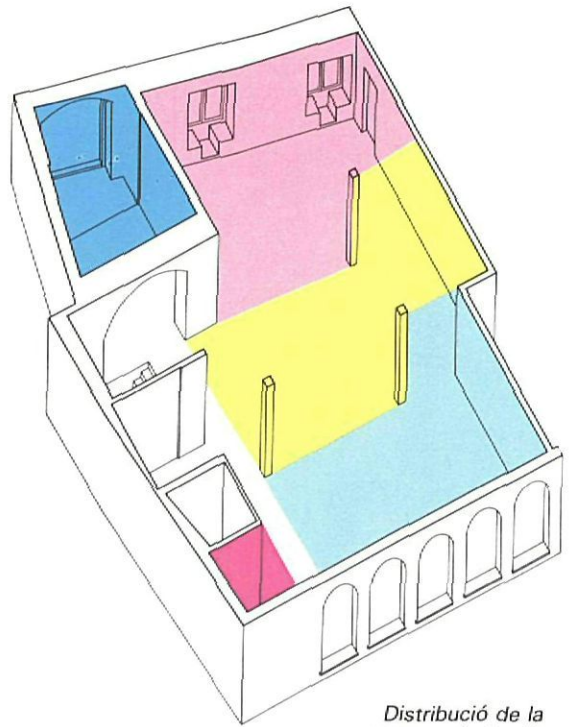
Pagès espluguí amb una erera o cedàs i el rampill, eines emprades en la batuda i ventat del blat. (Foto Lluís Carulla.)

Plats de ceràmica del segle XVII. (Foto Ernest Esteve.)

La mestressa fa el rent a la pastera per tal d'assortir de pa la taula casolana. (Foto Lluís Carulla.)

Distribució de la segona planta. En blau, entrada principal i sala de la farmàcia; en groc, els mobles i la il·luminació; en color rosat, la llar de foc i la cuina; blau clar, la pietat, i en magenta, la bugada.

Objectes procedents de l'antiga Farmàcia Carulla. (Foto Joan Cuitó.)

PLANTA 2

LA FARMÀCIA I LA LLAR PAIRAL

LA FARMÀCIA

Sala on estigué ubicada l'antiga farmàcia on els hereus de la família Carulla exerciren d'apotecaris de la vila al llarg de tres segles. Avui és l'entrada principal del MUSEU DE LA VIDA RURAL. (Foto Joan Cuitó.)

La disposició del terreny ha forçat l'existència d'una doble entrada al museu. La porta que dona a la carretera de Montblanc es troba situada a un nivell inferior per on s'accedia a l'hort familiar mitjançant una escala de graons de pedra, graons que ara aguanten la Creu de l'Horta reconstruïda.

L'entrada principal es troba en aquesta planta segona i s'obre al carrer d'en Canós número 18. La plaça d'en Canós era, segons el testimoni de mossèn Ramon Muntanyola, sacerdot espluguí, poeta i Mestre en Gai Saber, "un dels racons més típics de la vila... com una guardiola de records infantívols o com una arquimesa d'enyorances amicals".

L'ambientació de la façana és agrària i també amb la simbologia pròpia de les farmàcies: anunci del contingut del museu i record a la professió dels hereus de la família propietària de l'edifici, respectivament.

Pintures murals

Adreta i esquerra de l'entrada podem contemplar sengles murals que corresponen a l'antiga farmàcia de cal Carulla tal com la dibuixà el pintor tarragoní Monravà pels volts dels anys vint.

L'apotecari que atén el taulell és Ramon Carulla i Forès. Nat el 1828, fou el primer Carulla que va néixer en aquesta casa. El seu retrat, datat el 1859, presideix la sala.

Una senyora –presumiblement estiujant– ha acudit a la farmàcia a la recerca d'algun remei, mentre un vell pagerol espera pacientment que li toqui el seu torn.

A l'altra banda, apareix pintada la rebotiga on, durant molts anys, funcionaren el morter i el matràs, elements imprescindibles de les apotecaries d'abans.

DES DEL 1690,
VISQUEREN EN AQUESTA CASA PAIRAL
I HI EXERCIREN LLUR OFICI,
SIS GENERACIONS D'APOTECARIS
DE LA MATEIXA FAMÍLIA FORÈS-CARULLA.

***

EN SENYAL DE RESPECTE
I COM A HOMENATGE ALS AVANTPASSATS,
LA FUNDACIÓ JAUME I,
DARRER HEREU D'AQUELLA NISSAGA,
HA REMODELAT L'EDIFICI DE SOCA-REL
PER TAL DE TRANSFORMAR-LO EN
MUSEU DE LA VIDA RURAL

Pots i altres atuells farmacèutics

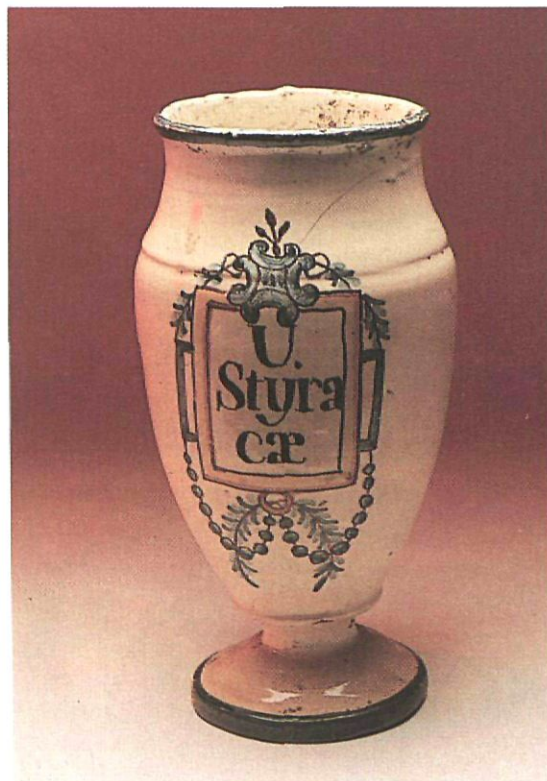
En una vitrina es poden contemplar els **pots de ceràmica** –la majoria del segle XVIII i del tipus conegut com “del julivert”– destinats a conservar unguents, que varen poder ser conservats en desfer-se l'establiment per passar a la plaça de Ca la Vila.

Altres pots foren trobats, en fer obres a la casa, dins els carcanyols de la teulada, on havien estat col·locats amb la intenció evident d'alleugerir el pes dels forjats.

S'usaven, tal com indica la inscripció del mateix atuell, per conservar-hi els extractes d'herbes re-meieres (base de la farmacopea de l'època), els unguents i les pomades.

En altres èpoques potser poc valorats, avui constitueixen una estimable relíquia d'aquella botiga en la qual esmerçaren llur esforç sis generacions d'apotecaris espluguins, el darrer dels quals, Josep Maria Carulla, morí fa pocs anys.

A més d'aquesta notable col·lecció de pots de farmàcia, s'hi poden veure altres elements propis d'aquella activitat: petits **alambins** de destil·lació, **pindolers**, **balancetes** i **gramataris** de diverses mides, **morters** de bronze i de pedra, **premses**, **mesuradors**, **farmacopees**, **llibres d'acondactats**, etc.

Pot de farmàcia de Banyoles. (Foto Ernest Esteve.)

Record i homenatge

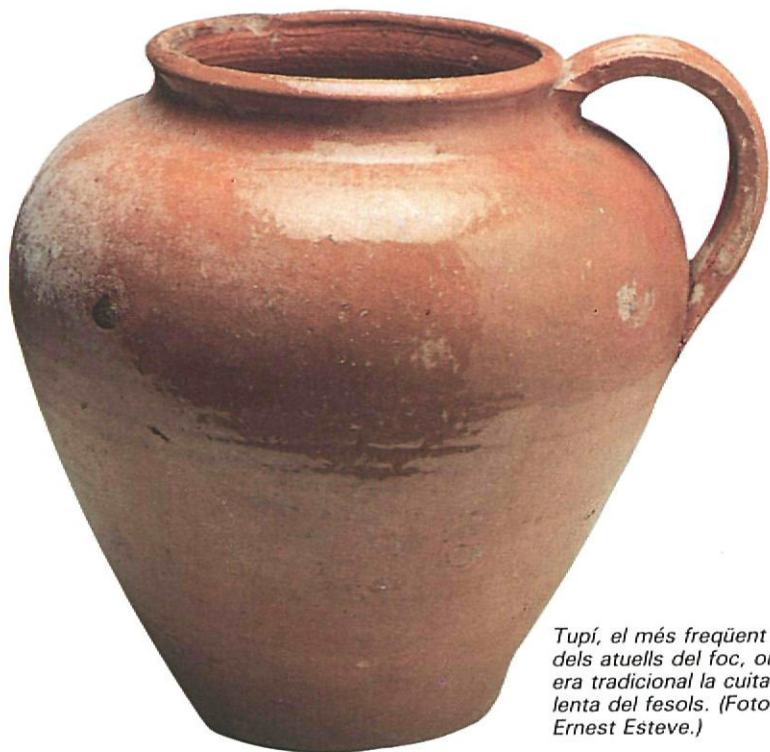
La presentació d'aquesta farmàcia no és un testimoni fred d'una activitat estrictament professional. Vol fer-nos present que aquesta casa aixoplugà durant segles una mateixa família. Que aquí varen néixer, lluitaren, estimaren, sofriren i moriren els avantpassats del fundador d'aquest museu.

A tall de record i d'homenatge envers aquelles persones, la planta segona que s'obre amb aquesta sala de la farmàcia, ha estat dedicada a glossar temes domèstics: la casa, els treballs de cada dia i l'esperit ancestral que donà sentit a la vida dels grans i a l'educació dels més petits.

LA LLAR PAIRAL

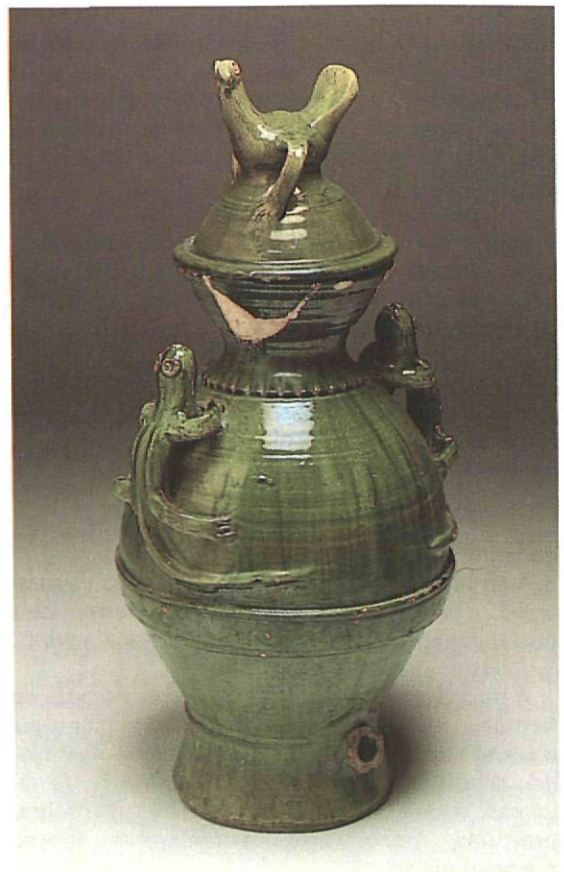
La il·luminació era molt rudimentària. La sala gran s'il·luminava mitjançant un quinqué de petroli; la cuina, amb gresols d'oli i llums de ganxo, i per a les cambres s'empraven palmatòries i llumeneres de llautó. (Foto Joan Cuitó.)

En primer terme, la banyera isabelina procedent de la casa espluguina de "cal Pau de les Parres". A remarcar dins l'espai dedicat al mobiliari, la calaixera construïda l'any 1802 per l'artesà espluguí Josep Miquel. (Foto Joan Cuitó.)

Tupí, el més freqüent dels atuells del foc, on era tradicional la cuina lenta del fesols. (Foto Ernest Esteve.)

Aiguamanil usat per a rentar-se les mans. (Foto Ernest Esteve.)

El jaió "Toneta", vell espluguít retratat junt a la llar de foc. Fou el darrer a vestir habitualment la calça curta tradicional.

En esclatar la fogarada del magnesi, l'avi, que devia tenir uns 92 anys, exclamà: "Carall, si arribo a vell, quantes coses rares que veuré." Aquest retrat, fet l'any 1920, guanyà un premi de la casa Kodak. (Foto Lluís Carulla.)

Doll, càntir de terrissa envernissada d'ús domèstic, que es fabricava sobretot a Figueres. (Foto Ernest Esteve.)

Espai dedicat a la cuina i la llar de foc, amb el seu escó i els diversos atuells emprats en la preparació dels aliments. En primer terme la pastera, on la mestressa feia el rent per preparar el pa familiar. (Foto Joan Cuitó.)

Els càntirs i els porrons de confecció delicada, eren l'orgull dels vidriers catalans, que es lluïen decorant-los amb aquells dibuixos característics de línies blanques o combinades amb altres de colors, que resseguien la superfície transparent amb el seu teixit de filets i traços gairebé cal·ligràfics. Aquests atuells, tan pràctics i escaients, embellien els tinells de les masies i els aparadors dels menestrals de ciutat. (Foto Ernest Esteve.)

MOBLES I ALTRES ESTRIS DOMÈSTICS

A la vitrina situada a mà dreta, s'hi troben diversos atuells d'aram que eren usats antigament: càntirs, xocolateres, estalvis, cassons, raseres, cullerots, etc.

Il·luminar i escalfar la llar

A mà esquerra, els elements d'il·luminació i de calefacció propis d'unes llars on l'electricitat encara era una entelèquia inconcebible, i en les quals encara era possible que el tremolor de la flama d'una espelma o d'un quinqué estimulés la imaginació dels més petits, tot poblant la nit d'ombres ballarines i de sers imaginaris.*

*. Fins ben entrat el segon terç del segle XIX, les candel·les de sèu i l'oli eren els únics elements d'enllumenat, i no era pas cosa fàcil de fer llum: calia emprar-hi uns estris especials, per bé que rudimentaris, el maneig dels quals exigia certa traça i, sobretot, molta paciència. A les cases de pagès procuraven que a la llar hi hagués sempre caliu. Si aquest faltava, s'usava la pedra foguera, un tros d'acer, que hom anomenava "foguer", i una porció d'esca. Hom picava el foguer contra la pedra, tenint entremig un bocí d'esca; quan aquesta s'encenia, s'hi atansava un lluquet –tros de cànem ensofrat pels extrems– i, un cop abrandat, es comunicava el foc al candel·ler o a la llàntia o llumenera.

Els estris d'encendre llum hom havia de guardar-los en lloc segur, regularment dins d'una bosseta. Moltes cases previsoras tenien cura de mantenir encesa, tota la nit, la xinxeta que cremava tímidament dins el vas d'ai-

Els estris d'il·luminar es divideixen, segons el combustible, en: **teieres, llumeneres i gresols d'oli, palmatòries i canelobres, quinqués i llums de petroli, llanternes d'acetilè o "carbur", etc.**

La calefacció es confiava, generalment, a part de la llar de foc, als clàssics i tradicionals **brasers**, que no mancaven en cap casa. Els més grans formaven com una cassola de ferro, aram o llautó col·locada en el buit d'una taula baixa de fusta, rodona o vuitavada, prou ampla per a posar-hi els peus i tenir-hi alguns estris per a escalfar líquids i viandes. Moltes d'aquestes taules ostentaven dibuixos formats amb claus de llautó de cabota rodona, i en els brasers més luxosos la

gua i oli, damunt la calaixera i davant l'escaparata: hom conciliava així, la devoció amb la utilitat.

Quan van aparèixer els primers "mistos" o llumins, allà a l'any 1836, degué considerar-se aquest invent com una de les realitzacions més felices de l'enginy humà. Les candel·les de sèu ordinari o de greix animal solidificat, sense cap altra preparació, tenien l'inconvenient de tufear, fer molt fum i tenir poca durada.

S'usaven també, com a classe fina, les espelmes, dites així perquè eren fetes d'esperma de balena, que es distingien per la seva diafanitat; però, després del primer quart del segle XIX, obtingueren general acceptació les candel·les d'estearina –obtingudes per la saponificació dels cossos greixosos neutres– per la seva blancúria brillant, no fer pudor i resultar més econòmiques que les altres.

vora del recipient de metall, la tapadora semicircular trepada que el cobria i la pala de remenar les brases estaven bellament decorades.

Hi havia també els braserets individuals en forma de caixa, reixats pel damunt, que es posaven sota els peus i que, vulgarment, se'n deia **mari-dets** per ésser les dones les que els preferien. La mainada els duia a "estudi" per tal de lluitar contra els rigors hivernals dins les escoles.

Tenia molta importància l'escalfament del llit. Hom emprava, a més de la **mulassa**, un escalfador rodó, amb tapa foradada i un mànec, que tenia el nom vulgar de **burro** i de **frare**, indistintament, i també ampolles de terrissa plenes d'aigua calenta, anomenades **canets**, i sovint uns maons totxos, ben escalfats al fogó i coberts amb un drap, feien de calorífer.

El **frare** (en altres llocs també en diuen **ruc** o **mulassa**) per escalfar el llit, els **escalfapeus**, etc. són mostres d'elements primitius de calefacció que s'exposen a la vitrina. El **braser** està representat dins el recinte del mobiliari.

Banyera imperi

Entre les dues vitrines, una peça important: una banyera construïda amb planxa de ferro soldada.*

*. A les cases rurals no era corrent que hi hagués cap cambra destinada exclusivament a bany, perquè la displicència a l'aigua o almenys a la freqüència del seu ús per a la neteja del cos era comú a tots els països de l'Europa occidental. Per això s'empraven els perfums forts i penetrants com l'ambre i el mesc i hom preferia la fricció amb essències i aigües d'olor a les immersions.

Hi havia una prevenció contra els banys generals del cos, que hom considerava inconvenients si no era en circumstàncies especials, que obraven com a remei. Com que hom creia que els banys debilitaven l'organisme i que obrien els porus a tota llei de malures, solament entraven a la banyera per prescripció facultativa. O a l'hora de casar-se.

D'estil imperi, procedeix de cal Pau de les Pares, veí de la vila. És una peça interessant pel delicat treball de cisellat i soldadura de les planxes que l'integren.

Els mobles

Els vells mobles de les nostres cases pairals ens expliquen, amb més eloqüència que les parets, el caràcter, els costums, la continuïtat i, àdhuc, l'esperit de les famílies que les habitaven. Les formes austeres, subordinades a la qualitat de la fusta i a la solidesa, delaten el temperament seriós i pràctic dels nostres avantpassats.

Hi havia uns mobles tan lligats a la tradició de la casa, que hom els esguardava amb veneració i respecte, tals com el llit d'estat, que havia vist néixer o morir els ascendents de la família, aquella calaixera o l'escaparata de l'àvia, la poltrona del padrí, el secreter del pare, el vetllador on cosia la mare...

Al segle XVIII, la gloriosa tradició de la vidrieria catalana produïa encara magnífics exemplars. Els forns de Cervelló, Mataró, Vimbodí i Almatret, entre d'altres, obraven peces finíssimes o senzilles, bufades i en motllo, que feien goig per la seva forma airosa i l'ornamentació que les realçava.

Les almorratxes, primitiva i bella mostra de difusor de fragàncies, s'usaven principalment durant els balls de festa major. (Foto Ernest Esteve.)

Aquesta calaixera fou construïda l'any 1802 per Josep Miquel, fuster de la nostra vila. Malgrat la senzillesa de les seves línies, és una bella mostra de la destresa dels artesans rurals. Gràcies al paper que s'hi va trobar enganxat sota el primer calaix de l'esquerra, constitueix també un interessant document històric de l'època. (Foto Ernest Esteve.)

Els millors mobles de la casa, els més nobles, solien ser el llit, l'armari, la calaixera i la caixa de núvia.

La caixa de núvia contenia els vestits i altres abillaments de la mestressa.

A l'armari s'hi guardaven les robes d'abric i els paraments del llit: llençols, coixineres, flassades i cobrellits.

A la calaixera s'hi guardaven peces de roba delicades o menudes, joies, records i documents.

En un espai tancat o recinte ampli, s'hi exposen diversos exemplars d'aquells mobles tradicionals: un capçal de llit, una caixa de núvia, rellotges, brasers, bressol i caminadors, florers isabelins, almorratxes, quinqués, etc.

Una calaixera espluguina

Aquí s'hi troba una altra peça singular. Es tracta d'una calaixera de belles línies i filetejada finament, bé que d'estil rústic i senzill. Fou construïda a l'Espluga de Francolí tot just començat el segle XIX, segons que s'ha pogut saber pel tros de paper que aparegué enganxat sota un dels calaixos, i en el qual apareix el text següent:

Lai feta Jo, Jph Miquel de la espluga de francolí Juri ol del Any 1802 lo preu sens gurniments 32 l. ne val 35 pero Com es any de miseria per tota reu se agut de bala fiar lo Blat antes Bata a 45 Pacetes.*

* L'he feta jo, Josep Miquel, de l'Espluga de Francolí, el juliol de 1802. El seu preu, sense guarniments, és de 32 lliures. En val 35, però com que és any de misèria pertot arreu, ha calgut balafiar (malvendre) el blat, abans de batre, a 45 pessetes.

"Per poc acomodada que fos una casa, comptava almenys amb un parell de calaixeres iguals, que feien joc en una habitació, amb preferència la veïna a l'alcova; però el seu nombre anava augmentant segons els casaments que es feien i els llegats que es rebien, fins a convertir la llar en un mostrari de calaixeres de tots els estils i èpoques.

Com a ornament propi i tradicional de les calaixeres i consoles, eren indispensables aquells globus i campanes de vidre isabelins que emparaven els característics treballs de mareperla, petxines i corall i els ramells de flors i cistells de fruita de cera i de roba."

Peces de vestir

En el mateix recinte del mobiliari, dos vestits de seda femenins, de mitjans del segle XIX, un dels quals era de núvia i de color negre, tal com s'estilava en aquella època.

Procedeixen de cal Queralt, de Cabra del Camp, casa pairal de la família espluguina Rendé.

Una armilla del segle XVIII encara mostra restes del seu vellut de seda. És una peça valuosa per la seva antigor i també perquè procedeix de la Masia del Cadet, de l'Espluga.

LA LLAR DE FOC I LA CUINA

En una planta dedicada a la casa pairal no hi podia mancar un recinte ampli per a la llar de foc i el seu contorn. Aquesta dependència era el cor de la casa pairal: igual servia de menjador que de sala de rebre, que de lloc de treball. Era la dependència on tot s'hi feia, tot s'hi amuntegava, car en ella, sobretot a l'hivern, s'hi feia la vida.

Estris de la llar de foc

En aquest recinte s'hi exposa una interessant col·lecció de **cremallis** o **clemàstecs** que són els ferros que mantenien al foc les **peroles**, les **olles** i els altres atuells de cuinar. També els **capfoguers**, els **trespeus**, els **mossos**, l'**assegador** de botifarres, diverses formes de **torradora** d'ametlles i cafè, etc.

Uns altres elements d'interès d'aquest apartat són: l'**escó**, moble rei d'aquesta dependència, seient de repòs i taula de refrigeri familiar gràcies al seu respall abatible; els **fogons**, una altra forma de cuinar; la **pica** per a rentar els **plats** i la verdura; els **cullerers** i les **lleixes**; els **salers** de salar pernills; l'**armari** i tots aquells altres objectes, estris i atuells que les nostres àvies utilitzaven per a preparar i donar de menjar llurs famílies.

Entre aquests atuells, la majoria d'ells procedents de la Selva del Camp, cal remarcar-ne el **tupí**, l'estri de foc més arcaic de tots els que es feien tradicionalment a Catalunya. Vasos d'aquesta forma, proveïts també d'una ansa al costat, apareixen ja en jaciments prehistòrics. De l'Edat Mitjana fins als nostres dies ha sofert molt poques variacions en la forma. Servien per a fer bullir els fesols –i, evidentment, qualsevol altre menjar–, tot situant-los a la vora del foc mitjançant l'**arrambador de tupins**.

Vestits de seda natural a mitjan segle XIX, procedents de cal Queralt de Cabra del Camp. La peça negra és un vestit de núvia. (Foto Ernest Esteve.)

Altres peces de terrissa interessants són les **gerres** i les grans **tenalles** que s'utilitzaven en la conservació d'aliments, especialment per emmagatzemar l'oli, el vi o l'aigua. També es feien servir al rebost, per a guardar-hi pebrots i cebes en vinagre, el confitat de porc, les olives (preparades amb aigua, farigola i sajolida), la mel, etc., que constituïen la reserva familiar de cara a l'hivern.

Objectes propis del culte i del servei del temple: imatges, creus processionals, canelobres, almoiners, missals, canadelles i altres. (Foto Joan Cuitó.)

LA PIETAT

A casa nostra, el naixement, la vida de relació i de família i la mort han estat marcats profundament per la tradició cristiana. El temple és encara l'edifici preeminent, fins i tot als vilatges més petits. El calendari, el refranyer, les activitats lúdiques i festives... El

cristianisme forma part del nostre ser cultural i, per tant, hom ha volgut remarcar la importància de la pietat popular, que és la forma com els sentiments religiosos es materialitzen i es fan presents en la vida quotidiana de les persones, les famílies i els pobles.

Calze de l'argenter Ramon Sunyer que guanyà un premi internacional a l'Exposició d'Art Litúrgic de l'any 1952. (Foto Ernest Esteve.)

Un espai considerable és dedicat a les imatges de talla, les creus processionals,* el calvari d'ivori, els rosaris, els canelobres, els devocionaris i altres objectes litúrgics.

A destacar una talla de **sant Francesc d'Assís** realitzada per Rafael Atché i Farré (1854-1923), l'escultor de l'estàtua de Colom que s'encimbella dalt el monument del Portal de la Pau barceloní; el **calze** de Ramon Sunyer que guanyà un premi a l'Exposició Internacional d'Art Sacre de l'any

*. Les **creus processionals** eren els guions o ensenyes de la parròquia, d'una confraria, o d'altres comunitats. Presidien els seguicis, les processons, els viàtics, etc. Són treballs d'argenteria, entenen com a tals les peces obrades en or o plata i també les d'aram o bronze sobredaurades que, per llur treball, poden considerar-se obres d'argenter o d'orfebre.

Cal distingir-les de les veracreus, custòdies o reliquiaries del Lignum Crucis, que restaven sobre els altars o es guardaven zelosament amb el tresor de l'església. Se les presentava amb gran honor i solament en certes solemnitats litúrgiques com les del Divendres Sant i també en combregars i extremauncions de persones revestides de dignitat.

Sant Francesc d'Assís. Talla de l'escultor Rafael Atché, autor també de l'estàtua de Cristòfor Colom del Portal de la Pau de Barcelona. (Foto Ernest Esteve.)

La pietat casolana, amb la mantellina de blonda d'Arenys de Mar que formà part del dot de la senyora Montserrat Canals de Carulla, devocionaris, rosaris i el característic "Déu vos guard". (Foto Ernest Esteve.)

1952 amb motiu del Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona, i un **sant Miquel** procedent de Vallclara.

A més de diverses fotografies d'actes pietosos populars de la vila –les enramades del Corpus a primers de segle, els armats de Setmana Santa i altres processons, etc.–, el capítol dedicat a la pietat popular queda completat amb tres **diorames** de costums: el **salpàs** o benedicció de les llars, el **viàtic** o comunió solemne dels malalts (fets ambdós per LLUÍS AGUILAR, de Roda de Ter) i el **cagatió**, sublimació infantívola del misteri i rematada alegre de la Missa del Gall, tan tradicional a Catalunya, de SERGI MASSÓ amb figures de MARTÍ CASTELLS.

Una mantellina, part del dot matrimonial

L'entramat d'interessos familiars, econòmics i de successió que generava un matrimoni, era regulat minuciosament als **capítols matrimonials** establerts davant el notari. S'hi detallaven les condicions de la unió i els mínims legals en matèria de legítima i de successió, i també tot allò que la núvia aportava al matrimoni en concepte de **dot**: objectes, robes –la típica **caixa de núvia**– diners, caps de bestiar, etc.

La peça més remarcable d'aquesta vitrina és la **mantellina** que formà part del dot de la senyora Montserrat Canals i Nubiola (1879-1952), mare del fundador d'aquest museu. És una peça de blonda feta al coixí de boixets per les mans habilitoses de puntaires d'Arenys de Mar, les més conegudes del Principat.

Càntir de terrissa, atuell imprescindible quan calia anar a cercar l'aigua a la font o pouar-la dificultosament. (Foto Ernest Esteve.)

Dones fent la bugada al safareig construït l'any 1904 arran de la Font Major, just on aflora el riu Francolí. (Foto Lluís Carulla.)

FER BUGADA

Rentar i repassar la roba són activitats pròpies de la llar pairal que mereixen de ser recordades com un homenatge a aquelles mestresses de casa, excepcionalment finereres, que tenien a punt d'honor la pulcritud i que ho aconseguien amb més habilitat i dedicació abnegada que mitjans materials.*

Rentar a casa o al riu, amb **post** de fusta; planxar –amb aquelles **planxes** de ferro tan primitives i pesants, caldejades al foc per sistemes

diversos–; cosir, inicialment a mà i més endavant amb aquelles **màquines** primitives que semblen més una joguina que no pas una peça industrial...

La informació d'aquest tema queda completada amb diverses fotografies dels safareigs públics –a destacar el que es troba a frec de la Font Major, just on neix el riu Francolí– llocs preeminentes de la vida social i de relació típica dels nostres pobles, fins a l'extrem d'haver donat nom a la pròpia acció de relacionar-se verbalment: "*fer safareig*", que és sinònim d'enraonies públiques.

PLANTA 3

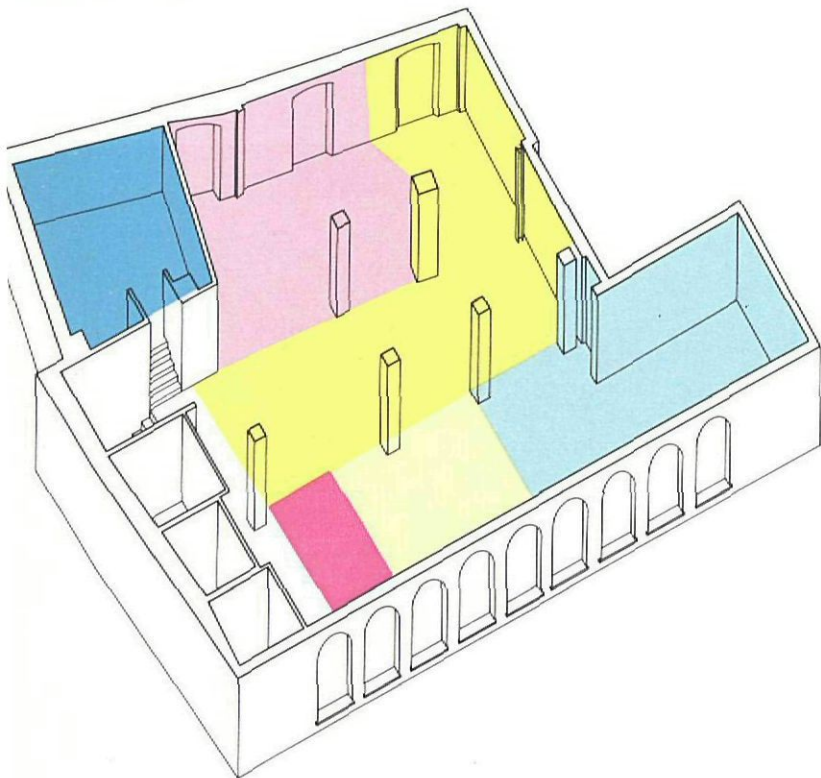
ELS OFICIS TRADICIONALS

Llançadora manual emprada en el teler artesanal, especialment per a la confecció de teixits de llana i altres fibres gruixudes. (Foto Ernest Esteve.)

Distribució de la tercera planta: en blau, saleta de projeccions i exposicions temporals; en color rosat, oficis relacionats amb el guarniment dels

animals, el transport i el calçat; en groc, oficis del ferro; en magenta, el pastisser; en groc pàl·lid, treballs de filar, teixir i fer cordes, i en blau clar, oficis de la fusta.

“L'ofici és la mesura exacta de la capacitat de l'home per ser home. La capacitat de fer eines i d'usar-les, la possibilitat d'un aprenentatge intel·ligent i l'adquisició d'una habilitat amb l'ús reiterat d'uns gestos dirigits a un fi, separa l'home dels altres éssers animats. Només l'home fa eines, només l'home decideix, en prendre consciència del món, que vol modificar-lo.”

M. Aurèlia Capmany

L'aparició de l'artesanat és simultània al procés d'urbanització, ja en els temps més reculats de la història de la humanitat.

Els artesans eren els homes que exercien un ofici amb les mans. Ja antigament trobem els primers menestrals: fusters, ferrers, picapedrers, sabaters... Molts d'ells, amb gran sensibilitat, feien de l'ofici un art. A mesura que els anys passen, les ciutats emmurallades creixen, sorgeixen més necessitats i neixen nous oficis: comerciants, mercaders, teixidors, boters...

Tots els oficis tenien el seu patró, el qual protegia els qui l'exercien: sant Medir (i també els sants Abdon i Senén, segons les contrades), els pagesos; santa Llúcia, les modistes; sant Eloi, els argenterers i els ferrers; santa Cecília, els músics; sants Cosme i Damià, els metges i els cirurgians-barbers; sant Josep, els fusters; sant Marc, els sabaters, etc.

I totes les feines tenien la seva associació, que era el gremi, poderosa agrupació professional i religiosa –cada gremi era posat sota l'advocació del sant Patró de l'ofici i, generalment, tenia altar propi–, que protegia els mestres, els oficials i els aprenents d'un mateix treball. Posseïen unes lleis molt estrictes amb les quals defensaven els seus agremiats, vetllaven per la feina ben feta –raó per la qual establien normes rigoroses per a passar l'aprenentatge–, cercaven mercat en cas de créixer la producció, etc.

Aixa de fer teies, enginyosa i anatòmica, gràcies a la peça destinada a protegir la mà del llenyataire. (Foto Ernest Esteve.)

Motlles de fer codonyat. Són exposats a la prestatgeria de ca l'Estrella, pastisseria espluguina desapareguda ja fa anys. (Foto Ernest Esteve.)

No fa més de cent o cent cinquanta anys que tot això ha canviat. La tasca artesana ha pres nous aires, s'ha transformat. Ara l'home quasi no treballa amb les mans directament, sinó que ho fa amb màquines, sovint robotitzades.

Tanmateix, en alguns racons de la nostra geografia, queden alguns homes que viuen i laboren, mig amagats, en la pau de la feina manual ben feta i ben acabada i que encara coneixen les eines que tenen noms ja oblidats pel comú del poble.

Recuperar en part aquells treballs i aquells noms és bo i constitueix una de les tasques escaients als museus.

El MUSEU DE LA VIDA RURAL dedica la seva planta tercera a presentar alguns d'aquells oficis tradicionals, les eines emprades pels practicants i la producció que era fruit de llur esforç.*

Sala dedicada als treballs relacionats amb el cuir, el transport, el calçat, etc. (Foto Joan Cuitó.)

EL BASTER

No fa pas massa anys els animals i la força d'aquests dominaven molts afers de la gent. Servir-se'n representava estalviar muscles i hores de feina o senzillament poder fer una tasca. A l'Espluga hi havia uns cinc-cents animals de peu rodó.*

Tard o d'hora la gent havia d'anar a parar al baster, un artesà que ha arribat fins als nostres dies, sovint com a confeccionador de veles i matalassos. La creixent afecció als cavalls, detecta-

ble arreu d'Europa, potser ens permetrà de veure una nova florida d'aquest ofici elemental.

Al baster se li dedica un recinte de superfície considerable amb un diorama —on es poden veure diferents guarniments de cavalleries, juntament amb els tipus de carro més freqüents a la comarca— i una bona exposició d'eines petites (sobretot tallants), el banc i les gafes, les formes de fer collars, la màquina de cosir, etc., i diversos guarniments, entre els quals destaca una bonica sella de núvia.

*. Els animals de treball eren un element imprescindible i molt important per al pagès; tant és així que es considerava un factor decisiu de prosperitat estar de sort amb els animals que poblaven els estables i es mercadejaven per les fires.

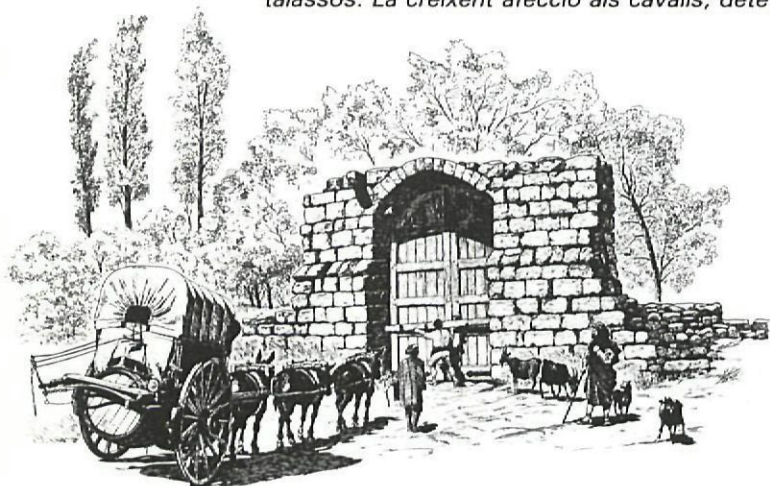
La mula era l'animal més adequat per realitzar les labors agrícoles, la mula és sòbria i robusta, assossegada i constant en el treball.

La somera també és pacífica i treballadora; però no té tanta empena com la mula. Com a contrapartida es podia dedicar a la reproducció.

Els matxos o muls, com els rucs o ases, són més inquietos i arrauxats i més propensos a la guitza.

De cavalls n'hi havia pocs i les eugues gairebé només es destinaven a la cria i a les feines lleugeres. Aquest bestiar és inestable i impetuós en el treball, van a bursades i es cansen aviat.

De més antic, per a les feines dures i pesades, s'utilitzaven els bous, que són animals lents i plens de catxassa, però valents i pacífics.

Un carro s'espera per passar el Portal de la Font Major on se suposa que, a l'Edat Mitjana, calia pagar alguna mena de peatge per a poder passar el riu amb comoditat. Dibuix a la ploma de Jordi Clapers.

Eines i objectes de baster i de carreter i diverses miniatures de carro: d'escales (el més corrent), de bots, de torn, de trabuc, de carrera (destinat al transport de mercaderies a llargues distàncies), la tartana i la diligència. (Foto Joan Cuitó.)

ELS CARROS I EL CARRETER

El carro és un vehicle format per un empostissat horitzontal (o unes cordes o cadenes, segons els tipus), amb baranes o sense, i proveït de dos braços que permeten enganxar-hi un animal que l'estiri, tot plegat muntat damunt dues rodes.

els documents més antics sobre els carros són de l'any 3000 a.C., a Mesopotàmia i, una mica després, a Egipte. A l'Europa mediterrània, es troben a la Grècia micènica. Als Països Catalans, els primers carros coneguts són d'època ibèrica. El seu ús es generalitzà durant el domini romà, gràcies a la millora de les comunicacions realitzada per aquell poble de grans constructors.

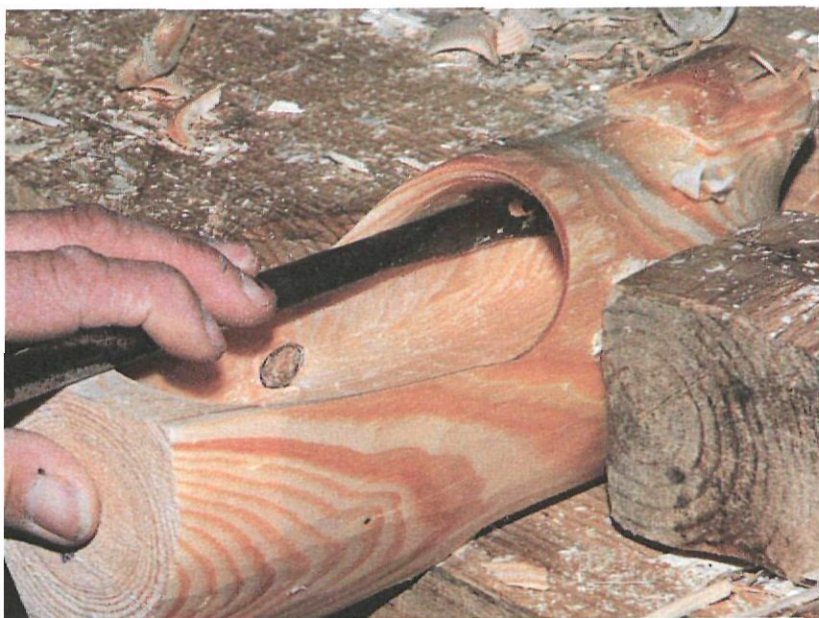
A l'Edat Mitjana els mestres carreters estaven units gremialment als boters, els mestres d'aixa i els fusters en general.

A més dels carruatges, de grandària natural, que s'exposen sota la volta del jardí i de diverses eines pròpies de l'ofici de carreter, en aquesta vitrina s'hi exposen set magnífiques **miniatures de carros** i altres mitjans de transport fets a escala per RAMON TORT, amb extraordinària fidelitat en els detalls.

Completen el tema dos diorames adients: l'establa i la cotxera d'un hostel com els que antigament havia tingut la vila per atendre els viatgers i canviar les cavalleries cansades: l'hostal de la Lluna, l'hostal Nou, etc.

Carreter espluguí abeurant els seus animals. (Foto Lluís Carulla.)

Les mans hàbils de l'esclopeter manipulen destrament les eines dissenyades per la saviesa ancestral, destil·lada a través del temps pels artesans que l'han precedit en aquell ofici. (Foto Ramon Rosich.)

EL SABATER

El sabater era un menestral important: féu néixer diversitat d'associacions professionals i ja apareix en bon nombre de retaules gòtics.

Hom fa remuntar l'existència corporativa dels sabaters al 1203 amb la fundació de la confraria de Sant Marc. Des del 1257, aquest gremi era representat al Consell de Cent de Barcelona.

L'arranjador de sabates, ataconador o pegot, era un ofici pobre, derivat de l'anterior.

De l'artesa sabater es presenten **eines**, la **màquina de cosir**, la **tauleta** tradicional i bon nombre d'**encluses** i de **formes** de totes les mides.

L'ESPARDENYER

Lespartdenya és un calçat de sola de canem o d'espart trenat, amb puntera o taló de roba gruixuda i l'empenya feta amb la mateixa roba o bé amb vetes que es lliquen al turmell. A l'Espluga, i a molts pobles, el jovent presumia pel nombre de voltes de veta al turmell.

Era molt emprada per anar pel camp o al bosc per la seva flexibilitat i perquè la sola s'aferra bé al terra, sense perill de relliscades. Per la seva lleugeresa, l'espartdenya fou el calçat propi de les tropes de la Corona catalano-aragonesa, i l'any 1694 fou imposada per decret reial a la infanteria hispànica. Era també el calçat dels Mossos d'en Veciana, més tard Mossos d'Esquadra, els quals encara avui empen l'espartdenya com a calçat de gala.

En les diferents comarques catalanes tenien formes i noms diferents. És així com podem parlar de la "del ramalet", la "sencera", la "rodona", la "de pinxo", la "d'un cosit", la "de caretà", la "de cara ampla", "amb aletó", "escotada" o "de capellà".

Ala ruralia, l'ofici d'espartdenyer era practicat també pels pagesos quan la pluja i el fred els privaven de les feines del camp.

El banc d'espartdenyer, tan freqüent abans als carrers de la capital de la Conca, és l'element principal de l'espai dedicat a aquest tema.

Les eines de treball manual tals com els càvecs, els arpiots, els magalls i les xaupes, i també les relles de tota mena, sortien de la fornà i l'enclusa dels hàbils serrallers forjadors dels pobles. (Foto Joan Cuitó.)

ELS OFICIS DE FERRO I FOC

Als Països Catalans les troballes més antigues de ferro corresponen als poblats i necròpolis hallstàdtiques del primer mil·lenni aC., època de les invasions indo-europees, coneguda com primera edat del ferro, malgrat que el metall més utilitzat encara era el bronze. A Catalunya, la primera civilització que emprà el ferro fou la dels ibers.

En un principi, amb el nom de ferrer es comprenien tots els oficis que treballaven el ferro, que s'havien aplegat a la Confraria de Sant Eloi, que era una mena de federació en la qual s'integraven els manyans i serrallers, els ferrers de tall i d'obra grossa, els calderers, els ferradors i manescals i, des del segle XVIII, els llanterners. Formaren així el nucli més important dels menestrals metal·lúrgics, als quals s'uniren encara altres oficis com els pedrenyalers, els escopeters, els canoners, els cuirassers, els espasers, els picadors de llimes, els daguers, els fasconers, els rellotgers, els argenters i els ferrovellers.

Els ferrers de tall o mestres d'obra negra eren una altra de les especialitzacions de l'ofici de

ferrer. I ens té molt d'interès perquè els ferrers de tall eren els que fabricaven les eines pròpies del treball agrícola: els magalls, les arades, les dalles, les falçs, els falçons, els càvecs, els cavegons, les aixades, els arpiots, les arpelles, les destrals, etc.

Als pobles no hi havia tantes distincions. Tots els treballs del ferro els feia el mateix ferrer.

A l'Espluga ha excel·lit en aquest ofici la família dels Martí de "cal Biel". El patriarca d'aquesta nissaga, l'Enric Martí, encara picava el ferro quan va morir als noranta-sis anys. A l'art dels "Biel" es deuen tots els ferros forjats instal·lats al Monestir de Poblet des de la reconstrucció d'aquest gran cenobi cistercenc de la Catalunya Nova: làmpades, reixes, baranes, crucifixos, etc., ens parlen de l'habilitat d'aquests artesans espluguins.

La Farga

A Catalunya es va originar i desenvolupar, des del segle XI, un dels procediments més directes d'obtenció del ferro, que encara avui és conegut a tot el món pel nom de "farga catalana".

Tancaments i altres elements de seguretat: panys, forrellats i cadenats (Foto Joan Cuitó.)

Diorama d'una farga catalana idealitzada, on es veu funcionar el martinet i la fornal. Obra de Mateu Lucas i Josep Traité, que ofereix una visió didàctica i del treball del mineral de ferro segons la tècnica catalana tradicional. (Foto Ernest Esteve.)

tingueren la seva màxima esplendor als segles XVII i XVIII.

Les fargues aprofitaven enginyosament els corrents fluvials muntanyencs per injectar aire a les fornals. Després el martinet, amb el seu martellejar rítmic i continuat, s'encarregava de produir els lingots de metall tan preuat.

A més d'una àmplia explicació documental, en aquesta sala s'hi exposen dues peces del martinet: el **mall** i l'**argolla** o **calaibre** que envolta la biga de fusta i en facilita el moviment oscil·latori.

Pel que fa al funcionament de la farga, queda explicat gràficament i també mitjançant un **diorama** on es pot observar el moviment del martinet on el lingot de ferro s'obté artesanalment. Fou realitzat per MATEU LUCAS, de Sant Joan les Fonts, amb figures de JOSEP TRAITÉ, d'Olot.

El mall i la boga, peces clau del martinet. (Foto Ernest Esteve.)

La farga tenia la funció de reduir la mena, generalment òxid fèrric, i amb l'ajut del carbó convertir-lo en ferro d'una qualitat excel·lent. Hi ha unes dues-centes fargues conegudes arreu dels Països Catalans: Vallferrera, Andorra, Perpinyà, etc. Sembla que les que assoliren una fama més gran foren les de Ripoll i les de la vall de Ribes, que

Objectes obtinguts del treball del ferrer. La vitrina dels paranyes s'aprofita per exhibir altres elements propis de l'activitat cinètica. (Foto Joan Cuitó.)

El serraller-forjador i el manyà

Serrallers i manyans foren els primers oficis que es van separar del conjunt dels que componien el de ferrer. El serraller es va especialitzar principalment en la forja, que és l'art de convertir els lingots de ferro en una peça utilitària.* És un ofici que requereix una fortalesa física considerable i un gran enginy, per això se'ls anomenava manyans, o sigui manyosos. Per a ser serraller calia un llarg aprenentatge i una certa sensibilitat artística. S'ha de saber donar els cops justos i precisos damunt l'enclusa, i emprar les tenalles per a estirar-lo o recargolar-lo, el tallant per a tallar-lo i la llima per a rebaixar-lo, i després, amb el punxó de pics o amb el punxó tallant i el cisell, anar-li traçant dibuixos mentre la peça és subjectada al cargol. I, encara, cal saber manejar la serra i el trepant de broca i la tribanella o barrina, que és una eina que sembla un arquet de violí i serveix per a foradar; i també manejar les tisores quan és qüestió de tallar ferros de poc gruix.

S'ha destinat un espai ampli a aquest ofici, un dels més antics i importants de la nostra civilització.

A més de les eines pròpies del treball a la fornall i l'enclusa, com els malls, les tenalles, les ciselladores, els tallants, etc., s'hi exhibeixen diverses col·leccions interessants de panys*

—alguns, d'estil gòtic, són realment notables— i claus, reixes, picaportes, paranyes, caixes de cabals, claus de clavar, guarniments de porta, forrellats, golfos, cercapous, etc.

Com a peces singulars citarem una **girola**; una **reixa de finestra** (que per la banda dels porticons dóna a la sala del fuster); una **màquina per a fer cercols** de roda de carro o de bóta, i una **arca de seguretat**, amb tres claus i el mecanisme corresponent a cada una d'elles, depenent i correlacionat amb les altres.

*. Les portes de les esglésies romàniques dels segles X, XI i XII ofereixen bones mostres de l'art de la serralleria. Però fou a l'època del gòtic, sobretot a la darrereria del segle XVI quan hi ha el més gran esclat de la forja catalana: reixes, picaportes, balcones, embocadures de panys, claus, llargardaixos o esquinça-robes, penells, clemàstecs, caps foguers, teieres, graelles, llums de ganxo, etc., són belles peces de forja que enriqueixen avui els nostres museus i donen fe de l'art dels forjadors catalans.

*. Les "ordinacions" de serrallers i manyans eren molt rigoroses també en matèria de panys, en la fabricació dels quals Catalunya havia excel·lit. Tant és així que, encara avui, arreu d'Europa, existeix un tipus de forrellat conegut per "pany català" que antigament es feia de forja i que avui hom fa en sèrie al nord de l'Estat espanyol. Hi havia una gran varietat de panys, com són els de "figura", els de "llaví" o de "clau foradada", i calia saber fabricar-los, col·locar-los i aparejar-los amb un joc de "rossinyols", dels quals n'hi ha una sèrie impressionant.

Eines i objectes propis del treball de ferrer en les seves diferents modalitats: forjador, manyà, ferrador, clavetaire, etc. (Foto Joan Cuitó.)

De la cura dels cavalls i del ferrat en sorgiren dos oficis, el manescal i el ferrador, tan estretament units que, en la majoria de les èpoques, es confonien. Aquesta unió es va mantenir amb una certa autonomia professional a Barcelona i a València fins a les acaballes del segle XVIII i el primer terç del XIX, abans que el vell manescal es transformés en veterinari. Les ordinacions de la confraria de ferrers i manescals, atorgades a València per Jaume II, el 1298, són les més antigues conegudes.

A la vitrina, les eines pròpies: el botavant, el martell, les gafes de subjectar el morro de l'animal, etc. i diversos tipus de ferradures i claus. També s'hi exposen les eines de xollar.

Pesos, mesures i balances: el comerç

Fins que el sistema mètric decimal* s'introduí a Catalunya, al segle passat, el nostre país conegué una considerable varietat de pesos i mesures. Segons la comarca, un mateix nom defineix capacitats, mesures o quantitats totalment diferents.

Per això a moltes poblacions de la Corona catalano-aragonesa existia, a l'Edat Mitjana, el càrrec municipal de MOSTASSAF, el qual tenia cura de la vigilància i el contrast dels pesos i les mesures que servien per a la venda del pa, el vi, l'oli, els grans i les robes. Tenia potestat per a sancionar els infractors, per a comprovar en els mercats la bona qualitat dels queviures i productes i llurs preus, i també per a vetllar les obres que feien els particulars a llurs cases.

A diverses poblacions de Catalunya (la Seu d'Urgell, Montblanc, Solsona, Manresa, Arbúcies, etc.) encara es conserven instal·lades les mesures que el mostassaf emprava per a les seves comprovacions.

*. La mesura del metre es féu entre el 1792 i el 1798 sobre el meridià de París, entre Dunkerque i Barcelona. La realitzaren J.B. Delambre i P.F. Méchain. Hi col·laboraren importants científics catalans, com F. Salvà i Campillo.

Balances, romanes i pesos de diverses formes i tamany. (Foto Ernest Esteve.)

El ferrador

Dos mil anys aC. el cavall, l'animal que més ajut ha portat a l'home, ja vivia en estat domèstic. Els romans s'adonaren que la peül·la del cavall es ressentia de les caminades llargues i amb càrrega, i van idear una mena de calçat anomenat "solea" o "hiposandàlia". Fins després de Carlemany (742-814) hom no va començar a ferrar els cavalls.

Balances de tota mena, des de les gairebé miniatures emprades per a pesar làmines d'or fins a les de més grandària; **romanes**; **pesos** diversos i mesures variades constitueixen l'aportació del Museu en aquest tema.

A remarcar una gran **romana** de dos metres i mig que ocupa la part baixa de la vitrina: només el **piló** pesa trenta quilos.

Una altra peça notable és la gran **balança de canastró**, emprada habitualment per a pesar cereals, garrofes, fruits secs, etc.

EL PASTISSER

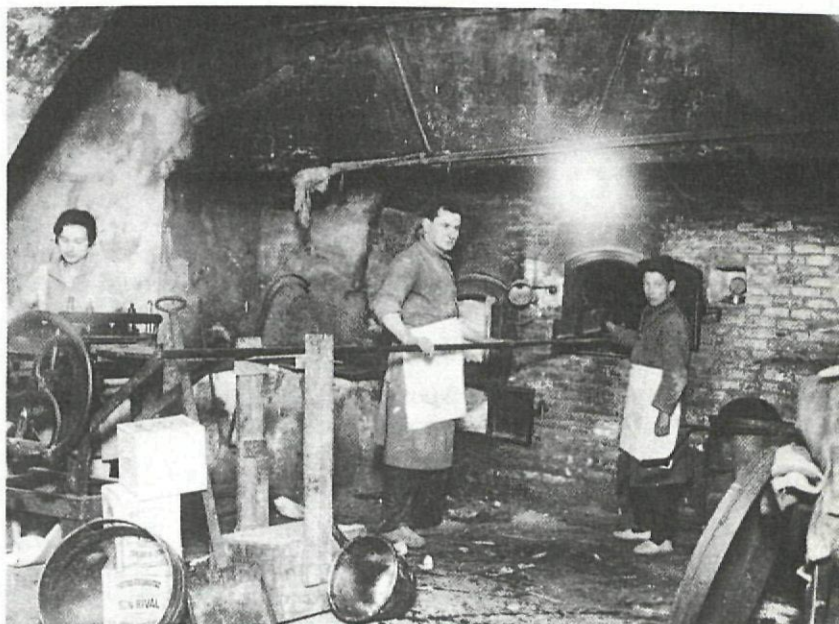
Antigament, es podia separar l'ofici del forner, que feia el pa i les coques, del flequer, que ho venia. En moltes poblacions –entre elles l'Espluga– s'han trobat documents que parlen dels primers forns comunals on les mestresses portaven a coure el pa pastat a casa. Cada llar posseïa la seva marca, moltes d'elles gravades en fusta de boix, amb la qual deixaven l'empremta sobre la pasta tova. Quan a una família li mancava el segell, el forner feia un o diferents pessics al pa perquè després pogués ser identificat. A pagès es pastava cada vuit o quinze dies i en alguns indrets trobem cases aïllades on podem admirar el seu forn, encara utilitzable actualment.

En l'activitat artesana dels forners té el seu origen l'ofici de **pastisser**, ben acreditat a la vila de l'Espluga, on excel·liren, fins a fer-ne una activitat industrial, els **carquinyolis**, producte que ha assolit arreu una fama reconeguda i justa.

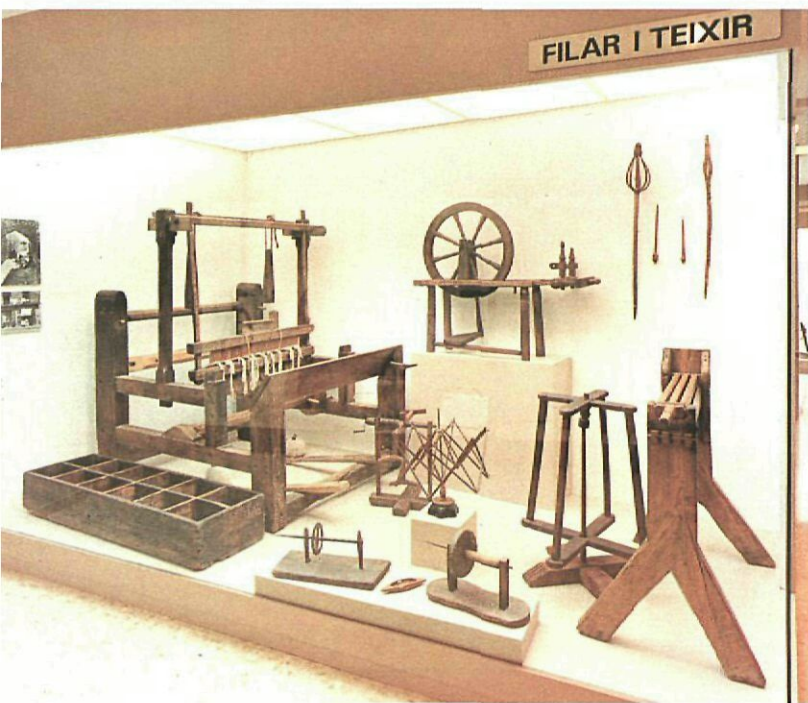
Al pastisser se li dedica un espai força ampli, en el qual s'hi pot veure un **neuler** i les **prestatgeries** de l'antiga pastisseria de "ca l'Estrella" amb una notable col·lecció de **motlles de fer conyat**.

També s'hi exhibeix una **motxilla** de les emprades per a la venda ambulat de neules i carquinyolis. I diversos **hostiers**, a més de **caissons** de fer crema, un **caramel·ler**, les **pales** d'enfornar, la típica **torradora del café**, etc.

La pastisseria és una activitat artesana de llarga tradició a la nostra vila. (Foto Joan Cuitó.)

Obrador de pastisseria de "cal Pio", a començament de segle. (Foto Lluís Carulla.)

Des de la gramadora de lli al teler manual, exposició de diversos estris necessaris per a filar i teixir artesanalment. (Foto Joan Cuitó.)

FILAR I TEIXIR

Aquesta és una de les activitats humanes més antigues. Ja en el neolític, fa més de cinc mil anys, era coneguda la tècnica de formar filaments, mitjançant un fus manipulat manualment, a partir de flocs de llana, de lli o d'altres fibres vegetals. El cànem, l'espart i la ginesta també aportaren llurs fibres als nostres avantpassats, que les usaren sàviament per abrigar el cos i els llits.

L'exposició d'aquest tema en el Museu comprèn les dues operacions principals: la filatura i el teixit.

Pel que fa a la primera d'aquestes manipulacions de les fibres tèxtils, s'exposen **fusos** i **filoses** de característiques diferents. El segon aspecte ha estat il·lustrat mitjançant un **teler de peu**, eminentment artesà, similar als que funcionaren durant centúries en moltes llars catalanes, fins que, ja al segle passat, el descobriment del vapor va permetre la industrialització de l'activitat, la qual fou la base de l'expansió econòmica de la Catalunya moderna.

EL CORDER

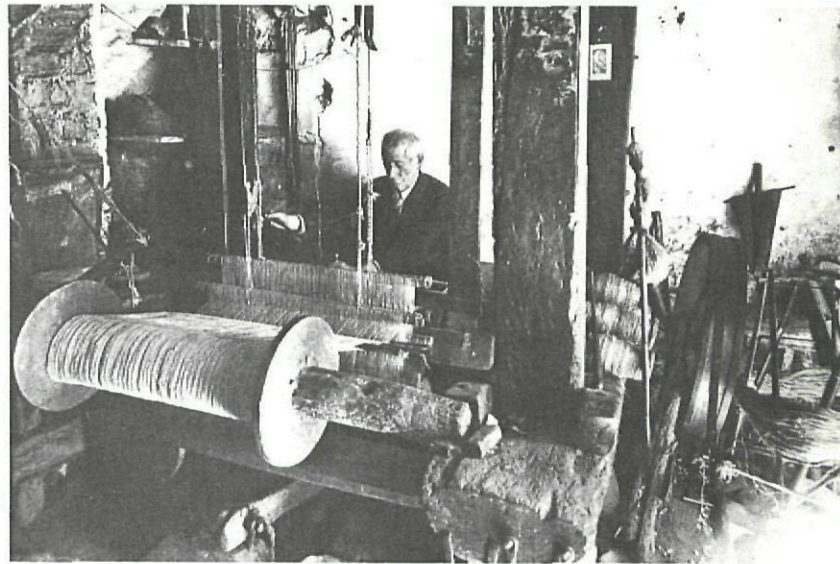
A Barcelona, els menestrals dedicats a la confecció de cordes i cordills hi són documentats des de l'any 1323, juntament amb els espartenyers. Era un ofici molt estès a les poblacions marineres com Barcelona, Blanes i València, on havia d'atendre la important demanda de caps i cordes per a la construcció de naus de vela.

La primera matèria més important era el cànem, encara que també se'n feien de lli i d'espart. El cànem s'obté de la planta del mateix nom, que els botànics anomenen "Cannabis sativa".

El cànem a la vila de l'Espluga

El cànem, com totes les canyes, creix en terrenys frescals, humits i abrigats del vent. Antigament se li reservaven, com al lli, les millors terres de la contrada, perquè d'aquestes dues plantes s'obtenien les fibres tèxtils emprades en els teixits i les espartenyas i per a fer cordes. De la mateixa manera que avui conreen un bocí d'hort, els pagesos d'abans tenien gairebé sempre un camp de lli o de cànem, que solia collir-se a la tardor. Així, la mestressa, bona filadora, en general, podia dedicar les llargues vetlles de l'hivern a la monòtona tasca de filar amb el fus i la filosa hàbilment manipulats.

A l'Espluga, el cànem fou cultivat especialment a la conflictiva partida del Codós, pel domini de la qual l'Espluga i el Monestir de Poblet mantingueren lluites i plets que duraren segles.

La roda de fer corda

La **roda** o màquina de fer cordes exposada en aquest recinte ha estat gentilesa de la senyora LLIBERADA MAS, coneguda especialista i pedagoga en les arts del teixit. Fou construïda, segons que sembla, a mitjan segle XVIII a la presó de Tarragona, establiment que gaudia de justa fama per la qualitat de les cordes que hi feien els presos. Després, ja en el nostre segle, passà a mans de diversos corders de Calafell i Badalona.

A remarcar la gran **gramadora** amb la qual hom trinxava les canyes del cànem o l'espart, les **pinxes** i diversos **accessoris** d'aquest ofici que exigia una gran habilitat manual.

ELS TREBALLS DE LA FUSTA

La fusta fou també un dels primers materials emprats per l'home, molt abans que la pedra i els metalls. Fàcil de treballar, tenia moltes aplicacions, no tan sols per a fer foc, sinó per a les diverses necessitats domèstiques: per a fer estacades, per a la construcció de diferents instruments i utensilis, per a edificar els habitatges i, sobretot, per a navegar.

Una creença general, subsistent encara avui, és que la fusta s'ha de tallar a la tardor i a l'hivern i que cal que sigui sempre en lluna vella, la més

immediata a Nadal, fins a la lluna vella de gener, perquè així no es torna guerxa ni es corca. Bé prou que ens ho diu el refrany:

*Per la lluna de gener
talla la fusta el fuster.*

El gremi dels fusters comprèn també diversos oficis afins: mestres d'aixa, calafats, boters, torners i ebenistes.

La confraria de fusters gaudia de la facultat d'imposar les seves ordinacions a tot aquell qui treballava la fusta nova.

Aquesta facultat comportava l'obligació d'examinar-se dels treballs corrents de fuster dits feina de pla.

Eines pròpies del treball de la fusta, des de les que serveixen per obtenir manualment els grans cabirons emprats en la construcció de les cases, fins a la feina de precisió del boter. (Foto Joan Cuitó.)

Garlopes de grandària considerable i llavorades artísticament. Són treballs "de passantia" fets pels fadrins que aspiraven a ser nomenats oficials fusters. Una d'aquestes peces és datada a l'any 1789. (Foto Joan Cuitó.)

EL LLENYATAIRE

L'operació inicial i prèvia a qualsevol treball artesà que tingui la fusta com a matèria primera, és obtenir-la.

L'ofici o feina del llenyataire comprenia etapes diverses: tallar els arbres, serrar-los per a obtenir els taulons, fer llenya, etc.

Indirectament, se'n deriva l'ofici de carboner, ben patent als alzinars de la Pena, a la serra de Prades.

I no podem bandejar un altre ofici, avui desaparegut a casa nostra, però que fou un dels més interessants dels temps antics: els raiers, la missió dels quals era el transport fluvial dels troncs un cop netejats i preparats pels mateixos llenyataires que els havien tallat dels boscos del Pirineu català.

La **destral** era l'eina "reina" d'aquest ofici. L'acompanyen a la vitrina les grans **serres** o **calabres** accionades per tres homes que, amb traça certament notable, tallaven a mà els taulons que després el fuster transformaria en mobles.

Cal fer una menció especial a un treball menor, però important: la confecció de teies amb fustes

molt resinoses, com el melis. Tinguem en compte que, durant segles, les teieres i les teies constituïren, gairebé únicament, el sistema d'il·luminació de les cases i els castells de la nostra terra, a part de facilitar l'encesa del foc. La teia es confecciona amb l'**aixa** de disseny peculiar, molt enginyós, que s'exposa en aquesta vitrina.

EL FUSTER I L'EBENISTA

Els fusters bosquers eren els menestrals que avui coneixem, simplement, per fusters, o sigui, els qui obren fusta blanca per a les cases.

Fusters caixers eren els que feien mobles, coneguts avui per moblistes o, més bé, per ebenistes. No se sap quina era la seva organització abans del segle XIV. La veritable acta constitucional de la confraria de mestres fusters de Barcelona són les ordinacions que figuren en un privilegi que el rei Joan I va donar l'any 1393 i que fan referència al pagament de quotes a la caixa comunal, les quals servien per al cas que un agremitat caigués en poder dels moros o altres enemics, i que havia d'ésser auxiliat amb els béns de la confraria, i el mateix succeïa en el cas de malaltia o si es trobava en estat miserios.

E I MUSEU DE LA VIDA RURAL dedica un espai molt ampli en aquest ofici, un dels més tradicionals a casa nostra i al qual dedicà la seva vida el patriarca sant Josep.

Hi són exhibides eines de tota mena i per a tota classe de feines: de tallar, tals com les **serres** i els **xerracs**; **ribots** i **garlopes** destinades a desbastar la fusta o a fer-hi les motlures més delicades; **barrines**; la **serra de vogir** i la **mola d'esmolet**; **martells**; **escaires**; **aixols** i **aixes** de formes diverses; **cargols**; **gramills**; **premses d'encolar**, etc.

La sala del fuster és presidida pel **banc de taller**. També s'hi troba el banc o **cargol** que els fusters empraven per a fer treballs a domicili, a més de moltes altres eines i instruments que completen una de les col·leccions més notables sobre aquest ofici ancestral.

A remarcar quatre **garlopes**, una d'elles feta l'any 1789, que són eines o treballs de "passantia" fetes manualment per fadrins aspirants a oficials, per tal de demostrar llur domini de l'ofici.

EL BOTER

Catalunya, terra mediterrània, no pot entendre's sense els conreus de vinyes i sense haver-hi contemplat els ceps, ara verds i ara groguencs, tirant els àmpols a color d'aram, que ofereixen els ceps ja descarregats dels dolços raïms.

El preciós most obtingut del raïm, va donar peu al naixement d'una indústria novella: la fabricació de barrils, bótes i bocois necessaris per a l'emmagatzematge i el transport del vi.

La nostra terra, on la fusta és abundosa i l'enginy i la tasca ben feta són consubstancials als seus homes, féu dels nostres boters uns menestrals a l'alçada de les exigències i la demanadissa del gran desenvolupament econòmic dels segles XIX i XX, sobretot des que fou aixecada la vergonyosa prohibició, que els Reis Catòlics imposaren a Catalunya, de comercialitzar amb Amèrica. Una munió de velers catalans transportaven el vi, especialment a Cuba i l'Argentina. Tot el Maresme era una immensa drassana.

L'ofici de boter té una certa semblança amb el de mestre d'aixa que als Països Catalans trobem sovint barrejats, sobretot en les poblacions marineres properes a les contrades vinateres, on la boteria ha estat sempre molt important. L'ofici de boter no té pas l'antiguitat que a vegades se li ha volgut atribuir, malgrat que hom digui que Diògenes vivia dintre una bóta. Els romans no empraven pas aquests recipients de fusta, ja que per a guardar el vi, el blat, l'oli i altres productes se servien d'immenses gerres de terrissa que colga-

ven als cellers de llurs cases. I per a enviar el vi lluny de Tarraco es valien d'àmfores, també de terrissa. Fins a l'Edat Mitjana no es van construir les bótes de fusta amb cèrcols que avui coneixem.

EL MUSEU DE LA VIDA RURAL dedica una vitrina a aquest ofici tan propi d'una comarca vinícola com la nostra, encara que en ella no hi hagi boters documentats. La majoria de les bótes emprades a la Conca de Barberà procedien de Reus. Durant la guerra europea (1914-1918) la indústria dels boters fou de gran rendibilitat.

S'hi exposa l'**enclusa**, un dels elements més característics d'aquest ofici, que el boter plantava a l'interior o al mig del carrer, segons que el dia fos assolellat o rúfol; el **cargol**, estri mecànic imprescindible per a dominar les "dogues" i les eines menudes –però totes importants i sàviament pensades per a la feina concreta a la qual era destinada cada una d'elles– pròpies d'aquesta artesanía tan exigent.

LA SALA DE PROJECCIONS

Per tal de facilitar les funcions didàctiques pròpies d'aquestes institucions, en aquesta planta tercera s'hi ubica una sala de projeccions àudio-visuals, de dimensions reduïdes però suficients, amb: vídeo, televisor, projector de diapositives i aparells de so.

La documentació àudio-visual és un dels elements pedagògics més efectius i actuals i que cada dia compta amb més mitjans, tals com les filmacions de tipus etnològic sobre oficis ja desapareguts, sobre costums, etc. El museu ha iniciat una videoteca, que s'anirà incrementant, sobre molts temes. També compta amb diapositives sobre la vegetació de la comarca i altres aspectes culturals i històrics interessants.

La utilització d'aquesta sala de projeccions ha estat pensada sobretot de cara als grups organitzats i les visites col·lectives.

EXPOSICIÓ DE DIBUIXOS DE CORNET

Gaietà Cornet (1878-1945) fou un dels puntals de la prestigiosa revista "EN PATUFET".

La presència de Cornet en un museu d'etnografia rural és plenament justificada pels personatges que creà –entre els quals destaca l'adolescent tirant a fadrí amb barretina, prototip del català realista i murri que personificava la revista "CU-CUT!"–; per les enginyoses situacions dels seus acudits, profundament arrelades al tarannà del país, i perquè la seva obra reflecteix fidelment la societat catalana en trànsit entre la tradició pagesa i un esdevenidor de potència industrial i urbana.

Cornet observà aquella societat, com l'anagrama de la seva signatura, amb un "cor net". Per això exercí una influència notable entre el jovent català de la seva època.

Ha estat un dels dibuixants per a infants més apreciat de Catalunya. Amb Junceda, Llavarias i Opisso fou col·laborador habitual –possiblement el més prolífic de tots– de les revistes més populars del primer terç del segle XX: "EN PATUFET", "CU-CUT!" (que fundà i dirigí artísticament), "VIROLET", etc.

Els acudits de Cornet i els seus ninots, són una veritable antologia de la filosofia d'aquella publicació amb la qual es féu, a principi del segle actual, una popularització profunda i continuada de la llengua catalana a tots els nivells i a tots els pobles i poblets de Catalunya.

La Sala de Projeccions ofereix, en la totalitat de la superfície de les parets, una col·lecció molt completa de dibuixos originals d'aquell ninotaire tan popular.

Aquesta valuosa col·lecció és oferta a tots els visitants com un homenatge a un dels homes que, juntament amb Josep Maria Folch i Torres, ànima de la revista, han deixat un solc més profund i persistent en l'educació del nostre tarannà col·lectiu.

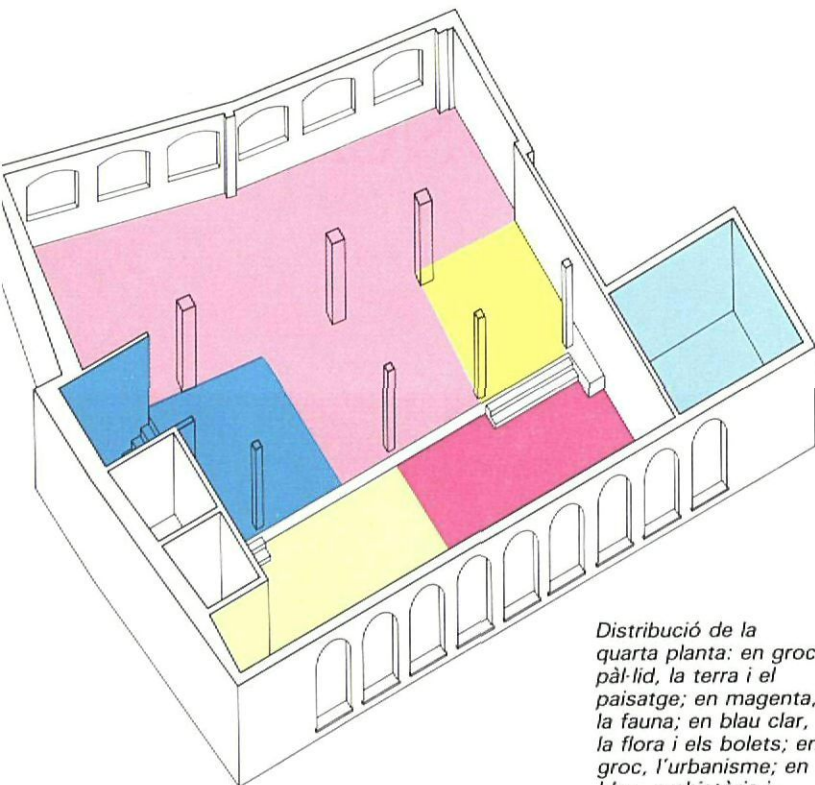

PLANTA 4

L'ESPLUGA I LA CONCA

Arqueta de la custòdia de l'Espluga. Construïda a partir de fotografies del joiell gòtic desaparegut l'any 1936, fou enriquida amb esmalts de Modest Morató. (Foto Ernest Esteve.)

Distribució de la quarta planta: en groc pàl·lid, la terra i el paisatge; en magenta, la fauna; en blau clar, la flora i els bolets; en groc, l'urbanisme; en blau, prehistòria i història local, i en color rosat, el veí Monestir de Poblet.

L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Comarca: CONCA DE BARBERÀ
Altitud sobre el nivell del mar: 412,5 m
Superfície del terme: 57,16 km²
Població el 31.12.84: 3.626 habitants
Densitat de població: 63,4 habitants per km²
Temperatura: 13,3 °C de mitjana anual
Pluviositat: 560 mm de mitjana anual
Vents: els més freqüents són el SERÈ (matí) i la MARINADA (tarda)

Distàncies: a Tarragona: 42 km
 a Lleida: 54 km
 a Barcelona: 120 km
 a Reus: 36 km

Fira: Quart diumenge de gener

Festa Major: Darrer diumenge de juliol

Patrons: Sant Abdon i Sant Senén

Altres festes:

Carnestoltes
 Festes Literàries primer diumenge de juny
 Aplec Sardanista per la Festa Major
 Aplec a l'Ermite el 31 d'agost, sant Ramon
 Festa de la Verema de la Conca de Barberà, setembre.

Centre de Cultura: CASAL DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

La part de museu dedicada més concretament a la vila, ocupa la planta quarta. S'hi contempla la situació de l'Espluga de Francolí en una comarca concreta de l'espai català; els veïnatges; les obres dels homes i de la naturalesa; la conurbació espluguina i les seves vicissituds al llarg del temps; la presència, la utilització i la influència de la cova que donà nom a la vila; els animals que s'hi poden caçar o que caldria protegir; els boscos, els conreus, etc.

EL MEDI NATURAL

La terra i el paisatge

L'Espluga de Francolí pertany a la Conca de Barberà, comarca de la Catalunya Nova amb capital a Montblanc. La Conca forma part de l'antiga vegueria de Reus i segons la nova Llei d'ordenació Territorial de la Generalitat de Catalunya (1987), pertany a la regió setena.

La influència que hi exerceixen les muntanyes de Prades impulsà a incloure aquesta grandiosa serra en la presentació, encara que des del punt de vista administratiu només n'hi pertoquei una part, prou determinant, però.

Els conreus són majoritàriament de secà: cereals i vinyes. Dues importantíssimes aportacions monumentals, fetes per mans humanes, han marcat la trajectòria històrica i econòmica de la comarca: el Monestir de Poblet i els cellers cooperatius, impulsats, la majoria, pel patrici espluguí Josep Maria Rendé.

Aspectes humans de la Conca

Aquest apartat el documenten diversos elements gràfics (mapes, fotografies, dos magnífics quadres a l'oli de Planas Dòria, amb vistes del

L'Espluga de Francolí es troba en una zona de transició entre la depressió central i la serralada prelitoral catalana, dues unitats de relleu separades per l'anomenada falla de Poblet paral·lelament a la qual corre el riu Francolí; aquest, amb gran acció erosiva, ha anat prenent els dèbils materials que formaven la depressió i el resultat ha estat una espècie de cubeta: la Conca de Barberà.

El terme municipal l'envolten els de Fullela, Senan i Vallbona de les Monges, al Nord; Blancafort i Montblanc a l'Est; Montblanc al Sud, i Vimodri a l'Oest.

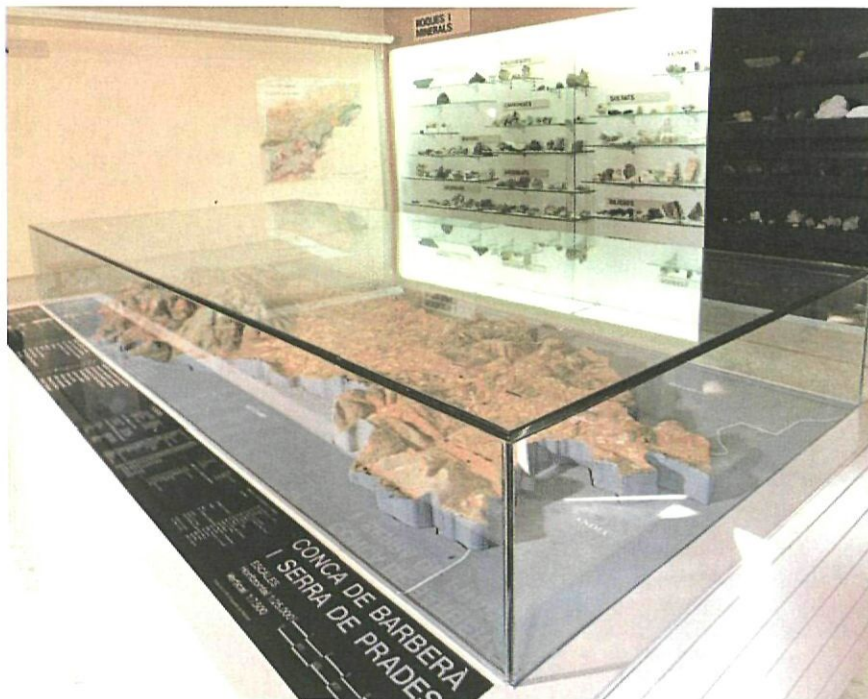
Montblanc de primer de segle i una gran maqueta*) que donen al visitant una visió de l'aspecte i la constitució física de la comarca, i també de les transformacions que hi ha operat al llarg de mil·lennis la presència dels grups humans que han constituït les aglomeracions que vertebreren el territori.

L'estructura geològica

Geològicament parlant, la Conca de Barberà és una cubeta centrada a la fossa excavada pels cursos del riu Francolí i del seu afluent l'Anguera. Comprèn també les capçaleres dels rius Corb i Gaià.*

Per tal de fer més comprensible la constitució del terreny i de facilitar-ne l'estudi, aquest apartat el formen diversos mapes, dibuixos, fotografies i abundància de mostres de roques i minerals.

En una gran vitrina s'hi exposen més de setanta minerals característics de la zona. Els més curiosos i espectaculars –que són fluorescents– necessiten llum negra de diferents llargades d'ona per tal de ser observats com cal.

Maqueta de la Conca de Barberà i muntanyes de Prades. Al fons, vitrina dels minerals. (Foto Joan Cuitó.)

*. L'estructura geològica ve determinada, en general, per dos grans components de la Conca:

Materials de la depressió central, del terciari (argiles, vetes de guix i crostes de conglomerats calcaris, sal-dons i margues) que ocupen el pla, els llocs de conreus i la població, i també les serralades septentrionals.

Materials estratogràfics de les serralades meridionals: Muntanyes de Prades i serra de Miramar, de l'era paleozoica i del triàsic (llicorelles, silici, granits i sal-dons).

*. La maqueta de la Conca de Barberà i les muntanyes de Prades, a escala 1:25.000, dóna diverses orientacions d'una forma didàctica i recreativa, amb indicacions lluminoses:

- Punts culminants de les serralades.
- Comunicacions.
- Pobles i agregats.
- Jaciments arqueològics.
- Monuments arquitectònics.
- Castells, ermites i santuaris.
- Petges jueves.
- Cellers cooperatius.

AGUA MINERO-MEDICINAL (NATURAL) FERRO-MANGANOSA BICARBONATADA RADII-ACTIVA

Font del Ferro

Según el análisis químico del Dr. Oliver Roldán, el agua de esta fuente contiene:	
Bicarbonato cálcico	0,1176
« FERROSO	0,0862
« MANGANOSO	0,00398
Sulfato cálcico	0,0903
« magnésico	0,1035
« sódico	0,0258
Cloruro litico	0,00079
« potásico	0,0001
« iódico	0,0037
Silicato sódico	0,0156

Según criterio del bacteriólogo Dr. Fort, el agua de la Fuente del Ferro debe clasificarse como purísima ya que contiene ningún germen vivo.

El estema micrográfico de las lodos demuestra que son exclusivamente minerales y por consiguiente su buen agente adictivo para su aplicación terapéutica en muchas dermatosis (herpes, sordosis, etc., etc.)

Font del Ferro DE ESPUGA DE FRANCOLÍ

PROVINCIA DE TERRACONA

PROPIEDAD DE SALVADOR ROCA-BALLBER

DIRECCIÓN Y ADMINISTRACIÓN DEL ESTABLECIMIENTO
CALLE BRUCH, 14 (CANTÓN VALENCIA) BARCELONA

Curación radical de la Clorosis, Cloro-anemia, Anemia, Lisfatismo, Convalescencias (especialmente de los recién operados) y Dispepsias atónicas.

Muy indicada en el Escrofulismo, Neurastenia, Albuminuria, Debilidad general, y en muchas Dermatosis principalmente en las de forma húmeda.

De efecto sorprendente en los Desórdenes menstruales, Leucorreas, Anovorias, etc.

Es la bebida más adecuada en el caso de las Fiebres endémicas, Disenteria, etc., etc.

(Véase el Prospecto)

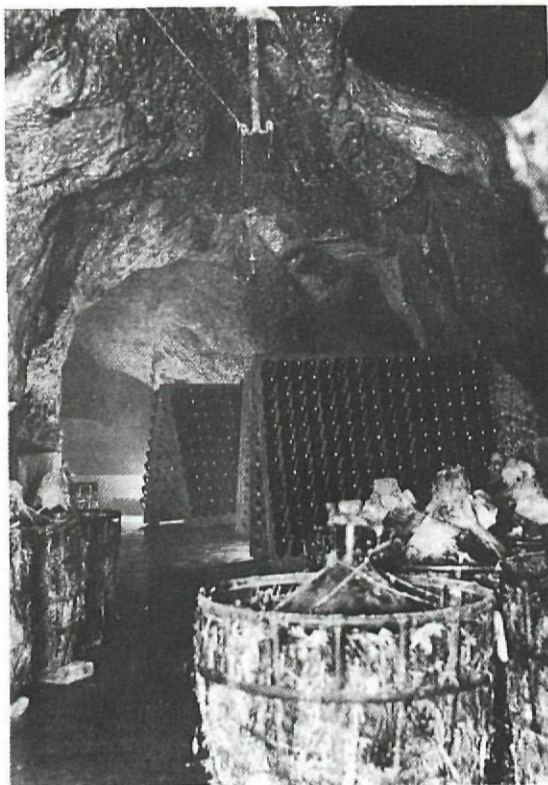
Forman parte del Establecimiento **LOS HOTELES FRANCOLÍ** ABIERTO TODO EL AÑO
VILLA ENGRACIA de Julio a Septiembre LA MASIA DEL AIGUA y 34 CHALETS QUE SE ALQUILAN EN TODAS LAS EPOCAS DEL AÑO

Etiqueta creada pel conegut dibuixant català Joan Llaverias per a la comercialització de les

aigües minerals del Balneari de les Masies de la nostra vila, de reconegudes virtuts.

Sala dedicada a l'Arqueologia de la Cova de la Font Major, la part explorada de la qual la situa en el setè lloc del món en terrenys de conglomerats. (Foto Joan Cuitó.)

La Cova de la Font Major ha conegut diversos intents d'utilització com a cava per a l'elaboració del xampany "Francolí" i el cultiu de xampinyons entre d'altres. (Foto Lluís Carulla.)

La Cova de la Font Major

Aquesta important formació geològica* que serví, en èpoques remotes, d'habitatge i lloc

*. La Font Major, a 405 metres sobre el nivell del mar, és el punt de sortida de les aigües captades en una extensa zona que es desenvolupa al seu sud-oest. Tradicionalment es pren aquest manantial com el naixement del riu Francolí, i, com el seu nom indica, és la font més important pel seu cabal en molts quilòmetres al voltant. La conca d'alimentació és superior als 37 km² i l'entrada d'aigua a l'aquífer és constant per la infiltració dels diferents torrents que baixen de les zones més elevades del massís de Prades.

Tot plegat forma un dispositiu hidrològic natural que drena el vessant nord de les muntanyes de Prades. Les aigües de pluja o de neu s'escolen ràpidament pels torrents de fort desnivell i, arribades al pla, s'infiltra sota terra. L'existència de conglomerats intercalats entre els materials impermeables del pla, i la capacitat d'aquells per a ser dissolts per l'aigua meteòrica –que eixampla les fractures existents en la roca tot formant buits i conductes interconnectats– fa que les aigües hi circulin i que hi formin conductes i galeries que les condueixen cap a la Font Major, gràcies al gradient entre les parts més elevades i el nivell de base del Francolí al seu pas per sota l'Espluga, on els nivells de conglomerats apareixen tallats pel riu.

Els conglomerats de l'Espluga de Francolí i de la Font Major són un sorgiment o punt de sortida de les aigües del sistema càrstic de la capçalera del Francolí. Aquest sistema consta, a grans trets, de dues zones ben diferenciades: una de circulació superficial, drenant, i una altra de circulació subterrània càrstica. Es tracta, doncs, d'un SISTEMA CÀRSTIC BINARI. En el darrer tram, proper al sorgiment, la circulació de les aigües es realitza en forma de riu subterrani accessible per la Cova de la Font Major o Cova de l'Espluga. Aquesta cavitat, descoberta accidentalment a finals del segle passat, és un antic conducte de grans dimensions, avui abandonat per les aigües, que comunica amb les galeries més profundes per on circula el Francolí subterrani.

La cova té una orientació general NE-SO, seguint la direcció de la capa de conglomerats. Les exploracions realitzades han permès el reconeixement de quasi tres quilòmetres de galeries i la superació d'un tram inundat. El sector recorregut travessa de punta a punta tot el nucli urbà de l'Espluga.

d'enterrament, és la cova que dóna nom a la vila. Espluga ve del llatí "SPELUNCA", que precisament vol dir COVA. S'hi trobaren abundants restes prehistòriques des del neolític fins als temps ibero-romans.

D'hipotètic refugi de bandolers –una de les seves galeries rep el nom, ben significatiu, de Cova dels Lladres– passà, ja al segle XX, a altres utilitzacions més normals: cava del XAMPANY FRANCOLÍ; cultiu de xampinyons i, finalment, estatge del PESSEBRE VIVENT DE L'ESPLUGA.*

Té una longitud franca de 465 metres fins a un sifó, a partir del qual només s'hi pot passar amb mitjans tècnics adients. És una de les coves més importants del món excavades en terrenys de conglomerats.*

*. Aquesta espectacular escenificació nadalenca, amb text de mossèn Muntanyola, s'hi representà durant onze anys, amb la participació de més de cent persones de la vila.

*. Els conglomerats són roques sedimentàries detrítiques, formades per còdols d'altres roques anteriors, una matriu sorrenca que ocupa els buits entre els còdols i un ciment d'origen químic que uneix i dóna consistència al conjunt.

L'evolució geològica ha fet que a Catalunya existeixin importants àmbits de sedimentació d'aquests materials, la qual cosa ha determinat que els massissos de conglomerats siguin un element característic del nostre paisatge. Montserrat és el més conegut i espectacular, però n'hi ha d'altres: el Montsant, Sant Miquel Montclar, Sant Llorenç del Munt-Serra de l'Obac, les serres de Busa i Bastets, la serra d'Oden, Serradell, etcètera. Quan aquests conglomerats són de naturalesa carbonàtica (com ho són els dels massissos abans esmentats) es donen fenòmens de dissolució i formació de cavitats a conseqüència de la circulació de les aigües subterrànies (CARSTIFICACIÓ).

El CARST DE CONGLOMERATS adquireix a Catalunya una importància extraordinària. La nostra cova més llarga (la Cova Cuberes, al Pallars Jussà) es troba en aquest tipus de roca. La cova de l'Espluga de Francolí és, fins avui, la segona més llarga de Catalunya i la setena del planeta, de les excavades en roques de conglomerats.

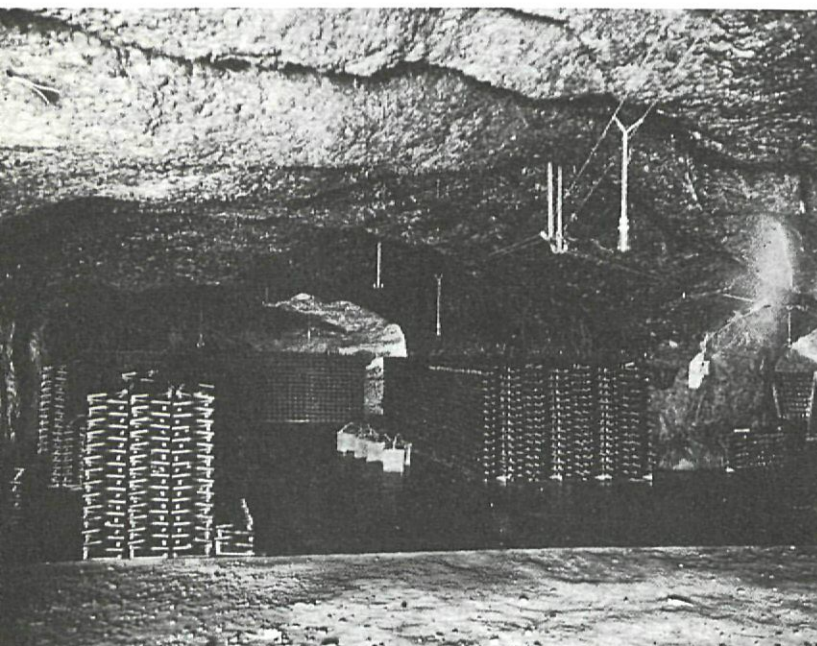
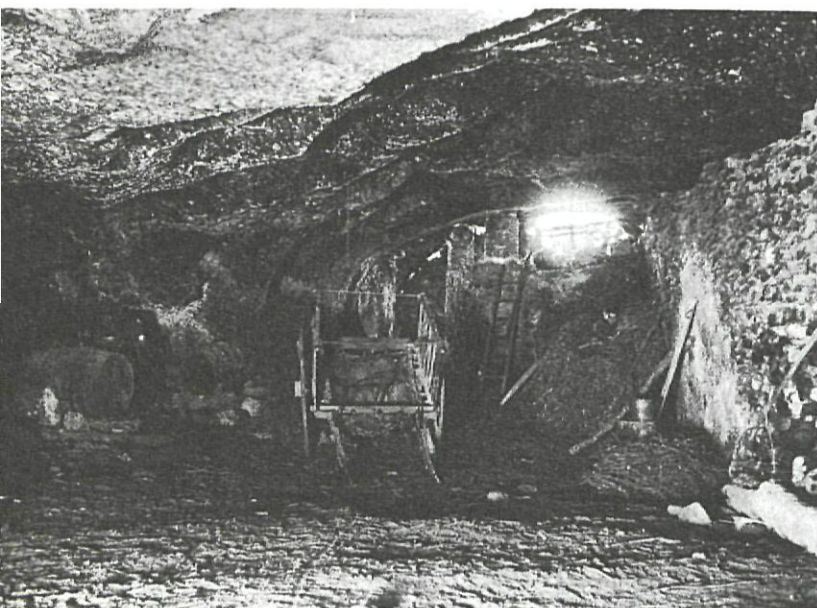

Representació del Pessebre Vivent de l'Espluga dins la Cova de la Font Major. (Foto Ricard Francesch.)

LES COVES MÉS LLARGUES DEL MÓN EXCAVADES EN CONGLOMERATS:

1. Oresnaja (URSS)	18.000 m
2. Cova Cuberes (Catalunya)	7.550 m
3. Tilkiler (Turquia)	6.600 m
4. Badzejskaja (URSS)	6.000 m
5. Cueva de Fuentemolinos (Espanya)	4.186 m
6. Pathale Chhango (Nepal)	2.959 m
7. COVA DE L'ESPLUGA (Catalunya)	2.800 m
8. Forat del Toscar (Catalunya)	1.416 m
9. Bolet de Casa Rei (Catalunya)	1.146 m
10. Cueva del Sidrón (Espanya)	1.000 m
11. Cova del Salnitre (Catalunya)	957 m
12. Cova del Manel (Catalunya)	930 m

Cova del Quincall, una de les branques de la bauma terminal de la Cova de la Font Major i aspecte de l'intent de fer-hi cava de xampany. (Fotos Lluís Carulla.)

Diversos gràfics permeten l'estudi detallat de tot el recorregut d'aquesta cova (que durant molts anys havia restat oculta per terres i rocs, ignorada de la població fins que fou descoberta en explorar el pou de can Pelletes a la fi del segle passat) i també l'ubicació damunt el plànol del nucli urbà de la vila. Aquest gràfic ens permet observar com el traçat de la cova passa per sota bon nombre de cases i carrers del poble.* L'estudi de la cova ha demostrat l'exactitud de l'escut de la vila amb el riu que aflora sota mateix de les tres torres del castell.

La fauna

El rei del bosc de Poblet, l'animal més gros de la contrada, és el porc **senclar**, somni i esquer de caçadors locals i foranis. En una vitrina singular, s'hi exhibeix un gran mascle en l'actitud característica d'esmolat els seus grans ullals per frotació en el tronc d'un arbre. Al seu voltant, tres vitrines amb **animals dissecats**: mamífers, ocells i rèptils propis dels nostres boscos i dels conreus i algunes aus de ribera.

*. Des de la bauma de la cova i seguint el camí que porta cap al riu, s'arriba a les restes d'un antic oratori dedicat a la Verge de la Font Major (1747-1874), imatge que s'emportà l'aiguat de santa Tecla.

Sota mateix es pot veure el naixement del riu Francolí, el curs del qual és subterrani al llarg de tres quilòmetres i, tot seguit, un safareig públic construït el 1904. Al seu costat i ha una font monumental amb tres canelles, del 1866. La paret de la casa que dona al naixement del riu conté una làpida en la qual s'indica el nivell a què va arribar l'aigua del riu Francolí la nit del 23 al 24 de setembre de 1874, amb l'aiguat de santa Tecla.

El camí passa per sota del formidable portal de la Font Major, possiblement antiga porta d'entrada a l'Espluga pel gual del riu. Més enllà es troba amb l'aiguabarreig del Francolí i el riu de Milans, que recull l'aigua del vessant est de la serra de Prades.

Fauna i flora de la Conca de Barberà i les muntanyes de Prades. S'hi exhibeixen, dissecats, tots els animals de la zona i també una col·lecció completa dels bolets, realitzats en ceràmica. (Foto Joan Cuitó.)

Tres grans dibuixos presenten la fauna dels tres hàbitats més representatius de la zona: els conreus i les zones de ribera, el bosc baix i el bosc alt. Han estat realitzats per MARISA BENDALA, biòloga i notable dibuixant especialitzada.

Hi apareixen la majoria dels animals localitzables a la Conca de Barberà i les muntanyes de Prades. La identificació de cada animal dins el paisatge és facilitada mitjançant un número i la relació corresponent, on cada bestiola figura amb el seu nom popular i el científic.

Fibula ibèrica, anular, de frontissa i pont acolzat. La seva cronologia podria anar del segle VI al IV abans de Crist. (Foto Ramon Rosich.)

ORENGA (*Origanum vulgare* L.)
El seu nom en grec vol dir ornament de la muntanya. Antisèptica, antidolorosa, tònica i parasitocida són, entre d'altres, propietats que la fan molt apreciada a la cuina, la cosmètica i la medicina casolana. (Foto Alfa & Omega.)

La vegetació

La comarca, en especial a les muntanyes de Prades, ofereix un mantell vegetal força interessant, científicament i estèticament.

Des dels boscos caducifolis propis de l'alta muntanya de la Pena fins a les brolles, les garrigues, les argelagues i els coscolls del coll de Senan, la vegetació és variada i digna d'estudi.

A remarcar una col·lecció de **bolets** en ceràmica de totes les espècies autòctones amb indicació del valor gastronòmic i de si són verinosos o no.

L'ESPLUGA PRIMITIVA I LA HISTÒRICA

La prehistòria

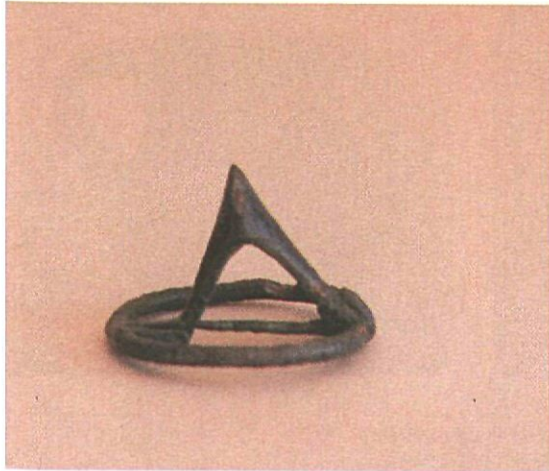
En el terme hi ha diversos jaciments, del neolític ençà. El més remarcable, per la importància de les troballes, és el de la COVA DE LA FONT MAJOR, estudiat i publicat pel doctor Salvador Vilaseca, de Reus.

Els nombrosos objectes que s'hi han trobat* demostren que aquesta cova fou habitada per l'home des de temps molt antic. Sembla que la freqüentà des del neolític (ara fa uns 5.000 anys) fins al bronze final, com a lloc d'habitació i també com a lloc d'enterrament.

En tres vitrines s'exposen i expliquen didàcticament les troballes més significatives de les diferents èpoques i jaciments del terme. Peça remarcable és un **crani trepanat** d'uns tres mil anys d'antiguitat.*

L'element més espectacular d'aquest espai és un gran **diorama** amb dues panoràmiques –interior i exterior– de la Cova de la Font Major on s'hi poden veure diverses figures humanes que realitzen treballs propis de la vida quotidiana de la gent d'ara fa cinc mil anys: l'home que talla puntes de fletxa de sílex; la dona que rasca una pell; el caçador que s'acosta amb una peça cobrada àrduament; l'agricultor que planta les llavors una per una; l'home que encén el foc amb un pedrenyal; la dona que mol el gra i la que fila; l'home que fa cistells; la dona que manufactura un atuell de terrissa, i els dos homes que encenen una pira per coure els atuell ja moldejats... Són obra de l'escultor MARTÍ CASTELLS.

*. Les troballes, pel doctor Vilaseca, realitzades, principalment, són de diverses menes:

Ceràmica grisa de parets fines (200-150 aC.).

Les peces procedeixen de l'extracció de terres de l'entrada de la Cova de la Font Major i podrien haver format part d'un aixovar d'enterrament ibèric, ja que es trobaren juntament amb fragments d'urna de pasta grollera amb decoració de cordons i incisions.

El conjunt el formaven nou gerretes bitronco-còniques de 7 cm d'alçada, i també dues més de color vermellós. En una d'aquestes gerretes hi ha un grafit amb caràcters ibèrics on es llegeix "IL".

També aparegueren quatre petites copes en forma de calze, molt corrents en els poblats i necròpolis ibèrics. Tot aquest conjunt es podria datar, segons la seva tipologia, entre el 200 i el 150 aC.

Ceràmica ibèrica

Prop de l'entrada de la Cova de la Font Major, es trobaren tres peces de ceràmica probablement ibero-romana. Cal destacar un petit "kalathos" de 5 cm d'alçada amb decoració floral col·locada entre bandes paral·leles i amb les clàssiques dents de llop a la vora.

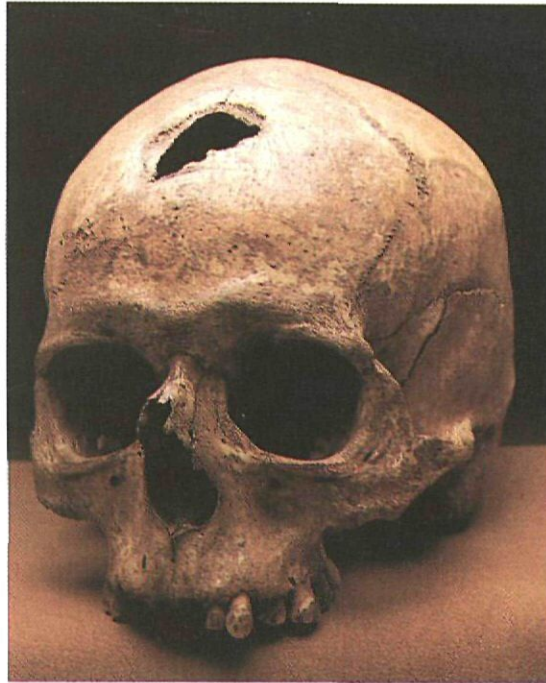
També cal considerar una petita àmfora de 13 cm amb dues nanses laterals, feta al torn, en pasta vermella i de parets molt fines. Aquesta peça té pocs paral·lels pel fet que les dues nanses han estat obtingudes fent pesics a la pasta.

Part d'un amagatall d'objectes de bronze

A uns 50 metres de l'entrada de la Cova de la Font Major, i en un petit forat que hi ha al lloc conegut per la "Mamella" s'hi descobrí un conjunt d'objectes de bronze format per:

- Un punyal triangular (de 10,5 cm per 2,9 cm).
- Una desstral de vores (435 grams de pes, 13,2 cm de llarg).
- Una espasa sense punxa (27,2 cm de llarg).
- Dos fragments de fulla d'alguna arma no identificada.
- Dues agulles de cap finament decorades.

La desstral és pròpia del Bronze II; l'espasa de llengüeta podria pertànyer a un Bronze IV. Les agulles de cap, decorades amb una simbologia probablement solar, caldria datar-les cap al Bronze Final (1000 a 700 aC.). És una de les troballes més interessants entre les fetes a la Cova.

*. Aquest crani trepanat, en bastant bon estat de conservació, pertanyia a un adult del sexe masculí. Individu del tipus DINÀRIC o balcànic, de pell blanca, talla elevada i branquicèfal: volta cranial elevada; occipital lleugerament corbat; front ample; glabella i arcs supercilis moderadament sortints; òrbites altes i nas estret i prominent.

La trepanació

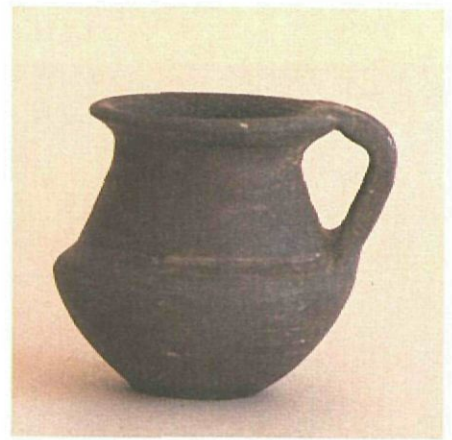
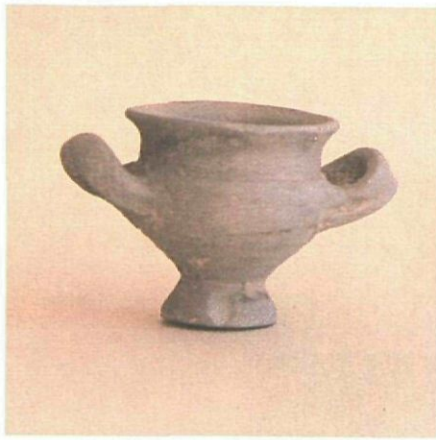
La lesió frontal, bisellada sense massa seguretat, fou intencionada i realitzada amb un instrument tallant, excepte la part anterior esquerra que fou fracturada.

No hi ha cap signe de regeneració òssia a les vores de la lesió. Això vol dir que el forat es féu després de la mort o que la supervivència fou molt curta. Es tracta, evidentment, d'una TREPANACIÓ PREHISTÒRICA PÒSTUMA, possiblement ritual.

Singularitat d'aquesta trepanació

És la primera de la qual se'n té notícia a la Península Ibèrica que hagi estat practicada amb tècnica INCISA, car les tècniques habituals són el barrinat i el rascat.

Prop de l'Espluga s'han trobat altres cranis trepanats: la Cova de l'Heura (l'Arbolí) practicat en vida amb tècnica de barrinat; Riudoms, fet també en vida per abrassió i al Racó de l'Hospital (Montblanc), amb diversos solcs incisos practicats post mortem. (De l'informe del doctor Domènec Campillo, del Laboratori de Paleontologia i Paleopatologia del Museu Arqueològic de Barcelona.)

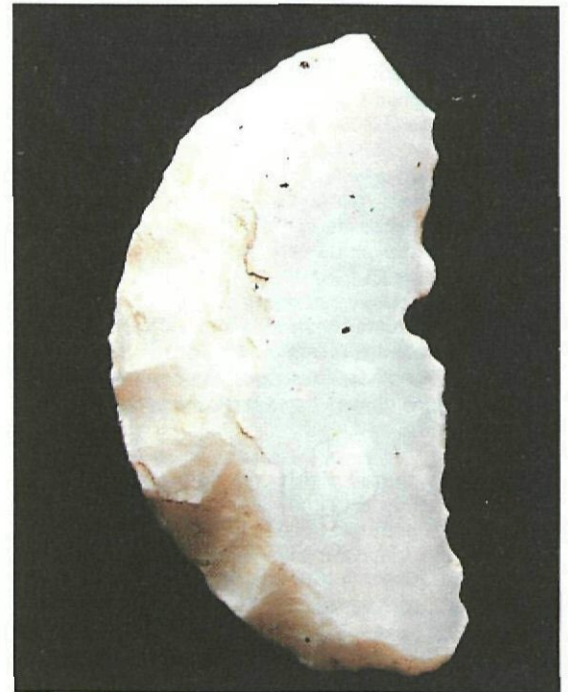
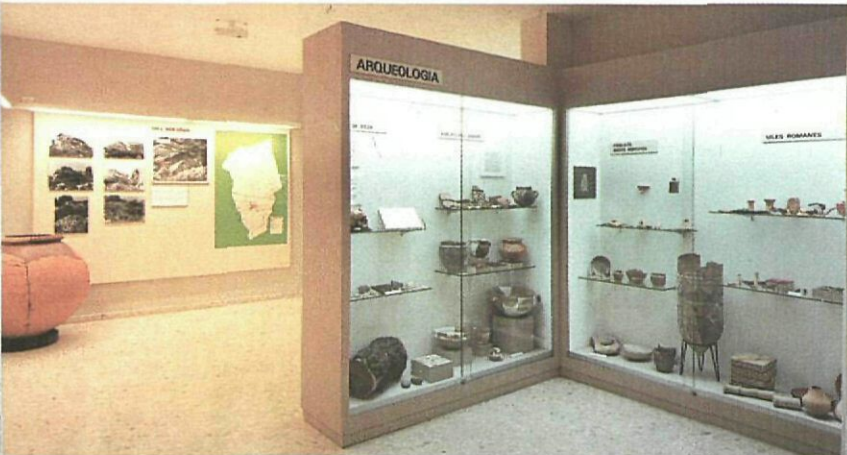

Ceràmiques trobades a la Cova de la Font Major. La situació d'aquest jaciment, en un lloc d'accés difícil i sovint inundat per l'aigua, ens fa rebutjar la hipòtesi d'un hàbitat i apropar-nos a la idea d'un lloc sagrat.

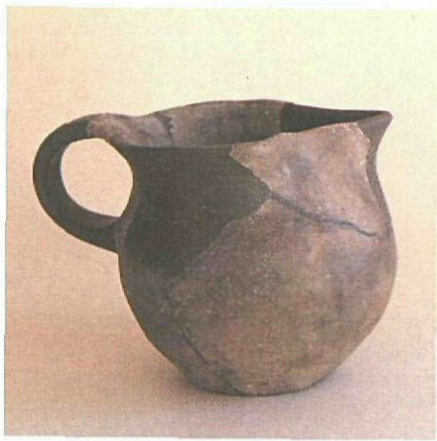
Podríem pensar en una necròpolis, o en un lloc on s'hi celebraven rituals d'ablucions o el llançament d'ofrenes (vasos i objectes metàl·lics) amb finalitats expiatòries o votives. (Fotos Ramon Roscin).

Arqueologia del terme, amb diversos objectes, entre els quals cal destacar un crani trepanat molt notable. (Foto Joan Cuitó.)

A l'Espluga s'hi han trobat nombrosos rastres o "tallers" de sílex on els homes del neolític tallaven aquests fragments de roca per tal de fer-ne raspadors de pells, ganivets i altres estris. (Foto Joan Cuitó.)

Agulla ibèrica trobada a la Cova de la Font Major. És molt semblant a les que sostenen el pentinat de la cèlebre Dama d'Elx. (Foto Ramon Rosich.)

*L'Espluga urbana:
llocs d'interès del
terme i del nucli urbà.
Al fons s'aprecia l'inici
de la sala d'història
espluguina, amb les
cartes de població
fundacionals de la vila.
(Foto Joan Cuitó.)*

L'ESPLUGA URBANA

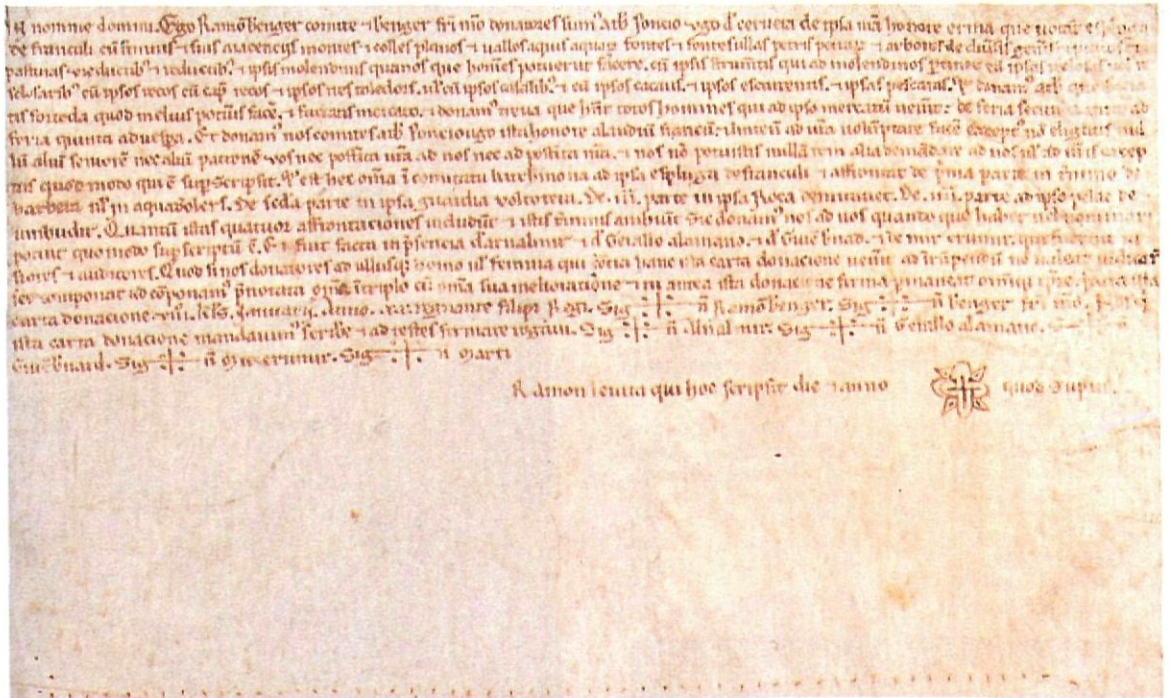
L'Espluga està edificada al cim i al voltant d'un petit puig de la Conca de Barberà, entre els termes de Blancafort, Montblanc i Vimbodí, al marge dret del riu Francolí. L'indret fou habitat ja en la prehistòria: el seu nom al·ludeix a la gran cova on han estat trobats materials considerables que van del neolític a la cultura ibèrica. **A. Altisent.**

En aquesta sala s'hi troben diverses i interessants fotografies i mapes, testimonis de la realitat geogràfica de l'Espluga i el seu terme.

*Carrer de les Parres,
quan encara s'hi podia
veure el brançal de
l'arc que donava
entrada al Capuig a
l'època medieval.
(Foto Lluís Carulla.)*

*Costa del Castell, una
mostra de l'urbanisme
medieval que avui ja
ha canviat
radicalment. (Foto
Lluís Carulla.)*

Carta de Població, origen de la vila de l'Espluga de Francolí, segons el trasllat més antic, que es conserva a l'Arxiu Nacional de Madrid.

La fundació de la vila

La primera notícia històrica de l'Espluga data de 25 de desembre de 1079. Aquell any, Ramon Berenguer i Berenguer Ramon, comtes de Barcelona, feren donació a Ponç Hug de Cervera de "l'erm -honore erma- de l'Espluga de Francolí amb els seus termes i contorns, muntanyes i colls; planes i valls; aigües, fonts i fontanelles; pedreres i arbres ... prats i pastures, viaductes i refugis ... molins ... rescloses, recs ..." Li manen que hi edifiqui una fortalesa i l'autoritzen a establir-hi mercat, amb la concessió d'una treva "de dilluns fins a dijous al vespre".

Aquesta **CARTA DE POBLACIÓ** ha desaparegut. Se'n conserven tres trasllats, un de finals del segle XII i els altres del segle XV.

El primer, pertanyent al fons de Poblet, es troba a l'Arxiu Nacional de Madrid, i dona com a data de fundació el 25 de desembre, dia de Nadal ("VIII calendes de gener").

En canvi, el segon trasllat que coneixem, que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó és datat el 20 de desembre ("XIII calendes de gener"), segurament per un error de transcripció.

*. "El que donen els comtes a Ponç-Hug és l'erm amb plans, muntanyes, valls, aigües, pedreres, arbres i pastures, i també permís per a construir molins d'aigua sense limitació. El document autoritza Ponç-Hug perquè construeixi a l'Espluga una fortificació i estableixi un mercat, per al qual els comtes concedeixen una treva setmanal de dilluns a dijous al vespre. Terres amb aigua, permís per a edificar un castell, construir molins i establir un mercat: és, doncs, l'acta de naixement d'un poble, amb els mitjans elementals d'existència jurídica, defensa, treball i progrés.

El que donava fins ara nom a un erm designarà en endavant un domini senyorial i ben aviat un nucli de població, rudimentari, sens dubte, de primer, però amb tots els elements de dret i economia necessaris per a subsistir i créixer com a poble.

Els sobirans donen l'Espluga a Ponç-Hug, constituït així primer senyor del poble, en alou franc, amb la condició només que el concessionari i els seus successors no podran tenir altre senyor ni patró que els comtes de Barcelona. Així l'Espluga neix posada sota la dependència de la casa comtal barcelonina i la seva fundació és una obra oficial de repoblació: el castell garantirà la defensa militar; els cultius, els molins i el mercat asseguraran la vida civil, i tot en conjunt es crearà un nucli que vitalitzarà aquest punt de la Conca, annexionant la comarca d'una manera més efectiva al comtat de Barcelona". **Agustí Altisent.**

Possiblement, aquesta segona còpia fou reallitzada per tal de fer suport al dret a fer mercat el dimecres de cada setmana, que fou atorgat definitivament mitjançant privilegi del dia 11 de maig de 1416.*

Diner de Jaume I el Conqueridor. S'hi llegeixen, respectivament, les legendes IACOBUS i BARCINONA.

De l'Edat Mitjana a la modernitat

L'Espluga creix a partir del segle XII.* El febrer de 1180 apareix per primera vegada una diferenciació entre dues poblacions agermanades: l'Espluga sobirana i l'Espluga jussana (la de dalt i la de baix). En aquesta darrera hi apareix situat el castell, ja el 1182, en el testament de Ramon de Cervera.

D'aquella època i dels segles posteriors es conserven quatre testimonis: el Castell, el Portal de la Font Major, l'Església Vella i l'Hospital. I una estructura urbana que delata l'existència de tres recintes emmurallats somerament.

*. És curiós de constatar que entre aquests documents hi ha una discrepància pel que fa a la data. Mentre el document més antic cita el dia de Nadal del 1079 (les VIII Calendes de gener), l'altra transcripció parla de les XIII calendes i, per tant, situa la fundació al dia 20 de desembre del mateix any. L'antiguitat del primer document, i l'escaïença en una celebració important en el cicle litúrgic, ens indueix a pensar que la data bona és aquesta.

*. Ramon de Cervera atorga l'any 1171 una "carta libertatis" o de franquícies per a tots els menestrals que vulguin habitar a l'Espluga per tal d'atendre: "latomis, carpentoris, pellipariis, sotulatoribus sive mercimoneis, mercatoribus, textoribus, conducticiis sive ceterorumque generum officiorum hominibus". Les necessitats més importants de la vila en aquell moment: els PICAPEDRERS ("latomis") ofici destinat a la construcció del castell o fortificacions, de l'església, de l'hospital de pobres, de la casa d'algun cavaller o pagès enriquit.

Els futurs "carpentoris" col·laboradors esplèndids dels picapedrers en l'art de la construcció i auxiliars indispensables dels menestrals dedicats a la construcció de les cases més modestes en les quals la fusta alternava amb la tàpia. Els fusters feien també eines de treball tals com arades, carretes, jous, mànecs, tremuges i altres

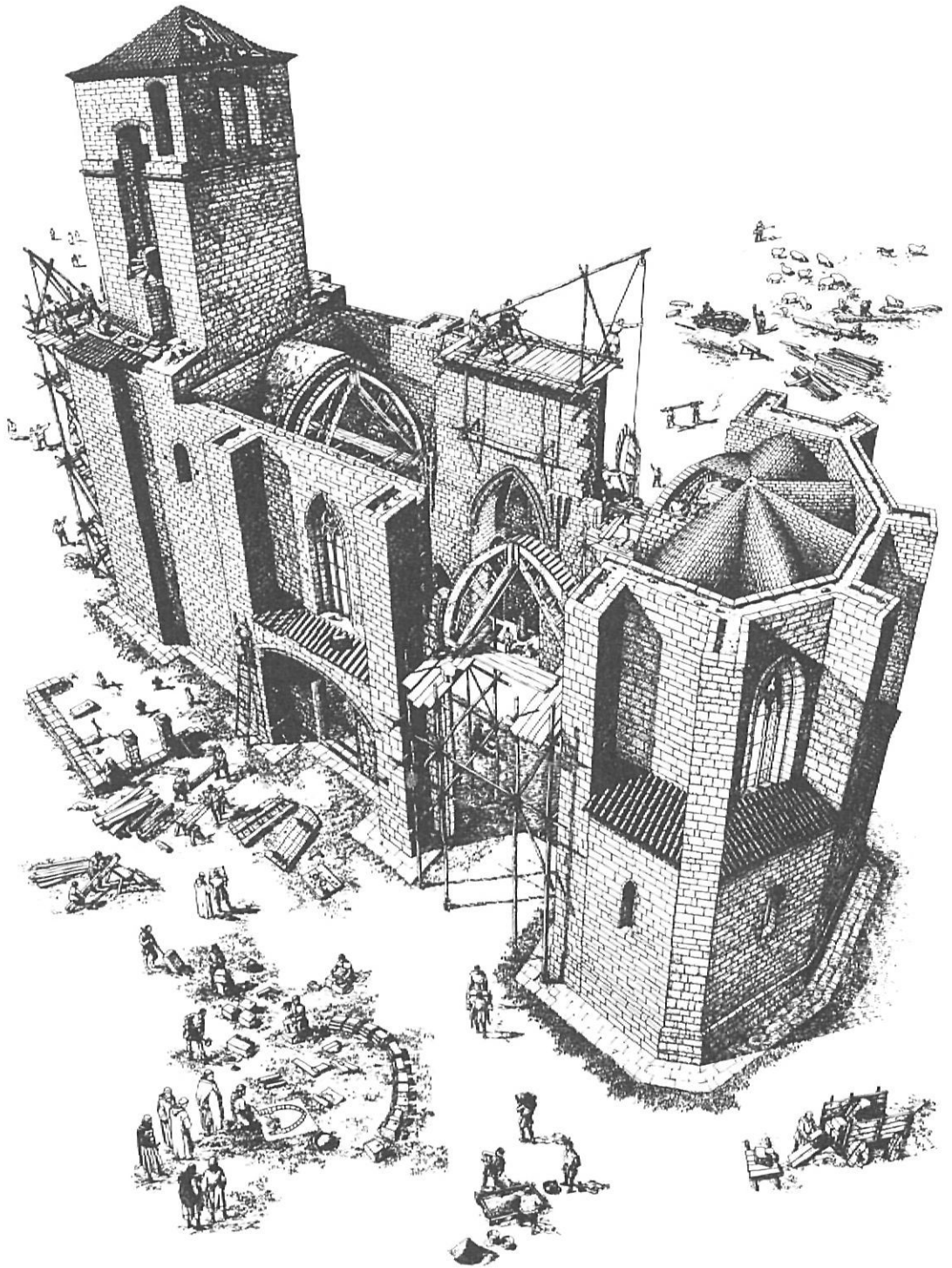

Una mostra del passat feudal de la vila: l'escut de Felip de Rocabruna, Gran Prior de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, senyors de l'Espluga. Porta data del segle XVIII. (Foto Arxiu Mas.)

estris d'un poble que vivia de l'agricultura i la molinaria; la construcció de mobles per a la llar: taules, escambells, bancs, armaris, caixes i utensilis de cuina.

Al costat dels oficis de la construcció hi ha els del vestit i calçat: els TEIXIDORS es dedicaven també al cultiu del lli i del cànem i a la cria del bestiar de llana i a fornir teles, tant per al vestit com per a l'ús de la casa. Els pellaires ("pellipari") confecció de peces d'indumentària resistents i calentes, així com cobrellits de pells. El cuir, juntament amb les cordes, era un element indispensable en la confecció d'arres per als animals i lligaments per a les eines de treball. Els sabaters ("sotulatoribus") confeccionaven calçat, de cuir, de teixit combinat amb fusta o de fusta sola.

La crida als blanquers ens recorda la cria del bestiar que proporcionava les pells. És doncs tant a les necessitats del poble com a la seva activitat productiva que respon a la promoció de la menestralia. **A. Altisent**

"L'edifici, tot de pedra carreu, mostra exempts els seus costats meridional i occidental. Poc podem veure de la capçalera, tapada per construccions posteriors.

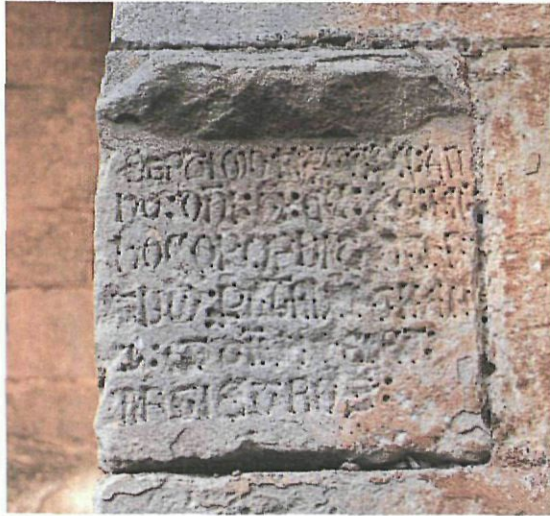
Des de la terrassa superior s'aprecia clarament la disposició radial de les capelles entre els contraforts massissos, sense remat d'arcs boterells ni pinacles.

Els murs són llisos, continus, sense altra interrupció que les escasses obertures de la part baixa. L'influx del Císter és ben visible en les estilitzades columnes-mènsoles que traven els arcs." Emma Liaño.

Idealització, dibuixada per Jordi Clapers, del procés de construcció de l'Església Vella segons les tècniques de l'època.

L'església gòtica

L'anomenada Església Vella de l'Espluga és un edifici clau que podria considerar-se com un pont entre els començos de l'arquitectura gòtica a les nostres comarques i el que es considera com gòtic català.* La seva principal importància rau a haver sabut assimilar les ensenyances de Poblet i

Làpida fundacional de l'església gòtica de Sant Miquel, dita "Església Vella". S'hi pot llegir, amb dificultat, la data del 1294. (Foto Joan Cuitó.)

els petits edificis gòtics anteriors, adequant les seves característiques a les necessitats d'una població mitjana, i així iniciar-se tot un procés evolutiu amb uns trets peculiars, que reeixiran en els temples gòtics catalans del segle XIV.

Sabem que existia una església anterior perquè l'any 1285 s'hi refugià un monjo escapat de Poblet, el qual fou defensat dels perseguidors pels espluguins. Aquell mateix any, l'autoritat religiosa prohibeix les celebracions litúrgiques a l'església de l'Espluga.*

En el seu plantejament pesa el precedent proper de l'església de Santa Maria de Poblet, fonamentalment pel que fa a les mènsules sota els arcs i a la capçalera, i a la simplificació de la girola transformada en una capçalera poligonal amb massisses capelles radials allotjades entre els contraforts.

"El campanar sembla una versió tardana i evolucionada dels de Vilaverd o la Guàrdia dels Prats, als quals s'accedia per una escala de cargol en un cos quadrat, com el de Sant Miquel de Montblanc. L'entrada al campanar de l'Espluga es troba sobre la coberta, per la terrassa superior de l'edifici.

L'escala baixa s'allotja dins el mur, deixant lliure la nau.

És remarcable el fet que el pes d'aquest gran campanar de secció quadrada carrega en part damunt la primera volta.

L'any 1872, el cap dels liberals de la vila, FRANCESC ROSSELLÓ ocupà la rectoria i el campanar de l'església per tal de fer front als carlins.

*. *Làpida fundacional que es troba junt a la porta lateral del temple. L'estat de conservació és dolent i els caràcters desiguals i bastos. La lectura completa no és possible, però tanmateix no hi ha cap dubte que l'obra es va iniciar l'any 1294.*

La versió més fiable del text que s'ha obtingut fins ara és aquesta:

"A set dies de les calendes de maig de l'any del Senyor 1294 aquesta obra fou començada. Pere Trabé (?) i Gueraf Elies, Mestres."

*. Existeix una ACTA DE CONSAGRACIÓ de l'església i el seu altar major que porta data del 5 d'octubre de 1365, primer diumenge del mes. La signa Pere de Clasper, bisbe de Tarragona, a la jurisdicció del qual pertanyia l'Espluga. L'original d'aquesta acta de consagració es va trobar dins d'una caixa rodona empotrada a la taula de l'altar.

Es fa difícil d'acceptar la data del 1365 com la de la primera consagració del temple gòtic. Donada la unitat d'estil i la uniformitat de les marques de picapedrer, és poc probable que la construcció d'aquest temple, relativament petit, durés setanta-un anys. Cal comptar també que la pesta del 1348 i els anys de misèria que van seguir van interrompre les obres de la diòcesi per falta d'homes i de recursos.

L'antiga parròquia de l'Espluga de Francofí se situa a la plaça que fou cementiri, davant l'edifici de l'Hospital.

Sabem que, entre el 1280 i l'inici de les obres, el Veguer de Montblanc va implantar una contribució especial a tota la Conca, la qual era destinada a la nova construcció de la nova església parroquial de l'Espluga. (Foto Joan Cuitó.)

L'Espluga medieval, amb especial atenció a l'església gòtica o vella, l'Hospital i altres indrets de la vila. (Foto Joan Cuitó.)

"La portalada principal, en forma ametllada, penetra esbiaixadament dins la formidable façana que evidencia haver estat aixecada tota d'una peça amb el campanar. La guarneixen diverses arcuacions amb capitells artísticament treballats que els anys, la incúria i el clima han malmès.

S'hi endevinen encara, no obstant, diverses figures d'animals i potser algun rostre humà." Emma Liaño. (Foto Joan Cuitó.)

Els desallotjà, després d'una dura i cruel batalla de setze hores, el general carlí Rafael Tristany, que havia ocupat la vila amb dos mil homes." **Emma Liaño**

L'esclat revolucionari de l'any 1835 destruï el Monestir de Poblet d'on foren exclaustrats els monjos. Acabava així una llarga època d'esplendor iniciada el 1151 i que havia assolit la seva màxima riquesa en els segles XIV i XV.

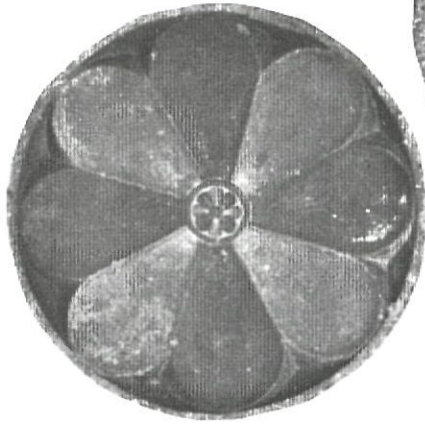
Foren profanades les tombes reials i les despulles dels reis catalans.

El 1837, el rector de l'Espluga ANTONI SARRET, amb risc de la pròpia vida i de la d'alguns espluguins benemèrits que l'acompanyaven, hi anà de nit i recollí devotament les restes reials.

Les amagà a l'Església Vella sota l'escala que pujava al cor. Jaume I el Conqueridor i els seus successors reposaren en aquell amagatall fins que, l'any 1843 foren traslladats a la catedral de Tarragona. El 1952, els reis de la Corona d'Aragó tornaren solemnement al seu repòs definitiu a les tombes reials de Poblet, les quals havien estat restaurades pulcrament per l'escultor FREDERIC MARÈS, el mateix que, durant la guerra, havia esculpit la nova imatge de la Santíssima Trinitat que es venera actualment a l'ermita de la nostra vila.

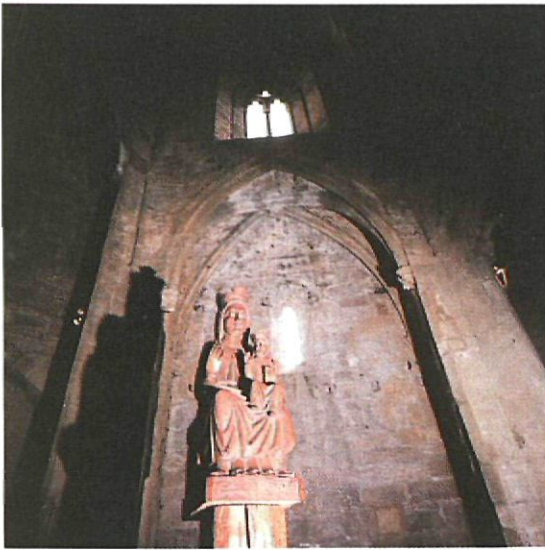
De pas cap a Poblet, les despulles romangueren una nit a l'Església Vella de l'Espluga en senyal d'homenatge públic i fervorós envers qui les havia salvades un segle abans. L'any 1957, l'Espluga aixecà un monument al benemèrit rector mossèn Sarret.

La clau de volta és la pedra que, col·locada a la part central de l'arc, serveix per a mantenir en equilibri les altres pedres. La part rodona visible és un guarniment artístic d'aquesta peça constructivament imprescindible.

S'hi representen l'Agnus Dei, una estrella, un personatge abillat vistosament que podria ser sant Pere o sant Miquel Arcàngel. (Fotos Joan Cuitó.)

Cada picapedrer tenia un signe característic amb el qual gravava els carreus que treballava per tal de poder-ne cobrar el salari.

L'estudi d'aquests signes lapidaris és molt important per establir cronologies i tendències dels edificis medievals.

Els de l'Església Vella indiquen una gran unitat. Relativament abundants, repeteixen un escàs nombre de variants. Això sembla indicar que els murs i les voltes foren construïdes sense interrupcions apreciables i que hi treballaren els mateixos picapedrers. A les cobertes hi apareixen signes diferents, potser perquè exigien unes mans més especialitzades.

Les capelles de la capçalera tenen una gran unitat, amb arcs de triomf apuntats, de secció motllurada, arcs de descàrrega i finestres gòtiques a les tres capelles centrals. Hi ha guardadors exteriors sobre petites mènsules, i la creueria és senzilla, quadripartida a les voltes. (Foto Joan Cuitó.)

La nau consta de tres trams, pràcticament quadrats, i una capçalera poligonal amb capelles radials. Aquest tipus de planta, pròpia dels edificis rectangulars previstos per a rebre incipients voltes de

creueria sobre trams quadrats, recorda les voltes d'aresta i la capçalera poliabsidial o girola de Poblet, a la qual s'obren les absidioles corresponents. (Foto Joan Cuitó.)

A mitjan segle XIX encara es podia contemplar part del castell mig enrunat. Existeixen dos gravats del 1857, que són còpia l'un de l'altre.

El castell

Després d'una recerca acurada i científicament impecable, ha estat possible de reconstruir tant el perímetre com la distribució interior de les dependències d'aquesta notable fortificació.* El resultat de les recerques pren forma material en una **maqueta** molt acurada, encomanada a LLUÍS AGUILAR, de Roda de Ter.

S'hi poden veure les diverses edificacions d'aquell castell, pertanyent a l'orde de Sant Joan de Jerusalem o de l'Hospital.*

A més de la maqueta, hi ha diversos testimonis gràfics del Castell de l'Espluga: **fotografies** actuals de les restes migrades que se'n conserven, després que els seus carreus, principalment els de les torres i els del palau del castlà, foren utilitzats per a construir l'església nova; **dibuixos** realitzats a mitjan segle XIX molt poc abans de l'enderroc del Castell; **plànols**; **escuts**, etc.

*. Queden molt pocs vestigis de l'antic castell: part d'una torre, dos fragments de muralla mig enrunats i petits sectors de paret. A mitjan segle XIX encara es podia contemplar part del castell mig enrunat. Existeixen dos gravats del 1857 que són còpia l'un de l'altre.

*. Aquesta maqueta és el fruit d'un treball pacient de recerca documental i topogràfica.

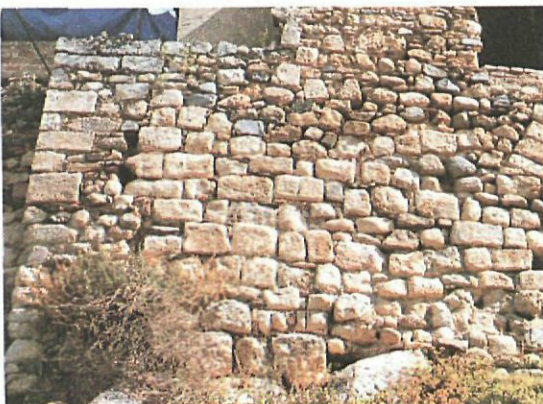
Construït probablement pels templers, el CASTELL DE L'ESPLUGA va passar a mitjan segle XIII a l'Orde de sant Joan de Jerusalem (o de l'Hospital) fins al Decret de Desamortització de Mendizábal del 1836.

L'any 1252, els hospitalers adquiriren els drets de mer i mixt imperi sobre l'Espluga Jussana. El 1317, l'Espluga Sobirana passa a ser propietat del Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de l'Hospital després de l'abolició de l'Orde del Temple (1307).

El castell fou parcel·lat i subhastat a peces l'any 1855 i els seus carreus utilitzats per bastir la nova església de Sant Miquel.

El que demostra que era un castell important és que, entre els segles XIV i XV, s'hi celebraren la meitat dels vint-i-sis capítols provincials de l'Orde de l'Hospital.

Queden molt pocs vestigis de l'antic castell: part d'una torre, dos fragments de muralla mig enrunats i petits sectors de paret. (Fotos Andreu Morta.)

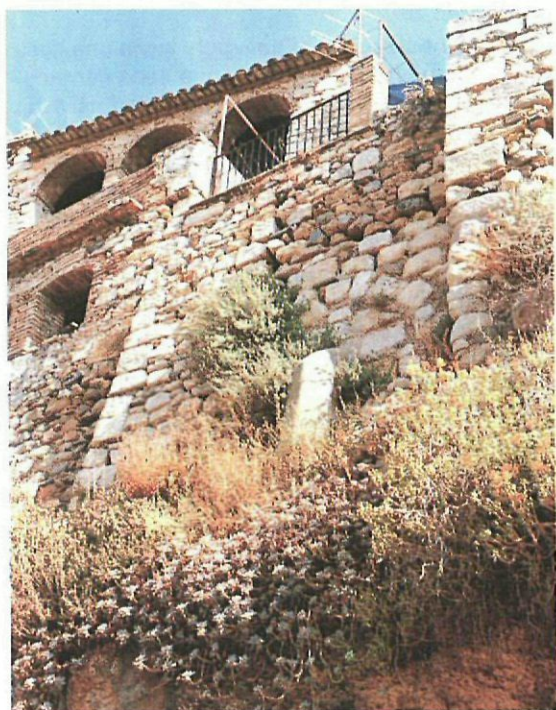

Maqueta del castell de l'Espluga. Havia estat un dels més importants de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem o de l'Hospital. Entre els segles XIII i XVIII s'hi celebraren més de la meitat de les reunions del Gran Priorat de l'Orde.

La maqueta del castell fou realitzada per Lluís Aguilar, pessebrista de Roda de Ter, a partir de restes arquitectòniques mínimes, d'una recerca topogràfica prèvia i de documents antics. (Foto Joan Cuitó.)

Damunt el cingle que domina el carrer dels Ametllers encara s'hi pot veure la meitat de la porta adovellada que donava a l'antiga església romànica del Castell. Fou tapiada en part l'any 1502 perquè calia reforçar la paret "abans que no caigui". (Fotos Andreu Morta.)

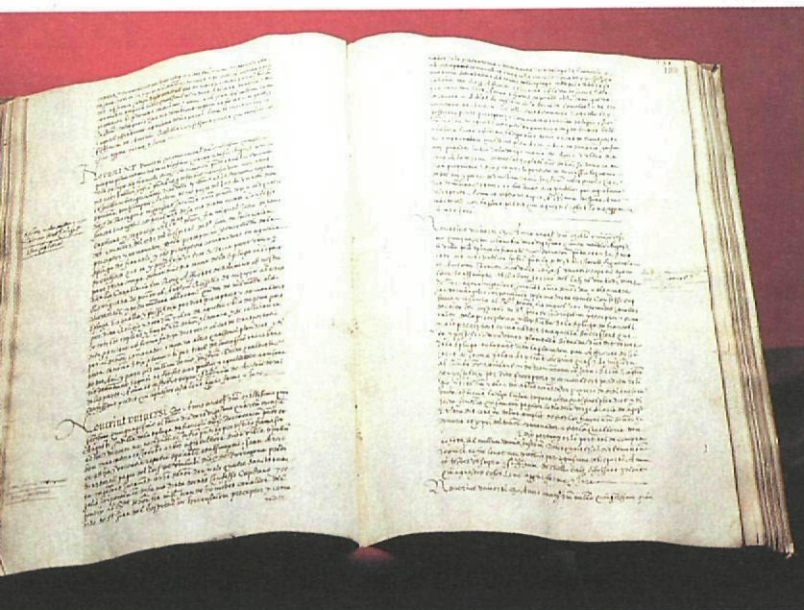

ESPLUGA DE FRANCOLÍ. Iglesia de Sant Joan

El capbreu del 1558

Aquest llibre manuscrit de gran format és un testimoni capital de les relacions entre la vila i els seus senyors feudals. La capbrevació era l'acte de registre o inventari dels drets senyorials, d'una manera especial els emfitèutics. S'hi descriuen els delmes que pagaven els habitants de l'Espluga a l'orde de Sant Joan de Jerusalem, les servituds i altres obligacions. També hi consten les potestats feudals del castlà sobre la vila i els seus representants.

L'hospital del segle XIV

Dit també Hospital dels pobres de Jesucrist, pertany a l'Ajuntament de la vila.

Tenim notícia que a l'Espluga hi havia una casa de leprosos des del segle XII, que seria l'antecedent de l'Hospital que s'ha conservat fins avui, obra del segle XIV. Amb tota seguretat la seva construcció és paral·lela a l'església vella.

Capbreu del 1558.
S'hi anotaven —a mena de primitiva declaració de rendes— els drets i les obligacions del senyor de la vila envers els seus vassalls i els d'aquests amb el senyor i el castell.
(Foto Ernest Esteve.)

Creu de l'Horta

Aquesta **creu de terme**, d'estil gòtic encara que segurament fou feta al segle XVI, és un testimoni força interessant de la pietat espluguina del segle XVI. Marcava el límit del terme per la banda del camí de Montblanc. Estava situada just a la cruïlla amb el camí de les Comes, o del pont descobert, arran de l'actual carretera de Montblanc pel Coll Roig, a la partida anomenada precisament "de la Creu de l'Horta" on, a tocar del Francolí i a banda i banda de riu, s'estenen els horts de la part baixa de la vila. Destruïda l'any 1917, mans piadoses en conservaren un important fragment que ara queda exposat en aquesta sala i que facilità la reproducció de la creu que presideix el jardí.

Acollia malalts i pobres de la vila i forasters, i també els nens abandonats. L'edifici consta de planta baixa i un pis principal al qual s'hi accedeix per una escala típica del gòtic català. Té un pati interior en el qual hi devia haver un pou-cisterna. Cal dir que fou el primer hospital del país que es construï amb un pati interior. Després es continuà el mateix sistema en d'altres hospitals, com el de Montblanc. Entrant, a mà esquerra, s'hi troba l'entrada a l'antiga capella i, tot seguit, el pati de convalescència.

Els arcs de suport de l'edifici són de mig punt i escarsers. Es poden veure fragments dels antics cassetonats al sostre. Unes escales pugen a la façana nord, la més noble, tota de pedra picada, que donava a l'antic Cementiri de la Vila, avui plaça de l'Església.

L'Hospital de pobres i pelegrins, del segle XIV, és el segon edifici històric important de la vila. (Foto Lluís Carulla.)

A la porta s'hi veuen tres escuts pertanyents a la família Ferrer, benefactors de la construcció de l'Hospital. A la seva esquerra hi ha una capelleta damunt la qual es troba l'escut de l'Espluga amb el castell format per tres torres, la central més elevada, damunt la cova on neix el riu Francolí. La creu dels hospitalers o de Malta corona les tres torres.

Una mica més a l'esquerra s'obre una finestra coronella, gòtica, amb doble arc apuntat separat per una columneta fina rematada per un capitell octogonal. La base és el mateix capitell, invertit i més petit.

En els carreus hi ha gravades diferents marques de picapedrer.

Segell hebraic

Es conserven també algunes petges jueves que demostren l'existència de persones d'aquella religió entre els espluguins. A part d'algun testimoni gràfic, la peça més important d'aquest apartat és la reproducció del SEGELL HEBRAIC de marcar pans àzims, conservat per la família Panadès.*

*. "Durant set dies menjareu àzims.
No menjareu gens de pa fermentat.
A tot arreu on viureu menjareu àzims."
"Donaràs al teu fill aquesta explicació:
És a causa del que Jahvè va fer per mi
quan vaig sortir d'Egipte."

(Èxode 12, 14-20 i 13,8)

Així parlà Jahvè a Moisès després d'instituir la Pasqua. Àzim és el pa amassat i cuit sense ferment o llevat. El segell de l'Espluga porta aquesta llegenda: "DURANT SET DIES MENJAREU ÀZIMS EN PAU."

La Custòdia actual, quasi totalment idèntica a l'antiga –datada en el segle xv– però amb diferències i millores notables, fou reproduïda l'any 1951 per l'orfebre barceloní Capdevila i l'esfaltador Morató. La devoció del poble el portà a respondre, en ser cridat a participar-hi, amb l'aportació d'argenteria diversa: coberts, cadenes, medalles, etc.

"Xavo" de l'època de la guerra del Marroc. Són molt abundants a Catalunya, perquè els voluntaris del general Prim en rebien amb la soldada.

La custòdia

Com a mostra de la pietat espluguina medieval, hom dedica una vitrina exprossa a aquesta peça d'orfebreria, realment remarcable, reproduïda després que l'original hagués estat sostret durant la guerra civil del 1936-39.*

*. L'any 1412, l'argenter de Tarragona JOAN SALVADOR realitzà per encàrrec de l'Església de l'Espluga, un cimbori de plata sobredaurada, amb una arqueta rectangular ricament treballada en orfebreria fina, molt semblant a la de la catedral de la Seu d'Urgell.

L'any 1737, per encàrrec de la Confraria de la Minerva de la mateixa església, l'argenter de Tàrraga JOSEP FONTANER hi afegí un beril·li ostensori en forma de sol, amb estels a tot el volt.

Aquesta peça desaparegué durant la guerra civil que s'inicià el 1936 i la coneixem per les fotografies conservades a l'Arxiu Mas de Barcelona i les fetes pel senyor Artur Carulla i Ambrós.

Fotografies que serviren, quinze anys després, per realitzar una nova versió de la custòdia, molt semblant a l'antiga, però enriquida amb esmalts de MODEST MORATÓ.

La nova versió de la custòdia –que és la que s'exhibeix en la vitrina adient– fou obra de l'orfebre barceloní MANUEL CAPDEVILA i sufragada, en part, mitjançant l'aportació d'objectes de plata i or que feren algunes famílies de la vila.

Fou exhibida a l'Exposició d'Art Litúrgic, organitzada amb motiu del Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona de l'any 1952.

L'ESPLUGA MODERNA

La segona meitat del segle XIX i els inicis del segle XX registren una considerable activitat social a la vila.

Els testimonis més importants i significatius d'aquella puixança són l'església nova, la portada d'aigües des de les Cent Fonts, el "Convent" dels pares Paüls (a l'Espluga encara en diuen "dalt els Padres") i el Celler Cooperatiu.

L'ermita

Un apartat especial és dedicat a l'ERMITA i la seva imatge de la SANTÍSSIMA TRINITAT, reconstruïda clandestinament per Frederic Marès a instàncies de Josep Farré i Lluís Carulla, en plena guerra civil, i en circumstàncies realment dramàtiques i perilloses.

*. És molt visitada per la gent dels pobles de la Conca, sobretot en certes diades. Els espluguins, que tenen particular devoció a aquesta imatge, hi acostumen anar pel cós de la Festa Major, sant Ramon, el Dilluns de Pasqua i la diada de la Santíssima Trinitat. Una de les pelegrinacions més sonades fou la que hi tingué lloc l'Any del Jubileu, 1900.

La primera notícia que tenim d'aquesta ermita és de l'any 1483. Va ser refeta el 1790, com es pot veure en una de les claus de volta.

Just, en arribar, s'hi troba una alzina secular, l'Alzina beneïta, on segons la tradició hi fou trobada la imatge de la Santíssima Trinitat.

A l'altar major hi ha un petit retaule i, darrera d'aquest, el cambril amb la imatge esculpida per Frederic Marès durant la guerra civil per encàrrec de Lluís Carulla. Aquesta imatge, col·locada el 1942, substitueix l'antiga del segle XV, d'alabastre, destrossada el 1936. És interessant la pica de l'aigua beneïta, del segle XV.

Davant, a l'altre costat de la plaça, s'hi troba la cascada de la santa Fe, amb la capelleta on antigament hi havia una imatge.

Entre el santuari i la cascada unes escales duen a la Capella de l'Àngel, la font del mateix nom i, damunt d'aquesta per un camí de carro, es va cap a la Mina, antiga explotació de galena argentífera. Allí anys enrera s'hi feia la gresca, la qual estava prohibida a l'ermita, lloc de recolliment. Hi havia un piano de maneta i un petit bar.

Un nou retaule de l'ermita substituï el que havia estat destruït al començament de la guerra civil. En el fris de baix s'hi pot veure una al·legoria de la gran processió amb que tot el poble celebrà el trasllat de la imatge esculpida per Frederic Marès en plena revolució.

Impulsat pels espluguins Josep Farré i Lluís Carulla, l'escultor Frederic Marès –que més endavant havia de restaurar les tombes reials de Poblet– va realitzar secretament la nova imatge a partir de

fotografies antigues. A tal fi, i amb la intenció d'esmoreir els cops de cisell damunt el marbre, el treball fou realitzat dins un corral de vaques, en un racó improvisat amb paques d'alfals.

L'església nova

Edifici d'estil neoclàssic, de grans dimensions, aixecat entre 1860 i 1888 en el terreny conegut per la Closa.

Necessitats d'espai per a tots els feligresos, al segle passat, expliquen la construcció d'un nou temple tan a la vora de l'antic.

La base del temple i els angles són fets amb les pedres de carreu de l'antic castell deis hospitalers. D'escàs valor artístic, cal dir que molts dels elements que en tenien com l'orgue, l'altar major, les imatges i alguns altars, foren destruïts el 1936. A remarcar les figures dels quatre evangelistes de les petxines del creuer, realitzades el 1866 per l'escultor Feliu Ferrer.

El 1963, s'endegà una reforma que va afectar tot el presbiteri. La nova imatge de sant Miquel és obra de l'escultor Josep Ricart i els frescos de Llucià Navarro.

L'any 1927 s'hi celebrà una gran festa en pujar-hi dues campanes noves, una de les quals va caure de dalt de tot del campanar i es féu miqnes.

L'antic retaule de l'església de Sant Miquel fou destruït, així com l'orgue que anteriorment havia estat instal·lat a l'església «Vella».

Les dues esglésies de la vila. A la fotografia s'hi pot apreciar com els contraforts i els finestrals de l'àbsis de l'Església Vella han estat tapats per construccions poc respectuoses amb aquest important monument històric i arquitectònic. (Foto Joan Cuitó.)

El Celler Cooperatiu

Aquest edifici, d'estil modernista, fou aixecat el 1913. Inicialment tenia dues naus. La tercera fou afegida el 1957. Pel seu monumentalisme Àngel Guimerà li donà el sobrenom de "catedral del vi".

Era conegut com Celler de baix o "dels rics", per oposició al que els petits propietaris edificaren l'any 1932 no molt lluny del primer. Aquest segon celler era conegut per Celler de dalt. Ambdues cooperatives es varen unificar el 1942.

El primer celler cooperatiu de Catalunya s'havia fundat, precisament a la nostra comarca, el 1894, al poble de BARBERÀ per un grup d'arrendataris, parcers i jornalers.

L'espluguí JOSEP MARIA RENDÉ I VENTOSA (1877-1925) fou un gran propulsor del cooperativisme a la Conca i arreu de Catalunya. Les seves campanyes de promoció de la cooperació agrària vitivinícola el portaren a ser cap de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat de Catalunya. El 1956 la vila li dedicà un monument a la plaça de l'Església, la reproducció del qual es pot veure a l'entrada del museu per la carretera de Montblanc.

El Celler Cooperatiu és una obra arquitectònica i econòmica ingent, fruit de l'esforç personal del patrici espluguí Josep Maria Rendé. (Foto Cuitó.)

Joves pertanyents al Clam Catalanista, grup d'ideologia nacionalista que a principis d'aquest segle va infondre nous ideals al jovent local. El capitanejava Josep M. Rendé que a la foto apareix amb el número 19. (Foto Lluís Carulla.)

Pagesos espluguins que a començaments d'aquest segle encara vestien habitualment la gorra musca tradicional. El caràcter tancat i sovint desconfiat dels homes de la terra fa més gran el mèrit de Rendé en l'obra unitària que fou la creació del Sindicat Agrícola i Caixa Rural i la construcció del Celler. (Foto Lluís Carulla.)

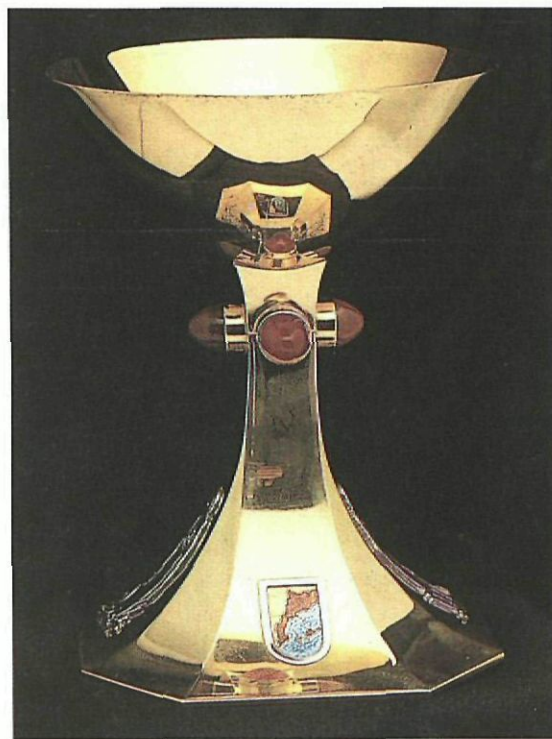
L'ESPLUGA ACTUAL

Aquesta sala és destinada a la vila que ha pres consciència del seu NOVÈ CENTENARI i que ha donat un determinant salt qualitatiu envers la seva modernitat, en el qual destaquen persones i fets tals com mossèn RAMON MUNTANYOLA, sacerdot i poeta, Mestre en Gai Saber, que hi és representat per diversos poemes i el calze d'or que li fou lliurat pels "Amics de la Revista Ressò", òrgan d'expressió religiosa i catalanista que mossèn Ramon inspirà i animà des de l'"exili interior" —en diverses petites parròquies de la diòcesi tarragonina, tals com Farena i els Omells de Na Gaia—, que li meresqué la seva insubornable actitud de servei a la llengua i al poble de Catalunya.

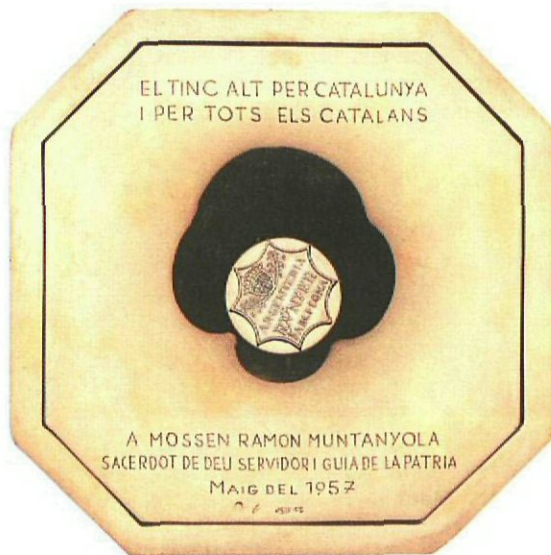
Altres aspectes d'aquesta sala, que presideix un gran mural de Lluçà Navarro, fan referència al CASAL i a les diverses iniciatives cíviques i culturals promogudes i endegades per una encara "non nata" FUNDACIÓ JAUME I, abans, durant i després de la celebració del novè centenari.

Mural de l'Espluga del Novè Centenari

El "monument del Mil·lenari", coronat per la bandera catalana i l'escut de la Casa dels Cervera, recorda que la vila acomplí l'any 1979 els seus primers nou-cents anys d'existència i el vot de poble d'hissar la "bandera del mil·lenari" cada Nadal fins al de l'any 2079 que l'Espluga complirà deu segles. Una nena que estudia, tot observant l'avantpassat pagès, podria ser el símbol del desvetllament d'un poble que progressa i que lluita per afirmar-se en el concert de les altres viles i pobles d'una Catalunya que s'integra a l'Europa de la riquesa i els valors espirituals democràtics de la fi del segle XX.*

Calze de mossèn Ramon Muntanyola, sacerdot, poeta i Mestre en Gai Saber, fill de l'Espluga. Sota el peu del calze s'hi llegeix la llegenda següent: "L'alço per Catalunya i per tots els catalans". (Foto Joan Cuitó.)

*. El mural reuneix diverses imatges d'institucions i iniciatives cíviques que han potenciat aquella presa de consciència de la mateixa realitat: el CELLER COOPERATIU, impulsor de la riquesa agrícola; una institució cultural, el CASAL (representat per l'esport, la sardana, el teatre i l'Escola de Música), les ESCOLES i l'INSTITUT D'ENSENYAMENT SECUNDARI JOAN AMIGÓ o el mateix MUSEU DE LA VIDA RURAL, obres del nostre segle destinades a promoure l'educació dels infants i els joves. O les de caràcter assistencial com la RESIDÈNCIA JAUME I, en la qual troben aixopluc els avis espluguins i de la Conca.

Gran mural tríptic situat a la capçalera de l'escala del museu.

Descriu al·legòricament diversos trets del Monestir de Poblet, veï de l'Espluga:

El Poblet monàstic

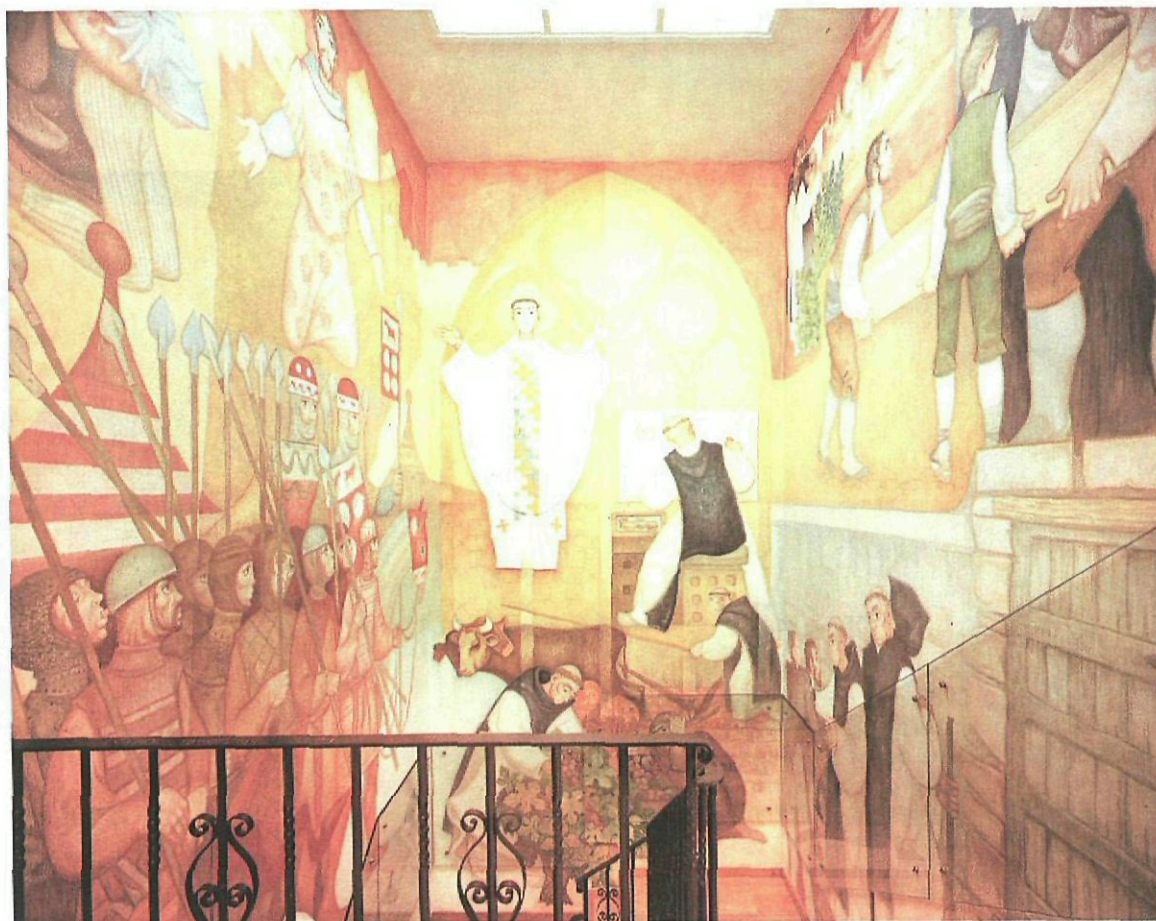
Fundat al 1152, el Monestir de Poblet portà a la Catalunya Nova l'espiritualitat i la litúrgia cistercenca, el treball intel·lectual rigorós i la difusió de l'agricultura i la colonització dels erms reconquerits recentment als sarraïns.

En la gènesi dels Països Catalans

Jaume I el Conqueridor, que hi és enterrat, hi pregrava abans d'encapçalar les hosts que conqueriren València (1238) o les naus que salparen de Salou per conquerir Mallorca (1229).

Poblet i l'Espluga

A l'any 1835, en moments dramàtics per al Monestir, l'Espluga aixoplugà els monjos en cases amigues com aquesta, on trobaren refugi l'abat, el bosser i l'organista. El rector de l'Espluga, mossèn Sarret, recollí i conservà, amb risc de la pròpia vida, les despulles dels reis de Catalunya. (Foto Joan Cutó.)

POBLET, VEÏNATGE GLORIÓS

El Monestir de Poblet és, des del punt de vista artístic, històric i monumental, l'abadia cistercenca més important del món.

Fundat l'any 1152 per monjos procedents de la Fontfreda (el Rosselló), conegué una gran expansió arreu dels Països Catalans. El domini territorial de Poblet en terres, pastures, granges, cases, molins i altres possessions s'estenia al Baix Ebre i la Ribera, el Segrià, la Noguera, l'Alt Urgell, la Cerdanya, el Berguedà, el Solsonès, la Segarra, l'Urgell, les Garrigues, el Priorat, el Baix Camp, el Tarragonès i l'Alt Camp.

També tingué fundacions a l'Aragó (monestir de Santa Maria de Piedra) i al País Valencià (Quart de Poblet).

La decisió dels reis catalans de convertir el monestir en dipositori de les tombes reials del Casal de Barcelona i reialme d'Aragó (com a substitut i successor del Monestir de San Juan de la Peña, a Osca, sepulcre dels reis aragonesos anteriors a la unió amb els comtats catalans) li atorgà nous privilegis i més poder. Pere III el Cerimoniós hi féu construir els sepulcres monumentals que guarden les despulles de Jaume I, de Joan I, de Ferran I i les del mateix rei en Pere, i així també el sepulcre d'Alfons IV el Magnànim i el

del darrer dels reis del Casal de Barcelona, Martí l'Humà. Ultra llur vàlua artística i arqueològica, les construccions monumentals de Poblet són importants com a reflex viu i testimoni silenciós de la grandesa històrica de la nació catalana.

Al llarg dels segles, el monestir tingué una gran influència, no exempta de conflictes, en l'esdevenidor històric de la vila, que, en general, podem qualificar com a benèfica, sense el més petit dubte.

Queda justificada, doncs, l'atenció envers el cenobi cistercenc i que es dediqui una sala a la seva relació amb la vila. L'exposició comprèn diverses pintures de Planas Dòria i López Ramon i també fotografies i gràfics destinats a fer conèixer al visitant la importància d'aquella presència en la història i l'art del nostre país.

Mural tríptic de Poblet

L'itinerari pel museu es clou amb un espectacular mural en forma de tríptic que tanca o remata la caixa de l'escala, obra especialment reeixida de Lluçà Navarro. S'hi representa el Poblet monàstic, el Poblet vinculat amb la gènesi dels Països Catalans i la relació amb la vila en els moments més dramàtics de la història del cenobi.

FUNDACIÓ JAUME I

PREMIS D'HONOR JAUME I

Els PREMIS D'HONOR JAUME I són atorgats anualment a una persona individual i a una entitat que per llur acció, reconeguda arreu dels Països Catalans, mereixin l'agraïment del nostre poble.

L'acció en qüestió pot haver estat de caràcter científic, cultural en general, social, artístic, cívic, etc. i no ha d'haver estat una acció que s'hagi manifestat exclusivament, o preferentment, en forma d'obra escrita.

Les PERSONES susceptibles d'obtenir el Premi d'Honor Jaume I han d'ésser del País Catalans, vivents, d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, tant si llur residència és als nostres territoris com si és fora d'ells.

Les ENTITATS han d'ésser actuals, i també d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, sigui quina sigui llur residència o àmbit d'actuació.

A la ciutat de Barcelona, el dia vint-i-quatre d'octubre de 1989, s'ha reunit el Jurat que atorgarà els dos PREMIS D'HONOR JAUME I a persones i a entitats i els sis PREMIS JAUME I D'ACTUACIÓ CÍVICA CATALNA.

Integren aquest Jurat les següents persones: Joan Ainaud de Lasarte, Montserrat Albet i Vila, Josep Benet i Morell, Josep Espar i Ticó, Montserrat Gudiol i Corominas, Joaquim Maluquer i Sostres, Joan A. Maragall i Noble, Lluís Roca-Sastre i Muncunill, Joan Triadú i Font.

Un cop exposats els mèrits i les circumstàncies de les persones i les entitats susceptibles d'ésser guardonades amb aquests Premis, el Jurat ha emès el següent VEREDICTE:

PREMI A PERSONES

Dotat amb 2.500.000 pessetes, és atorgat al senyor

ELISEU CLIMENT I CORBERÀ,

de València, per la seva trajectòria ja llarga i permanent de servei a la recuperació nacional valenciana, que ha enfortit la idea dels Països Catalans i la bona relació entre totes les terres de parla catalana i que s'ha traduït en iniciatives tan brillants i eficaces com la Llibreria i

Editorial Tres i Quatre, el Secretariat de l'Idioma, de València, els Premis Octubre, el Centre Carles Salvador, l'Acció Cultural del País Valencià, entre moltes altres, i darrerament amb la modèlica revista "El Temps" i l'acció positiva de promoure la instal·lació de repetidors de televisió per subscripció popular a tot el País Valencià, mitjançant els quals és possible de veure la televisió catalana en aquelles terres de llengua comuna.

PREMI A ENTITATS

Dotat igualment amb 2.500.000 pessetes, és atorgar a la

FEDERACIÓ CATALANA D'ESCOLTISME I GUIATGE,

en la qual, i com a entitat de participació més nombrosa, hom personifica els mèrits de tot el moviment escolta en les tasques de formació integral del jovent en contacte amb la Natura, per fer-ne ciutadans responsables que estimin Catalunya i que treballin amb esperit cívic i ètic per la reconstrucció nacional del país, tasca que durant molts anys ha calgut que l'escoltisme la fes en circumstàncies difícils i compromeses.

PREMIS JAUME I D'ACTUACIÓ CÍVICA CATALANA

Són sis premis destinats a destacar i agrair la tasca silenciosa i sovint no prou coneguda però exemplar, d'aquelles persones que sempre han actuat, sense equívocs, al servei de la identitat pròpia del Països Catalans, en àmbits de la vida i de la relació humana tals com l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

Aquests sis premis són lliurats en el mateix acte que els Premis d'Honor Jaume I.

Després d'examinar els nombrosos suggeriments rebuts de diverses persones i entitats culturals i cíviques de la nostra terra, el Jurat ha decidit d'atorgar aquests premis a les persones següents:

EMPAR BUXADÉ DE NOGUER de Perpinyà (Rosselló)

Per la seva llarga tasca, sempre realitzada benèvolament, de l'organització de cursos de català i la seva participació en nombroses iniciatives d'interès nacional, com el col·lectiu de professors de català per a adults, l'Esbart Joventut, el Molí Sardanista, el Centre de Documentació i d'Animació de Cultura Catalana, i altres activitats, en les dures condicions a què obli-

ga la situació difícil per a la nostra cultura a Catalunya Nord.

CLIMENT GARAU I ARBONA de Palma de Mallorca (Illes Balears)

Per la seva participació, constant i modèlica, en tota mena d'iniciatives culturals i molt especialment les orientades a dotar la joventut mallorquina d'elements d'estudi i reflexió sobre la història del país, l'economia i la seva projecció de futur, tasques que realitza a través del Grup Blanquerna, del qual és fundador i promotor inqüestionable.

ENRIC GUAL I CABA de Barcelona

Per la seva dedicació, exemplar i callada, a la promoció dels valors del nostre país, i en primer lloc de la llengua catalana, especialment en l'exercici del seu càrrec de Secretari Executiu prop de la Junta d'Òmnium Cultural, funció que ha exercit sempre amb gran eficàcia i discreció, així com les gestions, sovint confidencials, que li foren encomanades en les èpoques més difícils de dictadura i clandestinitat.

JOAQUIM MONCLÚS de Calaceit (Matarranya)

Pel seu testimoniatge d'una catalanitat militant en una regió tan difícil com la Franja de Ponent, a la qual ha promogut amb coratge la nostra cultura mitjançant l'organització de cursos, conferències i tota mena d'activitats, així per la publicació d'estudis i obres de divulgació com els llibres "La Franja de Ponent", "Calaceit al s. XIII, una vila medieval entre fronteres" i "Toponímia de la vila de Pena-Roja".

MANUEL SADERRA **I PUIGFERRER** de Banyoles (Pla de l'Estany)

Considerat com una de les figures cabdals del món de la música per a cobla, ha estat un ferm impulsor de la sardana i el cant coral, i és un dels compositors de sardanes més prestigiosos de Catalunya, model de tècnica rigorosa, inspiració i sensibilitat. La seva obra musical intensa i brillant, plena d'encerts, és unànimement aplaudida i reconeguda, així com la seva actitud de catalanitat exemplar.

JOAN TORRENT **I FÀBREGAS** de Barcelona

Per la seva trajectòria d'investigador en el camp dels estudis verdaguerians, com a col·laborador de Josep Maria de Casacuberta i autor amb el seu mestre de l'edició de l'Epistolari de Jacint Verdaguer, així com per la seva exemplar actitud de servei mantinguda sempre abnegadament i desinteressada.

CENTRE DE LLORENÇ del Penedès

Apetició del Jurat, la Fundació Jaume I ha acordat de concedir excepcionalment un Premi Especial d'Actuació Cívica Catalana dedicat a entitats i dotat com els anteriors amb 500.000 pessetes, al CENTRE DE LLORENÇ DEL PENEDÈS, fundat l'any 1889, i que durant aquest segle de vida ha fet una acció d'animació cultural molt meritòria en un poble petit de l'Alt Penedès, tasca que tingué un relleu encara més remarcable als anys més difícils de la postguerra, i que ha estat sempre obra col·lectiva i anònima de tot el poble.

PREMI MANUEL SANCHÍS GUARNER

A LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA

Dotat amb 250.000 pessetes per la Fundació Jaume I, és atorgat anualment a un **llibre escrit en català i publicat durant l'any darrer que signifiqui una contribució notable al coneixement de la llengua catalana en l'aspecte de la seva unitat o de qualsevol altre vessant paral·lel o relacionat amb el fi esmentat.**

En aquesta convocatòria han estat tingudes en compte les obres aparegudes d'octubre de 1988 al setembre de 1989, tots dos inclusivament.

El Jurat (nomenat per la Comissió Organitzadora de les Festes Populares de Cultura "Pompeu Fabra", amb la inclusió d'un representant de la Fundació Jaume I) constituït pel senyor Ramon Aramon i Serra, president, Carme Alcoverro, Joan Triadú, Jordi Carbonell i Jaume Vallcorba, secretari, ha acordat, després de deliberar, d'atorgar per majoria el VIII PREMI SANCHIS GUARNER A LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA, a l'obra titulada

ONOMASTICON CATALONIAE. Volum I Toponímia antiga de les Illes Balears

del qual són autors Joan Coromines i Josep Mas-caró i Pasariu.

EDITORIAL BARCINO

NOVETATS I REEDICIONS

Col·lecció Els Nostres Clàssics

Llibres apareguts

Llibre del Tresor, de Brunetto Latini, vol. IV i darrer, a cura de J.C. Wittlin.

Obra completa de Francesc Ferrer, mercader barceloní del s. XV, a cura de Jaume Auferil.

D'aparició imminent

Dits i fets d'Alfons del Magnànim d'Antonio Beccadelli, dit el Panormita, segons la traducció del valencià Jordi de Centelles, del s. XV, a cura d'Eulàlia Duran i Mariàngela Vilallonga (textos català i llatí); apèndix de Joan Ruiz i Calonja.

En curs d'edició

Arbre d'honor, de Gabriel Turell, a cura de Cecília Burgaya.

Furs de València, vol. V, a cura de Germà Colom.

Teatre Nadalenc, a cura de Ferran Huerta i Viñas.

Els orígens. Llibre jutge i Homilies d'Organyà, a cura de Manuel Mundó i Maurici Molho, amb estudis de Jordi Bruguera i Josep Moran.

Llibre dels feyts del rei En Jacme (2 vols.), a cura de Jordi Bruguera i Talleda.

Decameron (2 vols.), a cura de Coia Cabré.

Manual del Pecador remut, de Felip de Malla, volum IV, a cura de Manuel Balasch.

Biblioteca Verdageriana

Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdager, de Rosalía Guilleumas. Reedició amb l'addició del treball *Deu anys de publicacions verdagerianes (1945-1954)* de la mateixa autora.

Reimpresió d'obres que eren fora de catàleg des de feia molts anys:

Escrits inèdits de Jacint Verdager, vol. I, transcripció i estudi per J.M. de Casacuberta (1a. edició 1958).

Epistolari de Jacint Verdager (1865-1877), vol. I, transcripció i notes per J.M. de Casacuberta (1a. edició 1959).

Mossèn Cinto a la Gleva. La gestació del drama verdagerià, de Joan Torrent i Fàbregas (amb esmenes i addicions a l'edició de 1965).

Biblioteca Renaixença

Editat dins l'any

Índex de "Lo Gay Saber" (Barcelona, 1868-1869, 1878-1883), a cura de Maria Carme Ribé.

D'aparició imminent

Índex de la revista "L'Avenç", a cura de Maria Capdevila i Carmina Illa.

Altres edicions

Natura, ús o abús? Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans. Segona edició actualitzada i ampliada. Obra col·lectiva de la Institució Catalana d'Història Natural, coordinada per Ramon Folch i Guillén.

Els nostres insectes, de Ramon Vilarrúbia. Reimpresió revisada.

Llibre Blanc sobre la unitat de la llengua catalana. Obra de diversos autors, coordinada pel Dr. Antoni M. Badia i Margarit. Aportació al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

PREMIS BALDIRI REIXAC D'ESTÍMUL A L'ESCOLA CATALANA

PREMIS A LES ESCOLES

12 premis de 500.000 ptes. cadascun

ESCOLA BRESSOL NENES I NENS, de Barcelona (Barcelonès).
Per haver optat, des del naixement de l'escola, per la catalanització alhora que s'ha vetllat per la qualitat pedagògica. I per haver fet partícips els pares de les tradicions i costums catalans com a camí d'integració a la nostra cultura.

C.P. CATALUNYA, de Sabadell (Vallès Occidental).
Perquè d'ençà de la creació de l'escola ha dut a terme una tasca exemplar de catalanització amb alumnes, bona part dels quals provenen de famílies castellanoparlants. Ha endegat, alhora, amb la participació entusiasta del professorat, un procés de renovació pedagògica i de modernització de la gestió escolar. Amb tot plegat ha esdevingut punt de referència per a les escoles de la zona.

C.P. ES PORXO, de Deià (Tramuntana).
Per haver fet de la llengua catalana l'element aglutinador d'un alumnat plurilingüe i per la coherència pedagògica de l'equip de mestres que ha desenvolupat l'experiència. Una experiència que servirà d'estímul per a la normalització lingüística de les escoles de Mallorca.

COL·LEGI MARE DE DÉU DEL CARMÉ, de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà).
Pel treball decidit i constant de catalanització de l'escola, tant en llengua com en continguts, en un medi rural. I per haver sabut desvetllar la col·laboració dels pares en el projecte educatiu del centre.

C.P. MARE DE DÉU DE TALLÓ, de Bellver de Cerdanya (La Cerdanya).
Per la consolidació de la catalanització global de l'escola. I per la participació en el Moviment de mestres de la Cerdanya, nucli dinamitzador de la normalització de les escoles de la comarca.

C.P. MERCÈ RODOREDÀ, de Barcelona (Barcelonès).
Per la cohesió d'un equip de mestres, entusiasta i dinàmic, que ha sabut engrescar alumnes i pares en la normalització de la llengua

i la cultura catalanes desenvolupant, alhora, un treball pedagògic de qualitat. Una escola situada a Nou Barris, on la llengua familiar dels alumnes és habitualment la castellana.

C.P. MONTSANT, de la Bisbal de Falset (Priorat).
Que tot i estar situada en una zona allunyada dels centres de decisió i amb una pobresa d'instal·lacions i mitjans considerable, ha aconseguit, gràcies a la dedicació dels mestres que la dirigeixen, la catalanització amb llengua i continguts de tots els nivells. Cal fer constar, a més, l'esforç, sovint davant la incomprensió de l'administració, per aconseguir l'aprovació del projecte de Zona escolar rural del qual en depèn la pervivència de l'escola.

C.P. MOWGLI I ESCOLA PUIGSERVER, de Reus (Baix Camp).
Com a exemple d'escoles capdavanteres en la normalització lingüística i cultural i per l'esforç continuat de renovació pedagògica desenvolupat pels mestres.

C.P. VERGE DE LA FONT, de Villalonga (La Safor).
Per ser una de les escoles pioneres en la normalització de la llengua i la cultura al País Valencià. També, per la irradiació de la tasca catalanitzadora fora del marc escolar.

I.E.S. BADALONA 7, de Badalona (Barcelonès).
Per ser un centre d'experimentació de la Reforma que s'ha plantejat un projecte educatiu, amb la participació de tots els estaments, que inclou, ja des de l'inici, la llengua catalana com a vehicle de l'ensenyament. Projecte que es du a terme amb alumnes procedents d'escoles situades en barris de característiques socioeconòmiques i lingüístiques radicalment diferents. Ofereix, alhora, un ventall de matèries prou ampli perquè els alumnes puguin confeccionar el propi currículum en funció dels seus interessos i les seves necessitats; un currículum que estigui en consonància amb el món del treball o amb estudis posteriors.

INSTITUT DE BATXILLERAT CASTELL D'ESTELA, d'Amer (La Selva).
Per ser una institució educativa convençuda dels valors que configuren la nostra cultura que transmet amb entusiasme als alumnes. Cal destacar, a més, que el centre adscrit a la Reforma, ha elaborat molts materials en llengua catalana per a les diferents àrees.

PREMIS ALS ALUMNES

64 lots de llibres per valor de 50.000 ptes. cadascun

PARVULARI I CICLE INICIAL

Activitats de llenguatge. Alumnes de Parvulari i Cicle Inicial.
Escola L'Espill, de Manresa.

La tardor. Alumnes de Cicle Inicial.
C.P. Mare de Déu del Pilar, de Mataró.

Material de consulta. Alumnes de Cicle Inicial.
C.P. La Monjoia, de Sant Bartomeu del Grau.

La tarda dels contes. Alumnes de 2n.

Les verdures. Alumnes de 2n.
Escola Mowgli, de Reus.

Treball sobre els rèptils. Alumnes de 2n.
Escola Verge del Sol del Pont, de Roda de Ter.

Primers passos pel camí de l'ecosistema. Alumnes de 2n.
Escola L'Horitzó, de Barcelona.

Estudiem els arbres de la Cerdanya. Alumnes de 2n.
C.P. Graduat Comarcal Bac de Cerdanya, d'Alp.

CICLE MITJÀ

Els animals. Alumnes de 3r.
Escola Ntra. Sra. Desemparats, de L'Hospitalet de Llobregat.

Fem tallers a tercer. Alumnes de 3r.
C.P. Les Palmeres, de Santa Coloma de Gramenet.

Setmana de la música. Alumnes de 3r. i 4t.
C.P. Mare de Déu del Carme, de Sant Joan de Vilatorrada.

El llibre del Maresme. Alumnes de 4t.
C.P. Bernat de Riudemeia, d'Argentona.

A Balaguer hi tenim un riu. Alumnes de 4t.
Escola Pia, de Balaguer.

El Nadal. Alumnes de 4t.
C.P. Joc de la Bola, de Lleida.

Explorant la natura. Alumnes de 4t.
C.P. Sant Josep de Calassanç, de Súria.

La cançó més bonica del món. Alumnes de 5è.
Escola Sant Ignasi, de Barcelona.

El diari de classe. Alumnes de 5è.
C.P. Puiggraciós, de La Garriga.

Estudi de la natura. Alumnes de 5è.
Escola Montsant, de Reus.

Animals i bèsties. Alumnes de 5è.
C.P. Verge de la Candela, de Valls.

Conte de l'Ingo i el dragó. Alumnes de 5è.
C.P. Antoni Torroja i Miret, de Vila-seca.

CICLE SUPERIOR

Jeroglífics i pobles de la comarca. Alumnes de 5è i 6è.
C.P. de la Poble de Montornès.

A la recerca dels nostres orígens. Alumnes de 6è.
C.P. Albirka, d'Arbeca.

Pim Pam Pum còmic. Alumnes de 7è.
Escola Santa Maria, d'Artès.

Recull de textos lliures. Alumnes de 5è.

Els nostres noms i cognoms. Alumnes de 6è.
Itinerari a Bellmunt. Alumnes de 8è.
C.P. Pompeu Fabra, de Manlleu.

Els bolets. Alumnes de 5è., 6è. i 7è.

El llapis fantàstic. Alumnes de 6è.

Mil·lenari de Catalunya. Alumnes de 7è.

Màquines d'empaquetar fum i altres invents. Alumnes de 7è.
C.P. El Gurri, de Taradell.

Treballs sobre monestirs. Alumnes de 5è., 6è., 7è. i 8è.
Col·legi Públic de Vila-rodonà.

Nafragis a Cadaqués. Alumnes de 7è. i 8è.
C.P. Caritat Serinyana, de Cadaqués.

La vinya, la fil·loxera i el vi. Alumnes de 7è. i 8è.
Col·legi Públic de Santa Oliva.

Caligrames. Alumnes de 8è.
C.P. Fabra, d'Alella.

El nostre entorn: Geologia. Alumnes de 8è.
C.P. Verge del Remei, de Banyoles.

Relació entre la matemàtica i l'art. Alumnes de 8è.
Escola L'Horitzó, de Barcelona.

El cens de 1986 a la Selva del Camp. Alumnes de 8è.
C.P. Gil Cristià, de la Selva del Camp.

Plantes medicinals del nostre poble. Alumnes Cicle Superior.
C.P. de Figols d'Organyà, de Figols-Alinyà.

CICLES DIVERSOS

Del verd al marró. Alumnes d'Educació Especial.
Escola Especial Santa Bernardeta, de Mataró.

Tot caminant per Catalunya, aprenem a expressar-nos per escrit. Alumnes d'Educació Especial.

Escola L'Horitzó, de Barcelona.

El llop. Alumnes de 2n. i 3r. Aula Suport d'Educació Especial.
C.P. Baltasar Segú, de Valls.

Els cocodrils, els dracs i els contes encantats. Alumnes de tots els nivells.

Escoles Ateneu Igualadí, d'Igualada.

Foc i fum. Alumnes de tots els nivells.

C.P. Els set nans, de Rajadell.

L'aigua. Alumnes de tots els nivells.

Escola de les Pobles.

L'estructuració sobre el pla de formes animals EGB.

El mosaic geomètric BUP. Alumnes de tots els nivells.
Escola Elisabeth, de Salou.

Les professions ambulants. Alumnes de tots els nivells.
Escola Cooperativa El Puig, d'Esparreguera.

Sant Jordi 88. Alumnes de tots els nivells.
Escola L'Espill, de Manresa.

El meu poble. Alumnes de tots els nivells.
Col·legi Maria Auxiliadora, d'Algemesí.

El bolet encantat. Alumnes de tots els nivells.
L'escola: Deu anys de festa major. Alumnes de tots els nivells.
C.P. Rural, de Santa Eulàlia Puig-Oriol.

Ara fa... 70 anys. Alumnes de tots els nivells.
Col·legi Públic d'Alinyà.

Xarxa amb 10 anys (Revista). Alumnes de tots els nivells.
Escola Vedruna, de Tona.

L'enllaç. Alumnes de tots els nivells.
C.P. Barcelona, de Barcelona.

BUP, COU i FP.

Taller de ràdio. Alumnes de 1r. BUP.
Col·legi El Casal, de Castellar del Vallès.

Treballs sobre l'entorn cultural (4 treballs).
Alumnes de 1r. BUP. Col·legi Sant Josep, de Tàrraga.

Treballs diversos de física i arqueologia (5 treballs). Alumnes de 1r. i 2n. BUP
Escola L'Horitzó, de Barcelona.

L'escanyapobres. Alumnes de 2n. BUP.
Col·legi Episcopal Mare de Déu de l'Acadèmia, de Lleida.

La Farga. Alumnes de 2n. BUP.
Escola Ntra. Sra. del Carme, de Ripoll.

Situació de la llengua catalana a Mallorca, Girona i Perpinyà. Alumnes de 2n. BUP.
I.B. Santiago Sobrequès i Vidal, de Girona.

Treballs d'estudi de municipis (3 treballs).
Alumnes de 2n. BUP.
I.B. Castell d'Estela, d'Amer.

Plantes medicinals de la Noguera. Alumnes de 1r. i 3r. BUP.
Col·legi Ntra. Sra. del Carme, de Balaguer.

Serra de Prades. Alumnes de 3r. BUP.
Col·legi Ntra. Sra. del Carme, de Balaguer.

El joc del vi. Alumnes de 2n. BUP.
D'una sortida tot un treball. Alumnes de 2n. i 3r. BUP.
Escola Roig-Tesàlia, de Barcelona.

L'Artesania. Alumnes de BUP.
I.B. Lluís de Peguera, de Manresa.

Treballs sobre Història local (2 treballs).
Alumnes de 3r. BUP.
Escola Gresol, de Terrassa.

Treballs de llengua catalana (2 treballs).

Alumnes de 3r. BUP.
I.B. Gaudí, de Reus.

Treballs sobre l'entorn físic i social (5 treballs). Alumnes de 1r, 2n i 3r de BUP i COU.
Escola Pia, de Terrassa.

Treballs sobre l'ús del català (2 treballs). Alumnes de COU.
Institut de Batxillerat d'Arenys de Mar.

Treballs d'aprofundiment de l'entorn físic (9 treballs). Alumnes de 2n. i 3r. BUP i COU.
C.P. Sant Josep, de Tàrraga.

L'aigua del Canal de la Infanta. Alumnes de FP. 2 Química.
La llet. Alumnes de FP. 2 Química.
I.P.F.P. Esteve Terradas, de Cornellà.

L'agricultura a les comarques de Tarragona. Alumnes de 5è. FP. Administratiu.

Tot Catalunya. Alumnes de 5è. FP Administratiu.
I.P.F.P. Baix Camp, de Reus.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

Un Premi de 400.000 ptes. i igual quantitat en subvenció a l'edició.

ELS MONESTIRS DEL CÍSTER

d'Emilia Altarriba i Alberich i Josep Baluja i Barreiro, que recull una experiència ja portada a terme en una escola durant els darrers cursos. Els autors, a través de l'estudi concret d'aquests monuments religiosos, porten els alumnes al coneixement del món de la Catalunya medieval. El treball, que compta amb una documentació de consulta rica i rigorosa, mostra com els monuments nacionals poden esdevenir elements vius d'arrelament cultural per als escolars si aquests són dotats de les eines didàctiques pertinents.

El Jurat vol fer especial menció de tres treballs, els quals s'indiquen a continuació, que per la qualitat i la utilitat pràctica dins l'ensenyament mereixen de ser publicats:

VIATGE AL MÓN FEUDAL

de Pep Alzina, Eulàlia Baquer, Marisa Diez, Antoni Gimeno i Teresa Martí

XIP I BOLI. L'EXPRESSIÓ ESCRITA AMB L'ORDINADOR

d'Eusebi Coromina i Pou i Jaume Montero i Vila.

ENTORN DE LA BIBLIOTECA, ENTORN DE L'ESCOLA de Jacint Creus.

XII Premis BALDIRI REIXAC

FUNDACIÓ
JAUME I

**CONVOCATÒRIA
PER AL CURS 1989-1990
10.000.000 de ptes.**

Aquests Premis, destinats a estimular la normalització de l'escola catalana, són dotats per la FUNDACIÓ JAUME I, amb les aportacions dels receptors del llibre-Nadala que aquesta Fundació trameta anualment.

El seu àmbit és els Països Catalans.

Compten amb l'assessorament de la DEC d'Òmnium Cultural.

PREMIS A LES ESCOLES

- 1) S'estableixen 12 premis de 500.000 ptes. cadascun, que seran assignats a escoles que no hagin estat guardonades en anys anteriors.
- 2) Serà premiada la qualitat global de la gestió escolar en l'aspecte concret de la catalanitat. Hom valorarà el lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el projecte educatiu, el qual comporta les programacions, l'organització general del centre i l'ús de la llengua en la docència i en totes les altres activitats, tals com les revistes escolars, l'aula de teatre, les excursions, la biblioteca, etc.
- 3) Per a participar en aquests Premis cal omplir i trametre un qüestionari –que serà facilitat a les oficines de la FUNDACIÓ JAUME I– i la documentació que s'hi demana.
- 4) Les escoles ja presentades l'any anterior i no premiades que desitgin optar a aquesta convocatòria, caldrà que presentin un nou qüestionari actualitzat, sense necessitat d'aportar nova documentació justificativa.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

- 1) S'estableix un premi de 400.000 ptes. destinat a docents de tots els nivells.
- 2) Serà atorgat a un treball inèdit d'assaig, d'investigació, o que reculli una experiència educativa l'ús de la qual ajudi amb eficàcia a l'estímul de l'ensenyament català a qualsevol àrea concreta, des de la Llar d'Infants a la Universitat. Amb motiu del Mil·lenari de Catalunya i donada la manca de materials d'història general dels Països Catalans destinats a l'ensenyament, els treballs que s'hi refereixin seran considerats amb caràcter prioritari.
- 3) S'estableix també una subvenció de 400.000 ptes. per a contribuir a l'edició del treball premiat, en la qual edició sempre hi haurà una referència al premi amb què ha estat guardonat el treball.
- 4) El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar.

PREMIS ALS ALUMNES

- 1) S'estableixen 62 premis de 50.000 ptes. en llibres catalans, a triar pels interessats. Seran atorgats a treballs de classe, realitzats preferentment en equip per alumnes de Parvulari, EGB, Ensenyament Secundari, COU o Educació Especial.
- 2) Premi especial de 100.000 ptes. al millor treball sobre el MIL·LENNARI DE CATALUNYA realitzat per alumnes de 8è. d'EGB.

- 3) Els treballs hauran d'ésser escrits en català, i poden versar sobre qualsevol de les matèries o de les àrees dels cicles escolars citats, o bé ésser resultat d'activitats escolars que abastin diverses matèries o àrees: excursions, visites, periòdics escolars, murals, diaris de classe, col·leccions, manualitats, audiovisuals, etc.
- 4) Tots els treballs han d'ésser acompanyats d'una breu memòria, no més llarga de dos folis, en la qual s'especificaran les motivacions, les circumstàncies i la manera com ha estat realitzat el treball. Quan es tracti d'alumnes de Parvulari, del cicle inicial d'EGB o d'Educació Especial, la memòria pot ésser presentada pel mestre.
- 5) El jurat considerarà d'una manera especial aquells treballs que hagin suposat per als alumnes un esforç de penetració en la realitat social catalana del seu entorn, en la tradició cultural catalana, o que comportin l'aplicació a l'ús escolar de vocabularis tècnics o científics i, en general, que s'insereixin en un context de normalització de l'ús de la llengua catalana a l'escola.
- 6) Als treballs hi ha de constar el curs, els noms dels alumnes, el nom del mestre i les dades completes –nom, adreça i telèfon– de l'escola.

ASPECTES GENERALS

- 1) Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a la FUNDACIÓ JAUME I. Aribau, 185 - 08021 Barcelona, abans del dia 15 de febrer de 1990, o bé serà admès que portin matasegells fins a la mateixa data.
- 2) Cal fer constar clarament a quin premi es presenta el treball: a escoles, a mestres o a alumnes.
- 3) Els treballs no premiats podran ésser recollits a partir del 15 de juny fins el 15 d'octubre següent. Passat aquest temps, la Fundació Jaume I no se'n farà responsable.
- 4) Una selecció dels treballs premiats serà exhibida en l'exposició itinerant que al llarg del curs es muntarà en els Centres de Recursos Pedagògics de la Conselleria d'Ensenyament d'arreu de Catalunya.

Premis BALDIRI REIXAC

Aribau, 185 - Tel. 200 53 47 - 08021 Barcelona

Amb el patrocini honorífic de la

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

MOT DE GRÀCIES

COL·LABORACIONS literàries que hem d'agrair per haver fet possible la publicació d'aquestes Nades, en les edicions aparegudes des del 1967. Els anys indiquen els de la Nadala en què es féu la col·laboració.

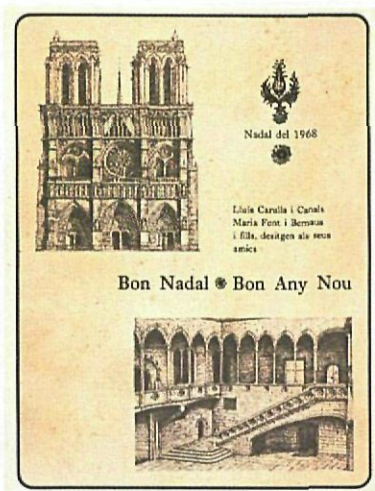
- Carme AGUSTÍ i BADIA (1977)
Joan AINAUD de LASARTE (1976 i 1987)
J.M. AINAUD de LASARTE (1970 a 1989)
Joan ALAVEDRA (1971 a 1974)
Lluís ALBERT (1975, 1982 i 1985)
Montserrat ALBET (1976, 1979, 1980, 1981, 1982 i 1983)
Imma ALBÒ (1984)
Santiago ALCOLEA i BLANCH (1987)
Roger ALIER (1972, 1984 i 1985)
Josep ALSINA i BOFILL (1976 i 1979)
Leandre AMIGÓ (1986)
Ramon ARAMON i SERRA (1969 i 1978)
Pere ARTÍS (1982)
Xose AVIÑO (1985)
Antoni M. BADIA i MARGARIT (1971 i 1981)
Albert BALCELLS (1987)
Joan BASSEGODA i NONELL (1983)
Miquel BATLLORI (1984)
Josep BENET (1970, 1973, 1979, 1985 i 1988)
Artur BLADÉ i DESUMVILA (1982)
Oriol BOHIGAS (1973)
Pere BOHIGAS (1972, 1981 i 1987)
Maur BOIX (1985)
Emili BOIX i SELVA (1987)
Oriol de BOLÓS (1988)
Jordi BONET i ARMENGOL (1976 i 1982)
Lluís BONET i ARMENGOL (1984)
Maria Lluïsa BORRÀS (1981)
Antoni BREGANTE (1984)
Josep M. CADENA (1972)
Pere CALDERS (1980)
Helena CAMBÓ (1976)
Domènec CAMPILLO (1984)
Guiu CAMPS (1979)
Jaume CARNER i SUÑOL (1984)
Teresa CARRERAS (1984)
M. Àngels CASANOVAS (1984)
Oriol CASASSAS (1979 i 1984)
Victor CASTELLS (1986)
Pere CATALÀ i ROCA (1979, 1985 i 1987)
Alexandre CIRICI i PELLICER (1981)
Eliseu CLIMENT (1977)
Isidre CLOPAS i BATLLE (1976 i 1985)
Daniel CODINA (1980)
Miquel COLL i ALENTORN (1971, 1974, 1975, 1976, 1978, 1979, 1981, 1982 i 1986)
Antoni COMAS (1974)
Àngel CORTÉS (1982)
Fèlix CUCURULL (1982)
Miquel DOLÇ (1982)
Pere DOMINGO (1971)
Salvador ESPRIU (1970 i 1971)
Gregori ESTRADA (1983)
Xavier FÀBREGAS (1974, 1978 i 1980)
Esteve FÀBREGAS i BARRI (1978 i 1986)
Josep M. FARGAS i FALP (1988)
Jaume FARGUELL (1982)
Josep FAULÍ (1972, 1981 i 1988)
Joaquim FERRER (1980 i 1984)
M. Àngels FERRER (1982)
Josep M. FIGUERES (1981)
Ramon FOLCH i CAMARASA (1980)
Josep M. FONT i RIUS (1987)
Francesc FONTBONA (1973, 1980, 1983, 1985 i 1986)
Joan FUSTER (1971, 1972, 1978, 1980, 1982 i 1983)
Jordi GALÍ (1986)
Tomàs GARCÉS (1972)
Pere GARRIGA (1986)
Josep M. GARRUT (1979 i 1988)
Josep GONZÀLEZ-AGÀPITO (1988)
Guillem-Jordi GRAELLS (1982)
Pere GRASSES (1986)
Domènec GUANSE (1972)
Ramon GUBERN i DOMÈNECH (1987)
Josep GUDIOL (1984)
Manuel IBÁÑEZ ESCOFET (1981 i 1987)
Josep IBLÉSIES (1975 i 1977)
Albert JANÉ (1975)
Enric JARDÍ (1974, 1977, 1981, 1983 i 1988)
Eduard JUNYENT (1977)
Cassià M. JUST (1971, 1978 i 1981)
Emma LIAÑO i MARTÍNEZ (1987)
Josep LLADONOSA (1977)
Teresa LLECHA (1984)
Jordi LLIMONA (1984)
Joaquim LLIMONA de GISPERT (1976)
Josep M. LLOMPART (1979)
Miquel LLONGUERAS (1984)
Montserrat LLORENS (1977)
Albert MANENT (1972, 1974, 1975, 1978, 1980, 1983, 1984 i 1986)
Salomó MARQUÉS (1981)
Jesús MASSIP (1984)
Josep MASSOT (1974 i 1984)
Joan A. MARAGALL (1976)
Jordi MARAGALL i NOBLE (1983)
Roger MARCET (1984)
Oriol MARTORELL (1971, 1978, 1983 i 1984)
Jaume MAYAS (1984)
Gregori MIR (1972)
Jordi MIR (1982)
Josep MIRACLE (1972, 1977 i 1980)
Joaquim MOLAS (1985)
Francesc de B. MOLL (1971, 1976, 1979 i 1981)
Agustí MONTAL (1974)
Andreu MORTA (1968 a 1989)
Ramon MUNTANYOLA (1970 i 1971)
Joaquim NADAL i FARRERAS (1981)
Raimon NOGUERA (1976)
Josep M. NOLLA (1984)
Josep M. NUIX (1984)
Joan OLIVER (1971, 1972 i 1974)
August PANYELLA (1989)
Ricard PEDRALS (1988)
Josep PERARNAU (1975, 1978, 1979 i 1983)
Francesc PÉREZ MORAGÓN (1982)
Maria PETRUS (1984)
Ramon PLA i ARXÉ (1972)
Ramon PLANES (1981)
Josep M. POBLET (1970, 1974 i 1975)
Lluís Ferran de POL (1974)
Josep PONT i GOL (1971 i 1975)
Eduard PORTA (1984)
Josep PORTER (1972)
Joaquim PRATS (1984)
Jordi PUJOL (1978)
Martí de RIQUER (1976 i 1987)
Manuel RIBAS PIERA (1976)
Pere RIBOT (1982)
Santiago RIERA i TUÉBOLS (1983)
Eduard RIPOLL i PERELLÓ (1984)
Robert RODERGAS (1971)
Teresa ROVIRA (1982)
Jordi ROVIRA i PORT (1984)
P. Basili de RUBÍ (1978)
Jordi RUBIÓ i BALAGUER (1971 i 1972)
Manuel RUCABADO (1984)
Josep M. SALA i ALBAREDA (1975)
J.M. SALRACH (1982 i 1983)
Octavi SALTOR (1978)
Ricard SALVAT (1974)
Josep SANABRE (1968)
Manuel SANCHÍS i GUARNER (1976)
Enric SANMARTÍ (1984)
Jan SCHEJBAL (1974)
Maurici SERRAHIMA (1977)
Amadeu J. SOBERANAS (1982)
Jaume SOBREQÜÉS (1982 i 1986)
Josep M. SOLÀ i CAMPS (1977)
Ferran SOLDEVILA (1969)
Antoni TÀPIES (1971)
Josep TARRIN-IGLESIAS (1988)
Miquel TARRADELL (1984)
Margarida TINTÓ (1983)
Josep TOMÀS i CABOT (1987)
Joan TORRENT i FÀBREGAS (1977 i 1986)
Enric TOUS i CARBÓ (1988)
Josep TREMOLEDA (1979)
Joan TRIADÚ (1972, 1974, 1977, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 i 1986)
Josep TRUETA (1971, 1974 i 1976)
Frederic UDINA i MARTORELL (1979 i 1987)
Helena USANDIZAGA (1980)
Edmon VALLÈS (1977)
Josep VALLVERDÚ (1980)
Joaquim VENTALLÓ (1985)
Jordi VERRIÉ (1979)
Jaume VIDAL i ALCOVER (1976 i 1979)
Marc-Aureli VILA (1981 i 1986)
Pau VILA (1971)
Lluïsa VILASECA (1984)
Dan WOHLFEILER (1986)

DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

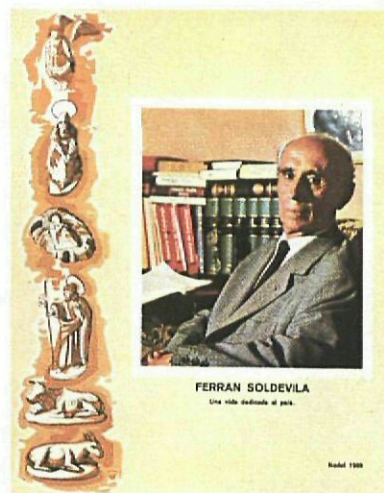
Catàleg de totes les nades editades des de l'any 1967. Les que porten un asterisc (*) a continuació del títol estan exhaurides.

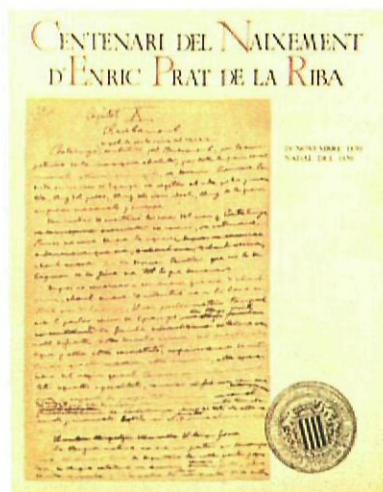
1967. JOAN I EL CAÇADOR (*)

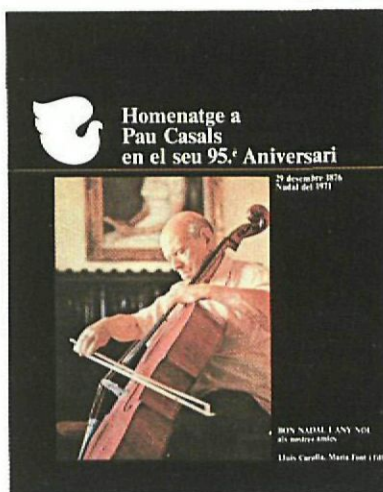
1968. PAU CLARIS (*)

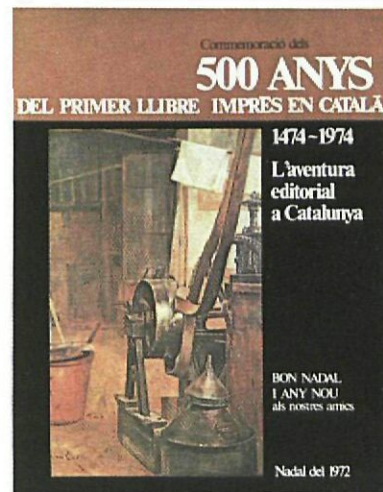
1969. FERRAN SOLDEVILA (*)

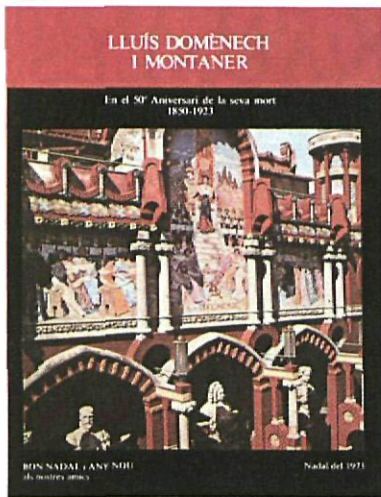
1970. ENRIC PRAT DE LA RIBA (*)

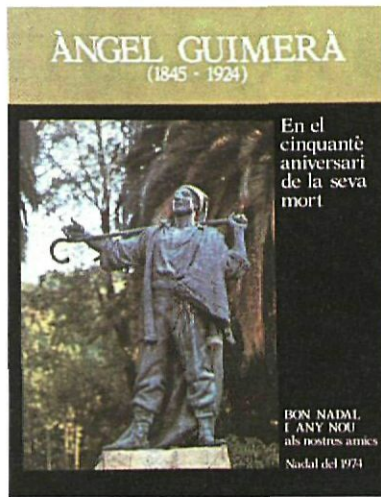
1971. PAU CASALS (*)

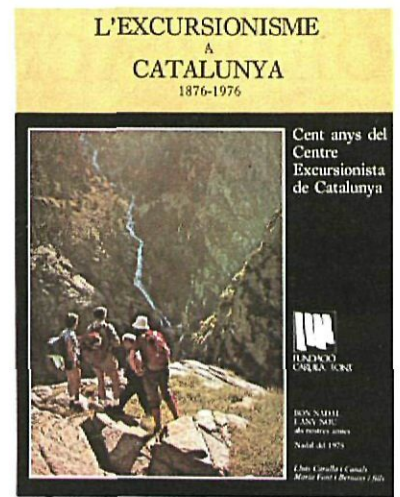
1972. 550 ANYS DEL PRIMER LLIBRE IMPRES EN CATALÀ (*)

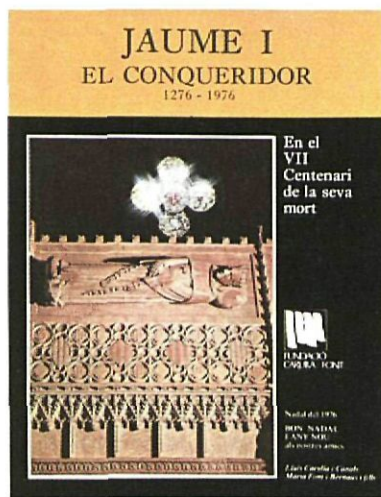
1973. LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER (*)

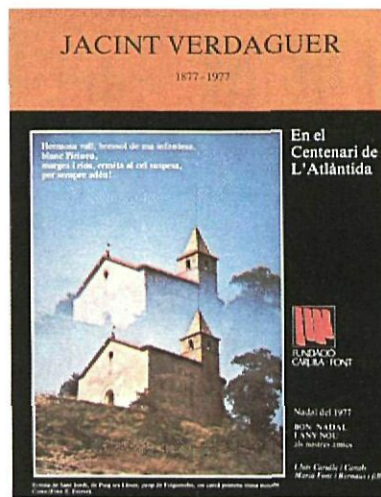
1974. ÀNGEL GUIMERÀ (*)

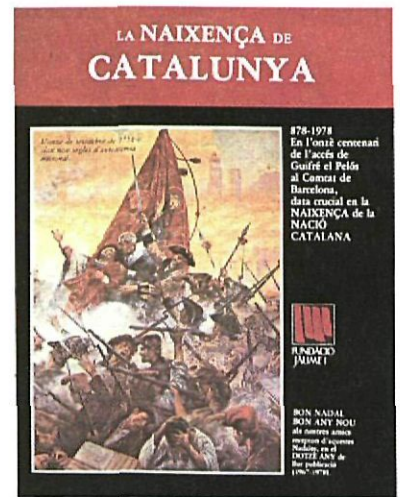
1975. L'EXCURSIONISME A CATALUNYA (*)

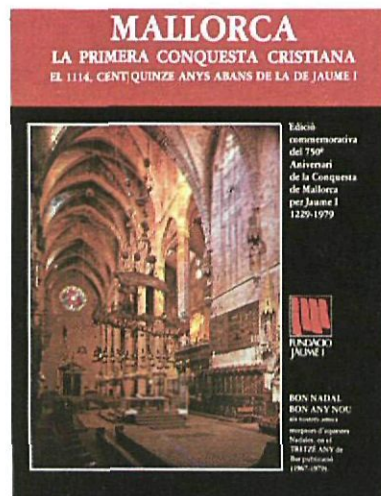
1976. JAUME I, EL CONQUERIDOR (*)

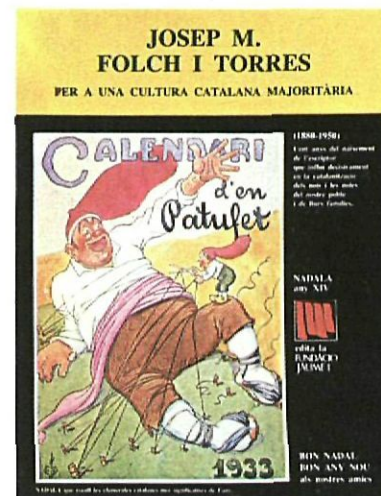
1977. JACINT VERDAGUER

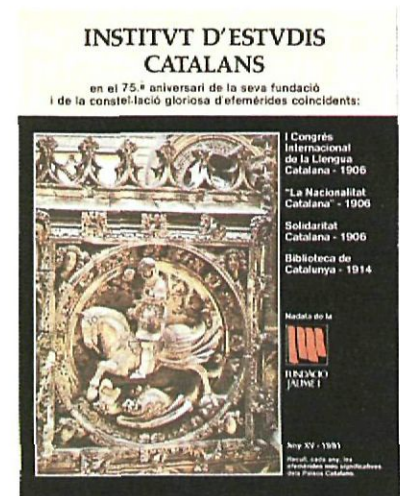
1978. LA NAIKENÇA DE CATALUNYA (*)

1979. MALLORCA, LA PRIMERA CONQUESTA CRISTIANA

1980. J.M. FOLCH I TORRES (*)

1981. INSTITVT D'ESTUDIS CATALANS

COMMEMORACIÓ DE LA RENAISSANÇA

En ocasió del 150è aniversari de la **LA PÀTRIA, d'Aribau (1833)**

En el cinquantenari de la seva mort (1854-1936)

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Any XVI - 1982
Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

1982. COMMEMORACIÓ DE LA RENAISSANÇA (*)

L'EXPANSIÓ DE CATALUNYA EN LA MEDITERRÀNIA

En ocasió del 100è aniversari de **Santa Maria del Mar (1383)**

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Any XVII - 1983
Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

1983. L'EXPANSIÓ DE CATALUNYA EN LA MEDITERRÀNIA

ARRELS DE LA CATALUNYA MIL-LENÀRIA

Cinquanta anys del Museu Arqueològic de Barcelona (1935) i trenta-cinc de les excavacions d'Empúries (1905)

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Any XVIII - 1984
Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

1984. ARRELS DE LA CATALUNYA MIL-LENÀRIA

APEL·LES MESTRES (1854-1936)

En el cinquantenari de la seva mort (1854-1936)

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Any XIX-1985
Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

1985. APEL·LES MESTRES

CATALANS A AMÈRICA

En el segon centenari de la mort de Gaspar de Portolà (1786) i el primer de la fundació del Centre Català de Buenos Aires (1886)

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

Any XX-1986

1986. CATALANS A AMÈRICA

PERE III, EL CERIMONIÓS (1319-1387)

En el sisè centenari de la mort d'un gran rei de la catalana

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

Any XXI-1987

1987. PERE III, EL CERIMONIÓS

L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME CATALÀ

En el centenari de l'Exposició Universal de Barcelona (1888-1988)

Nada de la **FUNDACIÓ JAUME I**

Recull, cada any, les efemèrides més significatives dels Països Catalans.

Any XXII-1988

1988. L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME

**Des del 1690,
visqueren en aquesta casa pairal
i hi exerciren llur ofici,
sis generacions d'apotecaris
de la mateixa família.
La Fundació Jaume I,
darrer hereu d'aquella nissaga,
ha remodelat l'edifici de soca-rel
per tal de transformar-lo en
MVSEV DE LA VIDA RVRAL**

